
**Шляхи удосконалення
професійної компетентності
вчителя української мови та літератури
в умовах особистісно зорієнтованого навчання**

Навчально-методичний посібник

УДК 371.14:811.161.2

ББК 81.411.4р7

С 34

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Донецького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (*протокол № 4 від 01.12.2008 р.*)

Автор:

Сидоренко В.В. - доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін та методики їх викладання Донецького ОблППО, кандидат філологічних наук, учитель вищої кваліфікаційної категорії

Рецензенти:

Рябова З.В. - проректор з науково-методичної роботи КЗ «Харківський обласний науково-методичний інститут безперервної освіти», кандидат педагогічних наук;

Вінтонів М.О. - кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови ДонНУ;

Харахоріна Т.О. - завідувач відділу української мови та літератури Донецького ОблППО, методист вищої категорії, «Вчитель-методист»;

Брітікова К.В. - кандидат філологічних наук, викладач української мови та літератури Донецького бізнес-ліцею.

Сидоренко В.В.

С 34 Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно-зорієнтованого навчання: Навчально-методичний посібник. – Донецьк: Каштан, 2009. – 192 с.

У посібнику розкрито сутність нової ролі, принципів діяльності та установок учителя-словесника в умовах сучасної школи. З урахуванням викликів суспільства й освіти системно проаналізовано шляхи формування та удосконалення професійної компетентності педагога, змодельовано алгоритм підвищення рівня професійної компетентності через створення позитивно-гармонійної «Я-концепції», відпрацювання технологій впровадження інноваційних компонентів у професійну діяльність словесника. Запропоновано проблемні питання, завдання і комунікативно-ситуативні вправи, що сприятимуть організації перманентної освіти, діяльності педагога в міжтестастійний період; уміщено словник базових теоретичних понять до кожної теми.

Для викладачів системи післядипломної педагогічної освіти, учителів-словесників, слухачів курсової підготовки за кредитно-модульною системою, керівників шкіл, методистів рай(міськ)МК, керівників МО, а також усіх освітян, хто дбає про неперервне професійне самовдосконалення, підвищення кваліфікації протягом життя; для творчих педагогів нової формації, інноваторів, експериментаторів.

© Сидоренко В.В., 2009

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА.....	5-6
ПРОГРАМА МОДУЛЯ.....	7-9
ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (ЛОПКА) ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ МОДУЛЯ.....	10-13
ВСТУП ДО МОДУЛЯ.....	14-18
Організаційна частина.....	14-16
<i>Практичне заняття «Знайомство учасників».....</i>	<i>17</i>
<i>Семінарське заняття «Вироблення Кодексу взаємодії (співробітництва)».....</i>	<i>18</i>
ТЕМА 1.	
Професійна компетентність педагога як необхідна умова успішності його професійної діяльності.....	19-74
Теоретичний матеріал до Т. 1. Базові поняття теми.....	21-25
Періодизація професійного становлення педагога.....	26-32
Етапи професійної компетентності вчителя української мови та літератури.....	33-38
Рівні професійної компетентності словесника.....	39-45
Модель «ПК учителя-словесника»: традиційні та інноваційні компоненти	45-65
Види навчальної діяльності до Т 1.	
<i>Семінарське заняття.....</i>	<i>66-67</i>
<i>Практичне заняття.....</i>	<i>68-74</i>

ТЕМА 2.

Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності педагога в умовах особистісно зорієнтованого навчання.....75-96

Теоретичний матеріал до Т. 2. Базові поняття теми.....78-80

Застосування принципів особистісно зорієнтованого навчання для розвитку професійної компетентності вчителя-словесника.....81-85

Формування та удосконалення професійної компетентності вчителя-словесника в умовах особистісно зорієнтованого навчання.....86-92

Види навчальної діяльності до Т 2.

Практичне заняття.....93-94

Завдання для допитливих (Самостійна робота).....95-96

БІБЛІОТЕКА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДО МОДУЛЯ.....97-102

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ДО МОДУЛЯ.....103-114

Додаток 1. Вхідна анкета для самооцінки компетенцій.....115-116

Додаток 2. Вихідна анкета для самооцінки компетенцій....117-118

**ЗАХИСТ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ТВОРЧОЇ РОБОТИ АБО
КООПЕРАТИВНОГО ТВОРЧОГО ПРОЕКТУ119-121**

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ.....122

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ.....123-129

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА СЛОВЕСНИКА.....

ПІСЛЯМОВА.....

ПЕРЕДМОВА

Перехід від індустріального до інформаційно-технологічного суспільства зумовлює необхідність перебудови всієї системи освіти, змінює освітні потреби щодо підготовки й розвитку сучасного спеціаліста, мобільність якого залежить від володіння інформацією та здатності до обміну нею, комунікативності, самостійного набуття необхідних для професійної діяльності знань, умінь, навичок. Цим спричинено високі вимоги до особистісних і професійних якостей учителя-словесника. Сучасній школі потрібен учитель, котрий працює у форматі творчих шукань, що ґрунтуються на здобутках традиційної методики і включають інноваційні елементи, педагог, самотивований не на репродукцію, а не експеримент, дослідження, новаторство. Окресленими чинниками зумовлений пошук та впровадження інноваційних форм проведення курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників.

Даний навчально-методичний (модульний) посібник увібрав найактуальніші концептуальні підходи до проблеми вдосконалення педагогічної майстерності вчителя. Посібник створений з метою запровадження змін у здійсненні курсової підготовки і перепідготовки вчителя-словесника в системі післядипломної педагогічної освіти – від традиційного лекційно-семінарського формату до модульно-дистанційного (модульно-тьюторного), від репродуктивної, знаннєвої діяльності самого педагога до творчої, інноваційної, проблемно-орієнтованої, самостійно-пошукової. Це – методична допомога-алгоритм як для забезпечення необхідного методичного компоненту процесу підвищення кваліфікації педагогічних працівників в системі ППО, так і вчителя, здатного до реалізації сучасних технологій особистісно зорієнтованої освіти, який бажає піднести на вищий щабель якості та забезпечити результативність власної роботи. Модуль складається з двох тем: Т 1 **«Професійна компетентність учителя-словесника як обов'язкова умова успішності його професійної діяльності»** і Т 2 **«Шляхи**

формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання». Для реалізації мети і основних завдань модуля усього передбачено 12 годин (лекційних, практичних, семінарських занять) і 2 год. самоосвітньої роботи вчителя-словесника. Крім матеріалів інформаційних лекцій, до кожної теми подаються запитання, завдання, комунікативно-ситуативні вправи для семінарських, практичних занять, завдання для допитливих, психологічні експерименти тощо. Запропоновано орієнтовну тематику творчих робіт у формі навчально-методичних матеріалів, вимоги до виконання, оформлення і захисту кооперативного творчого проекту. Вхідна / вихідна анкети й вихідний контроль допоможуть виявити професійні установки вчителя-словесника, висвітлити рівень вмотивованості до власного професійного зростання, змодельовати траєкторію подальшої взаємодії суб'єктів навчального процесу, відслідковуватимуть професійне становлення та удосконалення педагогічної творчості, певних груп компетенцій. Ураховуючи індикатори-характеристики та установки до роботи словесника, буде сформований цілісний інформаційний комплекс уявлень про рівень досягнень педагога, його майстерність. Підвищення якості викладання забезпечуватиметься за рахунок впровадження в навчальний процес нових інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання, зокрема «on-line»-консультацій, організації методичної допомоги, особистого спілкування з тьютором та слухачами навчального процесу, здійснення контролю за набутими знаннями, уміннями, навичками, накопичення кредиту (балів). Подано виважений, аргументований розподіл балів за виконання того чи іншого виду діяльності; для чітко спрогнозованої організації процесу запропоновано сценарій вивчення матеріалів модуля, графік діяльності, розподіл навчальних годин модуля.

ПРОГРАМА МОДУЛЯ

*Мова – основний генофонд нашої культури,
і все залежатиме від того, чи зуміємо зберегти
її в усьому історичному багатстві. Школа,
учитель... – найперші і найвірніші зберігачі*

О.Т. Гончар.

Актуальність модуля визначається:

- Сучасними тенденціями розвитку суспільства
- Зростаючою роллю освіти та необхідністю забезпечити її випереджальне значення для розвитку суспільства
- Сучасними тенденціями розвитку системи освіти
- Необхідністю запровадження інноваційних підходів у навчально-виховний процес

Мета модуля – формування та удосконалення професійних компетенцій учителя української мови та літератури для здійснення постійного професійного розвитку, самовдосконалення в умовах особистісно зорієнтованого навчання.

Завдання модуля:

- **Систематизувати знання щодо:**
 - нової ролі, функцій та установок учителя і учня в умовах сучасної школи;
 - сутності понять «компетентність учителя-словесника», «компетенції педагога», «компетентний учитель»;
 - педагогічної майстерності вчителя як найвищого рівня навчання і виховання;
 - шляхів застосування особистісно зорієнтованого навчання для професійного розвитку вчителя-словесника;
 - шляхів формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови і літератури, динаміки його професійного розвитку;
 - структури професійної компетентності педагога, її складових компонентів (традиційних та інноваційних, зумовлених викликами освіти й суспільства);

- рівнів професійної компетентності педагога й основних навчальних потреб відповідно до кожного з рівнів.
- **Сформувати вміння (навички):**
 - усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності;
 - здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій;
 - визначати шляхи професійного розвитку;
 - забезпечити розвиток зазначених компетенцій.
- **Розвинути установки до:**
 - самовдосконалення, самомотивації постійного професійного розвитку вчителя-словесника;
 - інноваційності мислення;
 - креативності;
 - рефлексії власної професійної діяльності.

Очікувані навчальні результати модуля:

- **знання:**
 - нової ролі вчителя-словесника в умовах сучасної школи;
 - сутності понять «компетентність учителя-словесника», «компетенції педагога», «компетентний учитель»;
 - педагогічної майстерності вчителя як найвищого рівня навчання і виховання;
 - шляхів застосування особистісно зорієнтованого навчання для професійного розвитку вчителя-словесника;
 - шляхів формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови і літератури, динаміки його професійного розвитку;
 - структури професійної компетентності педагога, її складових компонентів (традиційних та інноваційних, зумовлених викликами освіти й суспільства);
 - рівнів професійної компетентності педагога й основних навчальних потреб відповідно до кожного з рівнів.
- **уміння:**

- усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й майстерності;
- здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій;
- визначати шляхи професійного розвитку;
- забезпечити розвиток зазначених компетенцій.

➤ **установки до:**

- самовдосконалення, постійного професійного розвитку;
- інноваційності мислення;
- креативності;
- рефлексії.

Навчальна стратегія курсу

Реалізація завдань для досягнення результатів модуля здійснюється шляхом:

- розгляду навчального матеріалу на інтерактивних лекціях, міні-тренінгових заняттях;
- самостійного вивчення слухачами матеріалу на основі розробленого для модуля навчально-методичного комплексу;
- виконання практичних завдань, спрямованих на набуття словесниками вмінь і навичок на практиці застосовувати набуті теоретичні знання;
- участі педагогів у семінарських заняттях з метою розвитку критичного мислення, установок і рис для використання у професійній діяльності здобутих знань, умінь (навичок);
- проведення підсумкового контрольного тестування;
- написання та захисту індивідуального (кооперативного) проекту.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН (ЛОГІКА) ВИКЛАДУ ТА ЗАСВОЄННЯ МАТЕРІАЛУ МОДУЛЯ

ТЕМА 1

Професійна компетентність педагога як необхідна умова успішності його професійної діяльності

- ☑ Періодизація професійного становлення педагога-професіонала
- ☑ Нова роль учителя-мовника в умовах особистісно зорієнтованого навчання.
- ☑ Поняття професійної компетентності вчителя української мови та літератури, компетенцій педагога, компетентного вчителя-словесника.
- ☑ Складові професійної компетентності педагога.
- ☑ Конструювання «Моделі професійної компетентності вчителя української мови та літератури», визначення традиційних та інноваційних компонентів моделі.
- ☑ Відпрацювання технологій впровадження інноваційних компонентів у професійну діяльність учителя-словесника.

ТЕМА 2

Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання

- ☑ Умови й динаміка розвитку професійної компетентності вчителя.
- ☑ Діагностування рівня власної професійної компетентності.
- ☑ Складання алгоритму шляхів формування та удосконалення ПК педагога.
- ☑ Моделювання алгоритму (програми) підвищення власного рівня професійної компетентності.
- ☑ Підсумкове контрольне діагностування за темою **(вихідний контроль)**.

РОЗПОДІЛ НАВЧАЛЬНИХ ГОДИН МОДУЛЯ

	<i>Лекції, год.</i>	<i>Пр. зан год.</i>	<i>Семінар. зан-тя, год.</i>	<i>Тести, год.</i>	<i>Усього, ауд. год.</i>	<i>Самост. робота, год.</i>
Вступ до модуля	0,5 год	1 год.	0,5 год.			2
Тема 1. ПК педагога як важлива умова успішності професійної діяльності	1 год	1 год.	2 год.			
Тема 2. Шляхи формування ПК педагога	1 год.	2 год.	2 год			
Підсумковий контроль у формі тесту				1 год		
<i>Усього, год.</i>	<i>2,5</i>	<i>4</i>	<i>4,5</i>	<i>1</i>	<i>12</i>	<i>2</i>

ФОРМИ КОНТРОЛЮ

Навчальні результати слухачів у межах модуля оцінюються на основі:

- виконання практичних завдань, завдань для допитливих;
- участі в семінарських заняттях;
- підсумкового тесту;
- захисту індивідуального (кооперативного) творчого проекту;
- завдань міжкурсового періоду.

Максимальна кількість балів за вивчення всього курсу – 100.

Прохідний бал – 51.

Розподіл балів (кредиту):

Види навчальної діяльності	Т.1	Т.2	Підсумковий контроль	Усього
Практичні завдання	10	10		20
Семінарські заняття	20	-		20
Підсумковий контроль (тест)			30	30
Захист індивідуальної творчої роботи			30	30
Усього	30	10	60	100

ГРАФІК НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Вид навчальної діяльності	Тема	К-ть год	Макс Оцін
<i>Вступ до модуля</i>		2год.,	
Лекція	Презентація модуля	0,5год.	—
Практичне заняття	Знайомство учасників	1год.	—
Семінарське заняття	Вироблення Кодексу взаємодії	0,5год	—

Тема 1. Професійна компетентність педагога як важлива умова успішності його професійної діяльності

Лекція	Поняття ПК педагога, компетенції учителя. Складові ПК учителя	0,5г	—
Практичне заняття	Відпрацювання технологій впровадження інноваційних компонентів у професійну діяльність	1 год.	10

	учителя		
Семінарське заняття	Конструювання “Моделі ПК учителя,” визначення компонентів	2 год.	20

Тема 2. Шляхи формування та удосконалення ПК вчителя в умовах особистісно зорієнтованого навчання

Лекція	Періодизація професійного становлення педагога-професіонала. Умови і динаміка розвитку ПК учителя	0,5г	-
Практичне заняття	Діагностування рівня власної професійної компетентності	1 год.	10
Самостійна робота	Моделювання алгоритму (програми) підвищення власного рівня ПК	2 год.	20

ПІДСУМКОВО-ЗАЛІКОВИЙ ФОРМАТ

<i>Підсумковий контроль</i>		
Підсумковий контрольний тест	1 год.	30
Презентація та захист ІТР	1 год.	30
Усього		60

РОЗПОДІЛ БАЛІВ

Види навчальної діяльності	T1	T2	Підсумк. контроль	Усього
Практичні завдання	10	10	-	20
Семінарські заняття	20	-	-	20
Підсумковий контроль (тест)			30	30
Підсумковий контроль (ІТР)			30	30
Усього	30	10	60	100

ВСТУП ДО МОДУЛЯ
ОРГАНІЗАЦІЙНА ЧАСТИНА
Лекція
«Презентація модуля»

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення:

Презентація «Модуль «**Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання**».

1. Схема «Логіка викладення змісту Модуля».
2. Схема «Сценарій вивчення Модуля».

Схема.

Логіка викладення змісту Модуля.

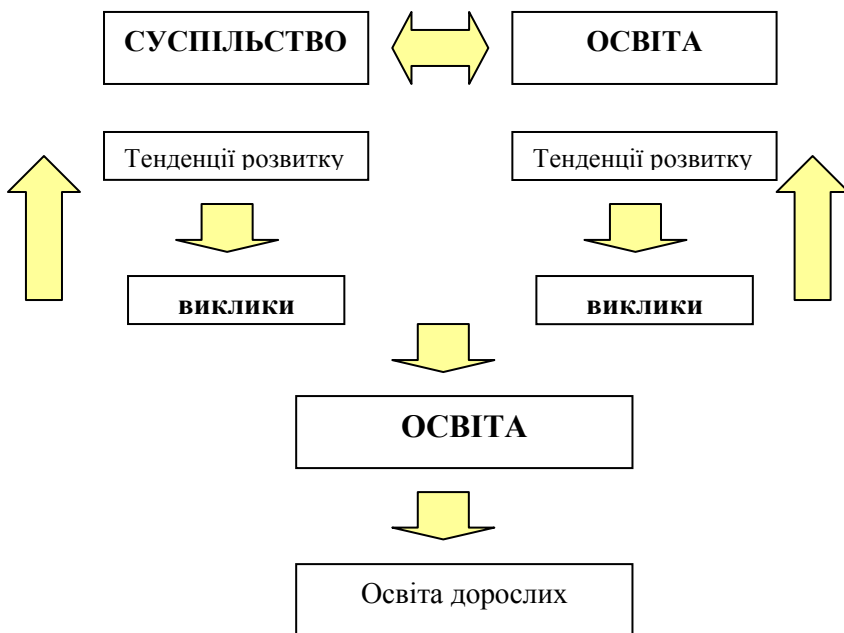

Схема. Сценарій вивчення модуля

ТЕМА 1.
Професійна компетентність учителя-словесника як обов'язкова умова успішності його професійної діяльності

ТЕМА 2.
Шляхи формування та удосконалення
професійної компетентності
педагога в умовах особистісно-зорієнтованого навчання

Практичне заняття «Знайомство учасників»

Методи навчання: метод інтерактивного навчання «2-4-8», індивідуальна робота.

Завдання для виконання:

1. Заповніть вступну анкету для самооцінки компетенцій (Додаток 1).
2. Застосовуючи запропоновану форму вправи **«Взаємна презентація»**, проведіть взаємне інтерв'ю із членом пари.
3. Представте свого співрозмовника як учасника даного тренінгу, подаючи якомога достовірніше професійний і психологічний портрет свого партнера.
4. На плакаті **«Берег Надій»** наклеїти різнокольорові картки з очікуваними від модуля і знайомства результатами (як варіант можуть запропоновані питання: «Що я знаю, чому хочу навчитися, про що дізнатися із зазначеної проблеми модуля»).

Форма звітності для виконання завдання

Параметри	Організація, посада	Професійні Інтереси	Ціннісні установки	Хобі, Мрія	Очікування	Взаємні запитання
«Збираємо букет»: ім'я партнера і квітка (рослина), з якою себе асоціює						

Семінарське заняття «Вироблення Кодексу взаємодії (співробітництва)»

Метод навчання: метод кооперативного навчання «Формулой — Ділись — Слухай — Створюй»¹.

 Запитання для обговорення:

1. Що включає Кодекс взаємодії? Яке його призначення?
2. Які параметри щодо презентації Вашого співрозмовника впливатимуть на визначення та вироблення правил взаємодії?
3. Які, на Вашу думку, правила Кодексу взаємодії обов'язково покращать, інтенсифікують роботу учасників, сприятимуть продуктивному спілкуванню і тому мають бути прийняті?
4. Які складові Кодексу взаємодії для учасників даного модуля є несуттєвими, на яких не варто акцентувати увагу?

¹ Вироблення Кодексу взаємодії на курсах підвищення кваліфікації при Донецькому облППО (категорії учителів української мови та літератури, заступників директорів з навчальної роботи); «Берег очікування (надій)»

ТЕМА 1

Професійна компетентність учителя-словесника як обов'язкова умова успішності його професійної діяльності

Мета теми – формування професійних компетенцій учителя української мови та літератури для здійснення постійного професійного розвитку, самовдосконалення в умовах особистісно зорієнтованого навчання.

Завдання модуля:

➤ **Систематизувати знання щодо:**

- нової ролі, функцій та установок учителя-словесника в умовах сучасної школи;
- сутності понять «компетентність педагога», «компетенції вчителя», «компетентний учитель»;
- педагогічної майстерності учителя як найвищого рівня навчання і виховання;
- структури професійної компетентності педагога, її складових (традиційних та інноваційних);
- рівнів професійної компетентності педагога та основних навчальних потреб відповідно до кожного з рівнів.

➤ **Сформувати вміння (навички):**

- здійснювати аналіз традиційних та інноваційних компонентів професійної компетентності вчителя та забезпечувати їх урахування в професійній діяльності для професійного розвитку;
- усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності;
- здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій;
- визначати шляхи професійного розвитку;
- застосовувати технології впровадження інноваційних компонентів в професійну діяльність учителя;
- забезпечити розвиток зазначених компетенцій.

➤ **Розвинути установки до:**

- самовдосконалення, самомотивації постійного професійного розвитку;

- інноваційності мислення;
- креативності;
- рефлексії власної професійної діяльності.

Очікувані навчальні результати теми модуля:

➤ **знання:**

- нової ролі вчителя в умовах сучасної школи;
- сутності понять «компетентність педагога», «компетенції вчителя», «компетентний учитель»;
- педагогічної майстерності як найвищого рівня навчання і виховання;
- структури професійної компетентності педагога, її складових (традиційних та інноваційних);
- рівнів ПК педагога та основних навчальних потреб відповідно до кожного з них.

➤ **уміння:**

- усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й майстерності;
- здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій;
- визначати шляхи професійного розвитку;
- забезпечити розвиток зазначених компетенцій.

➤ **установки до:**

- самовдосконалення, постійного професійного розвитку;
- інноваційності мислення;
- креативності;
- рефлексії.

Матеріали для обов'язкового вивчення:

1. Теоретичний матеріал до теми 1.
2. Презентації до лекцій теми 1.

Додаткові матеріали для вивчення (див. сайт: <http://www.syndorenko-kompt.ucoz.ru>):

1. **ТЕМА 1.1.** «ПК учителя в умовах ОЗН».
2. **ТЕМА 1.2.** «Діагностування професійно значущих якостей педагога, рівня інформаційної культури, творчого потенціалу».
3. **ТЕМА 1.3.** «Презентація до Теми 1».

Теоретичний матеріал до теми 1

Базові поняття теми 1

*Визначте значення слів,
і ви позбавите людство половини
його помилок*

Рене Декарт.

❖ **Емпатійна культура** – сукупність знань, переконань, умінь і навичок, що характеризують здатність однієї людини підтримувати почуття іншої таким чином, щоб у процесі співпереживання дане почуття, залежно від його змісту, форми, часу, необхідності, ставало глибшим, доцільнішим або нейтралізувалося.

❖ **Індивідуальний стиль (почерк) професійної діяльності (роботи) педагога** – індивідуально-специфічна, особиста, властива певному педагогові сукупність способів, прийомів і методів роботи і засобів їх реалізації, індивідуальна манера організації навчально-виховного процесу.

❖ **Компетентність** (від. лат. *competentia* «відповідність, узгодженість») – складна інтегративна якість особистості, що зумовлює готовність здійснювати професійну діяльність, причому йдеться не про окремі знання і вміння і навіть не про сукупність окремих процедур діяльності, а про властивість, що дає можливість людині здійснювати діяльність цілісно; поінформованість, обізнаність, авторитетність **учителя** (за І.А. Зязюн).

❖ **Компетентний педагог** (від. лат. *competens* – «відповідний, спроможний») – це учитель, який завдяки мобілізованим достатнім знанням, умінням і професійним здібностям спроможний успішно вирішувати на практиці психолого-педагогічні задачі; педагог знаючий, тямущий, здатний до професійного та особистісного зростання.

❖ **Компетенції** (лат. *взаємно прагну, відповідаю, підходжу*) – характеристики вчителя, що визначають стиль його роботи та спосіб досягнення мети (лідерські якості, творчий підхід при вирішенні задач, аналітичні якості, перцептивні здібності, уміння впливати на інших); коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід.

❖ **Комунікабельність** (від лат. *соттинісо* – з'єдную, повідомляю) – риса особистості, здатність її до спілкування з іншими людьми, товариськість. Комунікабельність не є природженою, вона формується в процесі життя й діяльності людини в соціальній групі [74, с. 174]

❖ **Комунікативна професіограма вчителя-словесника** – професійний портрет учителя з погляду володіння ним комунікативною технікою, навичками міжособистісного спілкування.

❖ **Культура мови вчителя-словесника** – дотримання ним усталених норм вимови, слово- та формовживання та побудови фраз.

❖ **Майстерний педагог** – це високо компетентний у власне предметній, педагогіко-психологічній і технологічній галузі спеціаліст, який досконало знає предмет, досяг високої майстерності, творчості у своїй роботі й здатний репродукувати на високому рівні професійні знання, уміння, навички; умілий, досвідчений.

❖ **Методична креативність учителя-словесника** передбачає діяльність, спрямовану на постановку педагогічних задач, які б вдосконалювали зміст, структуру, систему шкільної освіти, вироблення нестандартних, оригінальних шляхів та засобів їх розв'язання з метою розвитку суб'єктів навчально-виховної роботи. Методична креативність учителя ґрунтується на таких педагогічних ідеях: спрямованості навчально-виховного процесу на всебічний, гармонійний особистісний розвиток учителя та учнів; реалізації комплексного підходу до навчання, тобто орієнтації на єдність навчальної, розвивальної та виховної мети; включення суб'єктів навчання в різноманітну за змістом і характером пізнавальну та практичну діяльність; упровадження принципів особистісно-зорієнтованого навчання, а отже поєднання індивідуальних, диференційованих та різноманітних колективних форм діяльності; оптимізації навчального процесу [38, с.17-18].

❖ **Модель професійної компетентності вчителя української мови та літератури** – це уявний зразок обов'язкових складових компонентів, що формують ідеального професіонала;

еталон, який віддзеркалює суспільні запити й потреби, відображає вимоги до вчителя-словесника сучасної школи.

❖ **Неперервна освіта, або освіта протягом усього життя (lifelong education), продовжена освіта (continuing education)** – процес, що охоплює базову і післядипломну освіту, остання включає навчальну (самоосвіта, курси підвищення кваліфікації, виконання міжкурсових завдань тощо) і практичну діяльність педагога.

❖ **Особистісно зорієнтований підхід** – один із педагогічних напрямків сучасної педагогіки (поряд із креативним, антропологічним, культурологічним, соціологічним, інформаційним, цілісним (холізм), технологічним), за якого в центрі уваги є особистість учня, вироблення відповідних технологій і методів навчання, спрямованих на індивідуальну траєкторію розвитку, вироблення умінь, навичок, установок, ставлення як до суб'єкта виховної взаємодії.

❖ **Педагог-інноватор** – педагог, самотивований не на репродуктивну педагогічну діяльність, а на експеримент, новаторство, постійний педагогічно-методичний пошук оригінальних форм, прийомів і засобів навчання, нових педагогічних технологій, що забезпечують високу результативність та якість навчально-виховного процесу, учитель, який намагається подолати шаблони й стереотипи, має оригінальний погляд на навчально-виховний процес, мобільно регулює і коригує педагогічний процес тощо. Педагог – агент постійних змін, що відбуваються в суспільстві й освіті.

❖ **Педагогічна креативність** словесника – інтегративна якість особистості вчителя, що уможливляє його творче виконання професійних обов'язків, спроможність генерувати незвичні інноваційні ідеї, відходити від традиційних схем і поведінкових та змістових шаблонів, швидко й нестандартно розв'язувати проблемні педагогічні ситуації, здатність до моделювання нових оригінальних технологій, спроможність до високого ступеню творчості при виконанні дрібних операцій, шаблонної роботи.

❖ **Педагогічна майстерність** – це досконале, творче виконання вчителем професійних функцій на рівні мистецтва,

результатом чого є створення оптимальних соціально-психологічних умов для становлення особистості вихованця, забезпечення високого рівня інтелектуального розвитку, виховання кращих моральних якостей, духовного збагачення учнів (за А.І. Кузьмінським, В.Л. Омеляненком).

❖ **Майстерність учителя** можна розглядати як найвищий рівень педагогічної діяльності (якщо ми характеризуємо якість результату) або як вияв творчої активності особистості педагога (як психологічний механізм успішної діяльності).

❖ **Педагогічні здібності** – професійні та особистісні якості, необхідні для учителя, що відрізняють його від спеціалістів інших професій. За В.А. Крутецьким, до педагогічних здібностей належать дидактичні (здатність викладати матеріал ясно й конкретно, активізувати пізнавальний інтерес), академічні (здібності до певної науки), перцептивні (здатність проникати у внутрішній світ дитини, інтуїція, педагогічна спостережливість), прогностичні (здатність учителя передбачити власні дії в навчально-виховному процесі), авторитарні (здатність до доброзичливого безпосереднього емоційно-вольового впливу на учнів), а також мовні, організаторські, комунікативні, здатність до розподілу уваги.

❖ **Педагогічний досвід** – сукупність засвоєних, практично виважених знань, прийомів і навичок педагогічної діяльності, що динамізують дидактичний процес і дають учителю спроможність обирати найбільш оптимально-результативні форми й методи залежно від мети, завдань, установок навчального процесу, формують індивідуальний педагогічний почерк, визначають творчий портрет учителя.

❖ **Педагогічний стаж, або професійний вік** – тривалість педагогічної діяльності, тобто кількість років, пропрацьованих педагогом у навчальному закладі, які не є обов'язковим показником рівня професійної компетентності. Учитель з великим педагогічним стажем не завжди має високий рівень педагогічної майстерності, і навпаки, учитель з невеликим педагогічним стажем іноді досягає високого рівня майстерності, результативності.

❖ **Професійна компетентність педагога** – сукупність особистісних якостей, знань, умінь, що забезпечують високий рівень самоорганізації професійної діяльності, її результатів, самопізнання та саморозвиток, здатність учителя до професійного та особистісного зростання кожного учня і достатній для самоосвіти й самостійного розв'язання пізнавальних проблем.

❖ **Рекурентна освіта (recurrent education)** – освіта неусвідомлена, хаотична, що повторюється час від часу.

❖ **Референтність** – специфічна якість особистості суб'єкта, визначувана мірою його значущості для іншої людини чи групи людей, що виступає також фактором персоналізації [78, с. 686]. Референтність найчастіше має вияв суб'єкт – суб'єкт – об'єктних відношень, де об'єктом виступає літературний герой, автор твору, придуманий персонаж чи представники класу, групи тощо.

❖ **Рефлексія педагогічної діяльності** – самоаналіз, контрольо-оцінна діяльність, спрямована на себе, пов'язують лише із завершальним етапом вирішення педагогічної задачі.

❖ **Рівень педагогічної кваліфікації** - це рівень сформованості професійних якостей учителя, який забезпечує її здатність виконувати відповідні стандартизовані виробничі завдання.

❖ **Рівні професійної компетентності мовника** – це ступінь професійного, методичного, комунікативного, соціального, інформаційно-комунікаційного, рефлексивно-прогностичного тощо розвитку педагога, оволодіння ним ЗУУ, професійними здібностями для успішно вирішення на практиці психолого-педагогічних задач, організації навчального процесу, спрямованого на формування життєспроможної особистості, виявлення і розвиток її здібностей.

❖ **Стратегія мовленнєвої поведінки** включає алгоритм планування словесником комунікативної взаємодії з учнем (класом), прогнозування уроку як системи ситуацій комунікації, передбачення можливого перебігу асоціацій у процесі сприйняття, аналізу навчального матеріалу, уміння реалізовувати комунікативний задум, пошук шляхів досягнення оптимальних результатів спілкування, усвідомлення кроків регуляції співпраці (у тому числі конфліктних ситуацій).

Періодизація професійного становлення педагога

Учитель приречений бути компетентним (К.Г. Юнг).

...Хто хоче навчитися літати, той спочатку повинен навчитися стояти, ходити, бігати, лазити, навіть танцювати: не можна відразу навчитися польоту... (Ф. Ніцше).

Три шляхи ведуть нас до знання: шлях роздуму – це шлях найбагородніший, шлях наслідування – це шлях найлегший і шлях досвіду – це шлях найгіркіший (Конфуцій).

У психолого-педагогічній літературі неоднозначно витлумачується процес професійного становлення і розвитку вчителя, зумовлений не лише викликами суспільства й освіти, а також кваліфікаційними, методичними, комунікативними та технологічними спроможностями самого педагога на різних етапах його професійної діяльності, пор.: [6, с. 14-15; 8, с. 17-18; 22, с. 20-22; 25, с. 28-32; 38, с. 20]. Зокрема Софій Н.З. першим етапом в контексті професійного розвитку вчителя вбачає небажання і невміння педагога критично оцінити власну діяльність, неприйняття ролі інших у цьому завданні, другим – бажання і вміння аналізувати практику, вносити зміни, ґрунтуючись на зроблених висновках, третім – уміння аналізувати власну діяльність і усвідомлювати внесок інших у покращенні своєї практики [50, с. 21]. Ерік Еріксон, Керол Гіліган, Д. Сьюпер професійний шлях особистості, вибір та видозміну професійних ролей, основні конфлікти зумовлюють певними життєвими стадіями особистості. Ліліан Катц, зіставляючи завдання професійного розвитку з навчальними потребами педагога, виокремлює якнайменше чотири етапи: «виживання», «консолідації», «відновлення», «зрілості» [50, с. 21-23]. Проте більшість розвідок об'єднує змістове наповнення та виділення етапів від оперування педагогом невеликою кількістю методів, прийомів до збільшення арсеналу з метою забезпечення різноманітних потреб учнів, диференціації навчально-виховного процесу, від неусвідомленої до більш активної, дослідницької, творчої діяльності. Базове розуміння та усвідомлення етапів

професійного становлення і вдосконалення суб'єкта педагогічної діяльності допоможе вчителю-словеснику не лише визначити власний етап (рівень) професійного розвитку, побачити недоліки у своїй роботі, але й спрогнозувати траєкторію професійного зростання, окреслити пріоритети щодо подальшого розвитку.

Стадії життєвого і професійного шляху особистості

(за Д. Сьюпером):

➤ *Перша стадія – пробудження (від народження до 14 років), у процесі якої поступово розвивається ідентифікація особистості із професійними ролями, формуються професійні уподобання та здібності*

➤ *Друга стадія – дослідження (15 років – 24 роки) індивід намагається випробувати свої сили у різних ролях і перевірити реальні власні професійні можливості, що включає попередній вибір, спроби реалізації Я-концепції, пошук поля діяльності в професійному житті*

➤ *Третя стадія – консолідації (25 років – 44 роки) характеризується прагненням людини забезпечити у знайденому професійному полі стійку особистісну позицію*

➤ *Четверта стадія – збереження (45 років – 64 роки) професійний розвиток йде в одному визначеному напрямку в межах визначеного поля*

➤ *П'ята стадія – спаду (із 65 років) відбувається поступовий перехід від професійного життя, освоєння нових соціальних ролей*

Періодизація професіогенезу (за А.К. Марковою [15, с. 45])

Рівні професіоналізму:

▪ **допрофесіоналізм** – недостатньо результативне виконання людиною деяких видів роботи без достатнього оволодіння нормами і правилами професії новачка, дилетанта; етап проходять усі фахівці, при цьому деякі можуть затримуватися на більш тривалий час

▪ **професіоналізм** – охоплює переважну частину професійного життя людини, на якому засвоюються норми і правила професії, здобувається достатній рівень кваліфікації,

розвивається свідомо мотивація праці, досягається високий рівень свободи професійних дій та їхня результативність; фахівець перетворюється на повноцінного суб'єкта професійної праці, що здійснюється за різноманітними індивідуальними сценаріями

- **суперпрофесіоналізм (вищий професіоналізм)** – включає досягнення людиною професійного розквіту, високих досягнень і успіхів у праці, що виходять поза межі професійних нормативів і забезпечують їх власним творчим внеском

- **непрофесіоналізм (псевдопрофесіоналізм)** – характеризує відсутність професіоналізму, засвідчуючи неефективність виконуваної праці (її брак або зовнішнє маскування некомпетентності) з причин різних деформацій, зокрема звуження особистісного простору до професійного, власний успіх на шкоду справі

- **післяпрофесіоналізм** – спад трудової активності, поступовий «відхід» від справ, послаблення професійного розвитку; освоєння ролей консультанта, експерта, наставника

Етапи професіоналізму

- **етап адаптації до професії** – первинне освоєння норм, прийомів, технік; може бути динамічним або розтягтися на роки

- **етап самоактуалізації людини в професії** – усвідомлення фахівцем своїх можливостей виконання професійних норм, розвиток себе засобами професії, утвердження індивідуального стилю роботи

- **етап вільного володіння професією у формі майстерності** – гармонізація людини з професією, засвоєння високих стандартів виконання роботи, стабільна продуктивність і відтворення засвоєних технологій професійної діяльності

- **етап вільного володіння професією у формі творчості** – збагачення фахівцем існуючого досвіду професії за рахунок особистісного творчого внеску, впровадження авторських знахідок, творче перетворення професійного середовища

- *етап творчого самопроектування себе як професіонала* – не тільки удосконалення знань, умінь, здібностей, а й формування нових якостей особистості, процес самотворення, самобудування.

Етапи розвитку професіоналізму педагога

- Нульовий – передпрофесіоналізм – припускає позицію «стажиста» на етапі входження педагога до професійного оточення, практичної адаптації до педагогічної діяльності і педагогічного спілкування. Рівень вимагає відкритості, сенситивності до допомоги і порад колег, на ньому закладається професійний світогляд учителя – вихователя – викладача.

- Перший рівень – педагог за покликанням, за переконанням – характеризується розумінням і прийняттям самої сутності педагогічної професії, усвідомлення істинного призначення педагогічної праці, що супроводжується формуванням стійкої педагогічної спрямованості, виробленням професійних смислів, які повинні випереджати оволодіння технічними сторонами професії.

- Другий рівень – «від ерудита до майстра» - означає достатню поінформованість, кругозір педагога, поступовий перехід до практичного втілення засвоєного досвіду, що вимагає від фахівця розвиненого педагогічного ціле покладання, раціональності освоєних методів і технологій педагогічної праці

- Третій рівень – майстер-діагност – вміщує здатність педагога діагностувати зміни, які відбуваються в розвитку учнів під час використання нових засобів і методик, що вимагає від педагога розвиненого діагностичного мислення, педагогічного «чуття», здатності до педагогічного прогнозування.

- Четвертий рівень – гуманіст – тісно пов'язаний із можливостями педагога забезпечити сприятливий психологічний клімат у колективі, що можливо лише за умови належної культури педагогічного спілкування. Для цього необхідно вирішувати комунікативні задачі, володіти продуктивними стилями спілкування, мати розвинену емпатію, тактовність.

- П'ятий рівень – «суб'єкт педагогічної праці» – супроводжується розвиненою самосвідомістю, можливостями до самооцінювання, самопроектування, педагогічної рефлексії.

- Шостий рівень – «педагог-новатор», «педагог-творець» – передбачає прояв педагогічної творчості, оволодіння нестандартними способами вирішення педагогічних ситуацій, що вимагає гнучкого педагогічного мислення, розвиненої інтуїції, здатності до імпровізації, достатнього рівня педагогічних здібностей, чутливості до новизни, новаторської позиції і сформованих ціннісних орієнтацій.

- Сьомий рівень – педагог-дослідник – професійна майстерність і творчість педагогічного працівника доповнюється науковим обґрунтуванням інновацій і перевіркою їхньої ефективності, що вимагає від учителя-вихователя-викладача розвиненої дослідницької культури, можливості цілісного бачення своєї праці, її обґрунтованого коригування

- Восьмий рівень – педагогічна індивідуальність – передбачає досягнення унікальності, своєрідності особистості педагога і його праці, усвідомленої роботи над своїми якостями, що супроводжується виробленням власного професійного почерку, манери, кредо, нестандартності педагогічних поглядів

- Дев'ятий рівень – «суб'єкт педагогічного співробітництва» – засвідчує інтеграцію різноманітних властивостей, характерних для попередніх рівнів професіоналізму, що вимагає гнучкості виконання рольових позицій, готовності до співробітництва і партнерства з іншими суб'єктами педагогічного процесу

- Десятий рівень – професіонал – об'єднання всіх позитивних досягнень професійного розвитку – ерудиції, майстерності, творчості, гуманістичного світогляду, саморозвитку, дослідницьких підходів, високого рівня мотивації, що спирається на розвинене педагогічне мислення, рефлексію, інтуїцію, особистісно значущі професійні цінності і смисли.

Етапи розвитку педагога (за Ліліан Катц [50, с. 21-23])

Етап I. Етап «виживання»

Завдання розвитку

Протягом етапу, що може тривати цілий рік викладацької діяльності, головним занепокоєнням педагога є питання, пов'язані з «виживанням»: «Чи зможу я працювати так до кінця робочого тижня, відпустки?», «Чи приймуть мене мої колеги?». Невідповідність між очікуваним успіхом та реальністю посилює почуття невідповідності та невідповідності. Базова інформація про учнів і того, що можна від них очікувати

Навчальні потреби

Педагогу потрібна підтримка, розуміння, заохочення, надання порад. Педагоги потребують поради від досвідчених колег щодо розвитку окремих навичок та тлумачення наслідків відповідної поведінки.

Етап II. Консолідація

Завдання розвитку

Готовність консолідувати загальні помилки, зроблені під час першого етапу і диференціювати конкретні завдання та навички, що потребують подальшого розвитку. Зосередження на індивідуальних проблемах учнів та проблемних ситуаціях: «Як я можу допомогти цьому учневі?». Робота з окремими учнями, чия поведінка викликає більше занепокоєння.

Навчальні потреби

Навчання безпосередньо на робочому місці. Наставник (колега, психолог, соціальний педагог) може спостерігати за існуючою практикою педагога та надати відповідні рекомендації: «Які стратегії Ви вже використовували на сьогоднішній момент?», «Наведіть, будь-ласка, приклади поведінки протягом тижня». Взаємний діалог/розмова між наставником та педагогом може стати найкращим способом інтерпретації досвіду та пошуку відповідного рішення.

Етап III. Відновлення

Завдання розвитку

Під час третього чи четвертого років професійної діяльності педагога відчують почуття втомленості від використання тих самих методів і підходів: *«Хто ще займається цим? Де? Що нове в цій сфері: матеріали, підходи, ідеї?»* Потреба в новій інформації, певному відновленні.

Навчальні потреби

Під час етапу педагога цінують можливості поспілкувалися з колегами, які працюють за різними програмами під час різних формальних чи неформальних заходів; цікавляться участю в національних чи міжнародних професійних конференціях, тренінгах, семінарах; цінують членство в різних професійних організаціях. Розширення спектру педагогічної літератури. Бажання поділитися власним досвідом з метою подальшого аналізу, відвідати та спостерігати за практикою своїх колег.

Етап IV. Етап зрілості

Завдання розвитку

Етапі може бути досягнутий педагогами протягом трьох, чотирьох, п'ятьох років. Педагога повністю ідентифікують себе як педагога: *«Якими є мої історичні та філософські коріння? Якою є природа професійного розвитку та навчання? «Яким чином приймаються ті чи інші освітні рішення? «Чи можуть освітні заклади змінити суспільство?»»*.

Навчальні потреби

Педагога потребують участі в конференціях, семінарах, можливо, здобуття наукового ступеня. Спілкування з іншими освітянами, які працюють з іншими питаннями та на різних рівнях.

Для підготовки педагогів Ліліан Катц рекомендує брати до уваги 4 сфери: рівень розвитку педагога; навчальні потреби відповідно до кожного з етапів; місце проведення навчання; термін навчання.

Етапи професійної компетентності вчителя української мови та літератури

Учитель – це той же вчений, але у своїй особливій лабораторії, де він, усебічно вивчаючи учнів, невинно творить, щоденно веде пошуки найдосконаліших методів проектування долі і душ людських (Б. Патон).

Мистецтво вчителя... – це спеціальність, якої треба навчатися, як треба навчити лікаря його майстерності, як треба навчити музиканта (А.С. Макаренко).

Професійна компетентність учителя-словесника = система професійних знань, умінь і установок + забезпечення її мобільності (рухливості), поповнення професійних особистісних знань у курсовий і міжкурсовий період + уміння виявляти й ефективно, творчо розв'язувати на рівні технологічних або трудових стандартів професійні завдання + гнучкість застосовуваних методів теоретичної та способів практичної діяльності + критичність мислення + рефлексія + безперервне професійного зростання.

ПК
учителя

Система професійних знань, умінь і навичок із педагогіки, психології, методики викладання української мови та літератури

Забезпечення мобільності й систематичне поповнення професійних особистісних знань

Гнучкість застосовуваних методів теоретичної та способів практичної діяльності

Творчий потенціал (методична креативність)

Рефлексія; прагнення до безперервного професійного зростання; удосконалення професійних компетенцій

Компетентність словесника передбачає розвиток інформаційної функції (знати), діяльнісної функції (уміти), креативної функції (володіти), розвивальної функції (бути). Професійна компетентність ширше за поняття знання, уміння, навички, оскільки вона вбирає їх у себе. Сучасний учитель повинен уміти сам і навчити учнів творчо засвоювати знання, критично осмислювати здобуту інформацію. Вимоги, запропоновані до вчителів відповідно до стандартів професійно-педагогічної освіти, містять інноваційні компоненти, такі, як: педагогічна діагностика, рефлексія навчання, проектування освітніх систем, конструювання навчального процесу, що веде до формування нового педагогічного і технологічного мислення. Взаємодію понять «ПК учителя-словесника» і «компетенції» можна представити у вигляді малюнка, де велике коло – зовнішня оболонка – компетентність, маленькі кола – компетенції, ті характеристики, що залишаються сталими (обов'язковими) чи змінюються залежно від викликів суспільства й освіти.

Малюнок 1

Компетентність учителя-словесника – це процес набуття педагогом певних компетенцій. Під компетенціями розуміємо такі характеристики педагога (облігаторні та необлігаторні, традиційні та інноваційні, поява яких зумовлена викликами суспільства й освіти), що визначають індивідуальний стиль роботи вчителя, спосіб досягнення навчально-виховної мети, забезпечують якість і ефективність його професійної діяльності.

До **компетенцій учителя-словесника** зараховуємо мовно-літературну, мовленнєву, функціонально-стилістичну, етнопедагогічну, соціокультурну чи культурологічну та афектно-поведінкову. Ґрунтовніше окреслимо компоненти кожної з виділених професійних компетенцій.

I. МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА КОМПЕТЕНЦІЯ включає:

- бездоганне володіння нормами сучасної української літературної мови;
- лінгвістичну освіченість, розвинене мовне чуття, широку ерудицію (пригадаємо вислів Людвіґа Вітґенштейна «Межі моєї мови означають межі мого світу»);
- знання теорії, історії, етапів формування і розвитку української мови та літератури, персоналій;
- обізнаність із творами світового письменства, перекладною літературою – «золотими містками об'єднання народів» (І.Я. Франко);
- користування словниками різних типів, ґраматиками, довідниками, інтернет-ресурсами, лазерними дисками, електронними посібниками (підручниками, словниками й под.), що сприятимуть удосконаленню мовної культури вчителя;
- інтерес до художнього слова, читацькі здібності;
- творчий стиль мислення;
- володіння власним арсеналом засобів підготовки учнів до контрольно-оцінювальної діяльності, моніторингу, зовнішнього незалежного тестування тощо;
- уміння створювати програмно-тематичні комплекси планування матеріалу за традиційними та інноваційними технологіями навчання в сучасній школі, зокрема модульно-розвивальною, адаптивною системою навчання [60, с. 36], технологією ОЗОН, формування творчої особистості, кооперативної діяльності, навчання як дослідження, проблемного, диференційованого, програмованого навчання;
- планування як власної діяльності, так і учня / учнів, ураховуючи знання методики й технологізації навчального процесу;

- творчість (педагогічна, методична, комунікативна), що передбачає вміння словесника формулювати творчі, проблемно-пошукові задачі, прагнути до вдосконалення відомих і розробки нових методів, прийомів і форм співробітництва на уроці та в позаурочній діяльності;

- уміння оптимально поєднувати фронтальну, кооперативну, індивідуальну форми організації навчально-виховного процесу;

- здатність до неперервної мовно-літературної та педагогічної освіти, до навчання протягом життя (у курсовий і міжкурсний періоди);

- бажання та вміння зацікавити предметом;

- підхід до навчання від репродуктивного, знаннєвого до творчого – діяльнісного, проблемно зорієнтованого, суб'єкт-суб'єктного, від статичної, суто асоціативної моделі здобуття знань до диференційованих та індивідуальних програм навчання;

- бібліотечно-бібліографічні знання.

II. МОВЛЕННЄВА КОМПЕТЕНЦІЯ охоплює:

- комунікативні здібності вчителя-словесника;
- комунікативно досконале мовлення;
- використання лінгвальних засобів в усному й писемному мовленні з урахуванням умов і завдань комунікації;

- навички ораторського й ділового стилю спілкування;
- володіння технікою мовлення, мовним етикетом, майстерністю публічного виступу тощо;

- креативно-експресивні якості та ораторські вміння: правильність дикції (ясність, чіткість, бездоганне володіння орфоепічними нормами), темп, гучність мовлення, емоційність голосу (уміння виразити голосом адекватні змістові почуття і переживання);

- уміння повною мірою розкрити арсенал мовних засобів, показати красу, мелодійність, багатство мови;

- уміння створити навчальне середовище, що базується на фасилітативному (партнерському) форматі співпраці «учитель-мовник – учень», демократичних принципах.

III. ФУНКЦІОНАЛЬНО-СТИЛІСТИЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ поєднує:

- оперування стилістично забарвленими мовними одиницями або маркованими засобами мови;
- володіння стилістично диференційованим зв'язним мовленням;
- уміння застосовувати мовні явища відповідно до теми, ситуації, провідних жанрів комунікації.

IV. ЕТНОПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНЦІЯ вміщує:

- уміння використовувати здобутки народної педагогіки й дидактики, зокрема ідеї Г. Ващенка, О.В. Духновича, А.С. Макаренка, І. Огієнка, С. Русової, Г.С. Сковороди, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського;
- інтегративні вміння, тобто здатність мовника застосовувати матеріали суміжних дисциплін для ефективної реалізації визначуваних навчально-виховних завдань уроку, зокрема історії України, фольклору, народознавства, етнографії, зарубіжної літератури, іноземних мов, видів образотворчого мистецтва – живопис, музику, театр, кіно;
- дотримання принципів народної етики й моралі в повсякденному житті й навчально-виховному процесі.

VII. СОЦІОКУЛЬТУРНА, або КУЛЬТУРОЛОГІЧНА, КОМПЕТЕНЦІЯ передбачає:

- знання традицій, звичаїв, історії українського народу;
- патріотизм, усвідомлення себе носієм національних цінностей, відданість Україні та її народові;
- знання та пропаганда духовної культури українського народу;
- обізнаність з найголовнішими явищами національного та світового мистецтва: живопису, музики, театру;
- наявність чіткої громадської позиції;

- толерантне ставлення до мови, релігії, культури різних народів;
- знання нових досягнень, наукових та педагогічних дискусій на національному і світовому рівнях;
- орієнтування на культурний розвиток мовної особистості, соціальні умови її розвитку, зокрема мовне середовище, соціальний статус, етнічну належність;
- планетарність мислення;

VIII. АФЕКТНО-ПОВЕДІНКОВА КОМПЕТЕНЦІЯ

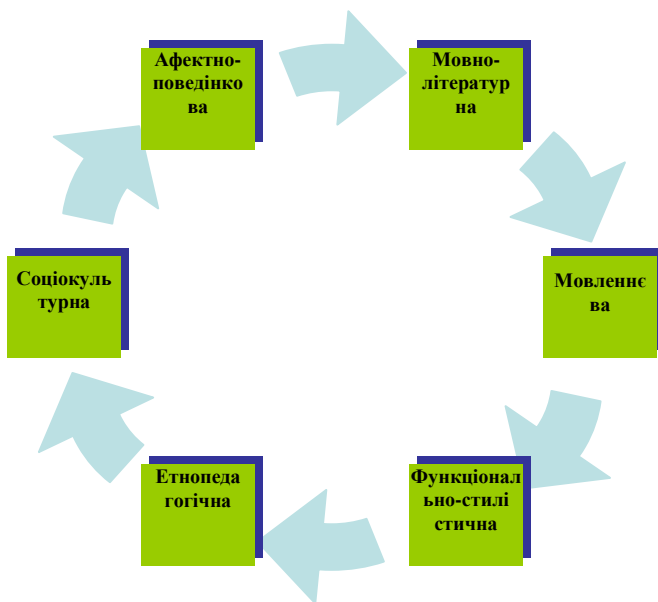
включає:

- емоційно-креативні властивості словесника: емпатія (співпереживання, співчуття, співдія), емоційний досвід, експресивна та імпресивна емоційність, емоційна мобільність [39, с. 25-26];
- навички асертивності;
- перцептивні якості (толерантність, педагогічний такт, інтуїція, гнучкість);
- володіння міміко-пантомімічними засобами (жестикуляцією, поглядом, урахування відстані між співрозмовниками тощо);
- високий естетичний смак, творчу уяву, здатність і вміння творчо сприймати прочитане;
- естетичну емпатію, тобто відчуття метафоричності та асоціативності художнього образу, форми і стилю твору, особливостей індивідуальної манери письменників [39, с. 28];
- емоційну стабільність;
- почуття гумору;
- педагогічний артистизм (словесник – натхненний оратор, вправний оповідач, актор).

Взаємозв'язок і співвідношення компетенцій учителя-словесника відображає наступна схема:

Схема

Компетенції вчителя української мови та літератури

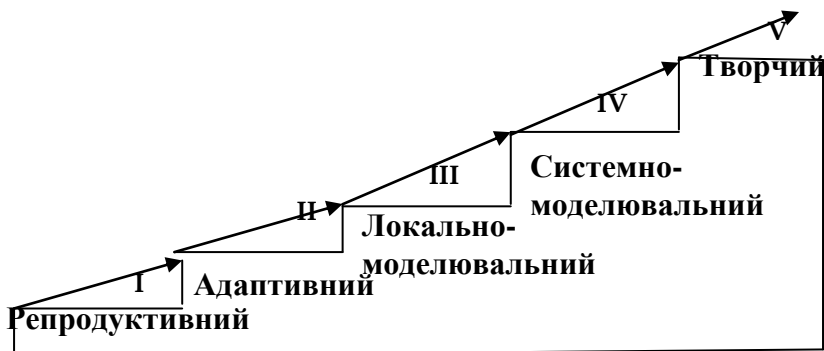

Рівні професійної компетентності словесника

Оперуючи запропонованими в педагогіці номінуваннями рівнів професійної компетентності педагога (Н.В. Кузьміна, О. Куцевол, Н.М. Мурована, А.Є. Радченко, В.І Шуляр) – п'ятирівнева шкала, пропонуємо власне розгорнуте бачення і тлумачення кожного з цих рівнів.

Схема 1

П'ятирівнева шкала (етапи) ПК учителя-словесника

Назви рівнів професійного розвитку педагога

Репродуктивний, або дуже низький рівень професійної компетентності педагога передбачає вміння учителя вирішувати дидактично-методичні задачі через застосування раніше засвоєних прийомів, розроблених методичних рекомендацій, зразків, методичних законів та правил. Основою діяльності вчителя стає теоретичний еталон, що відтворюється, копіюється без урахування умов, у яких вирішується дана задача; строго регламентується добір, інтерпретація та виклад навчального матеріалу. Діяльність включає лише репродуктивні дії, переважно традиційно-стереотипні прийоми та засоби навчання. Характер планування своєї діяльності визначено формальними вимогами: без будь-якого аналізу, без опори на досягнуті результати. Немає необхідної методичної підготовки, не знає необхідних нормативних документів. Мету занять

визначає стихійно, без урахування підготовленості учнів. Навчальну літературу використовує мінімально. На уроці переважає пасивна модель (так звана монологічна) спілкування з учнями, традиційні методи одностороннього пояснення; учні пасивно сприймають інформацію. Елементи організаційної структури заняття не обґрунтовані, не чіткі. Не володіє способами оптимізації навчального процесу, не використовує можливостей навчального предмета для морального виховання учнів. Не вдосконалює своєї методики викладання.

Адаптивний, або низький рівень професійної компетентності, характеризується *відтворенням засвоєних способів діяльності, при цьому комбінуючи, трансформуючи й обираючи відповідно до конкретної навчальної ситуації.* Учитель вирішує дидактично-методичні задачі не тільки за теоретичним еталоном, а й враховуючи конкретні умови навчання – об'єкти навчальної ситуації, які він складових самотійно виявляє в процесі аналізу. Недоліком роботи є невміння аналізувати динамічні ситуації на уроці, формулювати й оперативно вирішувати нові дидактично-методичні задачі. Може успішно вирішувати практичні задачі, залишаючи поза увагою питання прогнозування розвитку й виховання учнів. Знає свій предмет лише в межах шкільної програми; методична підготовка вимагає значного вдосконалення. Планування діяльності здійснюється на основі безсистемного аналізу результатів попередньої діяльності, неглибоких знань на рівні підготовленості учнів до сприйняття нового; не передбачено узгодженості дій з колегами. Упроваджує, але без успіху, нові форми і методи організації занять з учнями. Не розширює знань зі свого предмета, задовольняючись тим, що отримав під час навчання в педагогічному закладі. Знання в учнів поверхові, уміння та навички не міцні. Навчальний предмет не викликає інтересу в учнів. Практикує, але без успіху, активні форми навчання. Погано володіє способами оптимізації навчально-виховного процесу. Вміє пристосовувати своє повідомлення до особливостей аудиторії. Мету і структуру заняття обирає

адекватно до рівня розвитку учнів, проте не варіює методи навчально-пізнавальної діяльності. Методи активізації на різних етапах урочної діяльності застосовує рідко. На уроці переважають пасивна та активна (так звана діалогічна) моделі навчання. Знання учнів педагог оцінює не завжди обґрунтовано.

Локально-моделювальний діяльність і поведінку учнів, або середній, передбачає вміння *ефективно вирішувати дидактично-методичні задачі, щоб досягти мети – поєднати в навчальному процесі практичний, освітній, розвивальний та виховний аспекти, максимально врахувати реальну навчальну ситуацію, використати найновіші дослідження сучасної педагогічної науки*. Проте вчитель не виходить за межі загальновідомих навчальних технологій, рішення не вирізняються оригінальністю, не ставить пошукових задач, не експериментує. Вчитель знає свій предмет, необхідні нормативні документи, основні форми організації занять; методична підготовка дозволяє досягти хороших результатів, нехай не завжди оптимальними методами. Виконує державні навчальні програми, озброюючи учнів міцними знаннями, вміннями, навичками. Запроваджує елементи оптимізації навчально-виховного процесу. Планування роботи здійснюється на основі неґрунтовного рефлексії діяльності. Вчитель вдосконалює традиційну методику викладання, за необхідності шукає нові форми і методи організації занять з учнями. Зростання педагогічної майстерності обмежується потребами сьогодення. Вчитель володіє стратегією навчання учнів ЗУУ за окремими розділами курсу. Мета і завдання діяльності обґрунтовані, але не визначені рівні засвоєння учнями бази знань і відповідних форм і методів роботи. Переважають традиційні методи і прийоми навчально-пізнавальної діяльності. Бачить можливості свого предмета для морального виховання учнів. Активізація діяльності учнів здійснюється без глибокого дидактичного обґрунтування.

Системно-моделювальний діяльність та поведінку учнів, або високий рівень професійної компетентності.

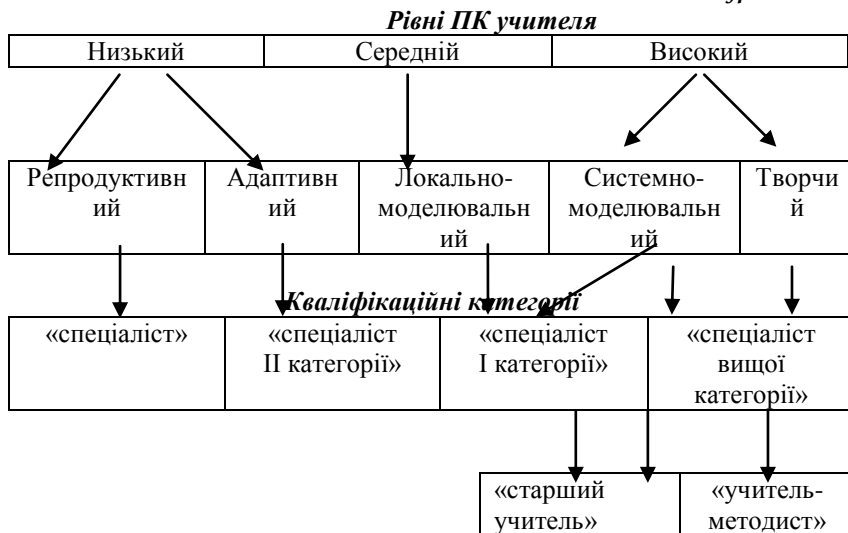
Словесник володіє стратегією навчання учнів ЗВУ. Мету, завдання і структуру занять обирає з урахуванням особливостей учнів, ролі навчального матеріалу, міжпредметних зв'язків. Моделює траєкторію розвитку рівень засвоєння з теми, форми і методи навчально-пізнавальної діяльності. Зміст викладає відповідно до мети. Переважають проблемні методи навчання, що відповідають потребам, мотивам і інтересам учнів

Творчий, або дуже високий рівень професійної компетентності. Педагог-інноватор, самомотивований не на репродукцію, а на експеримент, дослідження, новаторство, постійний педагогічно-методичний пошук. Передбачає вміння всебічно використовувати можливості підвищити ефективність навчально-виховного процесу, методичний пошук та експеримент. Професійні знання, педагогічна креативність, потреба в професійній самоактуалізації творча позиція уможливають здатність учителя змінювати досвід методичної діяльності, що перестав бути продуктивним за певних педагогічних обставин, упроваджувати в практику оригінальні засоби і способи навчальної взаємодії з учнями для їхнього творчого розвитку. Уміє модифікувати передовий педагогічний досвід, перекомбінувати вже відомі елементи, прийоми, методи навчальної діяльності, створює об'єктивно нові, оригінальні форми, прийоми і засоби навчання та їх нестандартні комбінації, нові педагогічні технології, що забезпечують високу результативність та якість навчально-виховного процесу. Здатність до педагогічної імпровізації в ході втілення педагогічного задуму. Мобільно регулює і коригує педагогічний процес. Учитель досконало знає свій предмет, а методична підготовка дозволяє легко змінювати форми проведення занять. Характер планування визначається твердою самоустановкою на досягнення оптимальних результатів. Враховує результати попередньої діяльності; чітко й логічно визначено шляхи закріплення й подальшого розвитку досягнутого, передбачає послідовне усунення недоліків (аутопсихологічна компетентність). Планові заходи формулює

чітко, без декларативності й загальних фраз. Учитель використовує стратегії перетворення свого предмета як спосіб формування особистості учня. Стимулює активність учнів на уроці пізнавальними й практичними завданнями, формує потребу в самостійній дослідницькій діяльності, у творчому переосмисленні засвоєного. **Диференційований та особистісно-зорієнтований підходи до організації навчального процесу.** Вибір форм та організація позаурочної діяльності учнів має цілеспрямований характер, що відповідає інтересам суспільства в цілому й колективу зокрема. Переважають методи кооперативного, активного та інтерактивного спілкування учителя з учнями, класом.

Схема 1

Рівні ПК вчителя кваліфікаційних вимог Типового положення про атестацію педагогічних робітників України (за Н.М. Мурованою¹)

¹ Мурованая Н.Н. Компетентность педагога как важное условие успешности его профессиональной деятельности: Метод. пособие. – Севастополь: Рибэст, 2006. – С. 15.

Змістовий аспект рівнів професійної компетентності учителя безпосередньо корелює і проектується вимогами до кваліфікаційних категорій та педагогічних звань, чітко визначених. Типовим положенням про атестацію педагогічних працівників України із змінами й доповненнями [70, с. 5-6]:

➤ кваліфікаційна категорія «спеціаліст» – учитель, що забезпечує нормативні рівні й стандарти навчання та виховання

➤ кваліфікаційна категорія «спеціаліст II категорії» – учитель, що виявляє певний рівень професіоналізму, застосовує сучасні форми й методи навчання й виховання, досяг вагомих результатів у педагогічній діяльності. Стаж безпосередньої педагогічної роботи – не менше 3 років

➤ кваліфікаційна категорія «спеціаліст I категорії» – учитель, що виявляє ґрунтовний рівень професіоналізму, добре володіє ефективними формами і методами педагогічної діяльності, досяг значних результатів у вирішенні навчально-виховних завдань. Стаж безпосередньої педагогічної роботи – не менше 5 років

➤ кваліфікаційна категорія «спеціаліст вищої категорії» – учитель, який виявляє високий рівень професіоналізму, ініціативи, творчості, досконало володіє ефективними формами і методами організації навчально-виховного процесу, що забезпечує високу результативність і якість роботи. Стаж педагогічної роботи – не менше 8 років.

Педагогічні звання:

➤ педагогічне звання «старший учитель» присвоюється педагогу, що досяг високого професіоналізму в роботі, систематично використовує прогресивний педагогічний досвід і бере участь його поширенні, що постійно працює над власним професійним удосконаленням

➤ педагогічне звання «учитель-методист», «викладач-методист» присвоюється вчителю, що застосовує ефективні форми і методи роботи в НВП, узагальнює передовий педагогічний досвід, бере активну участь у розробленні шкільного компонента змісту освіти, діяльності професійних

педагогічних об'єднань, асоціацій, надає практичну допомогу педагогічним працівникам інших закладів в освоєнні досвіду провідних педагогів, має власні методичні розробки.

Модель «ПК учителя-словесника»: традиційні та інноваційні компоненти

Елементи професійної компетентності вчителя української мови та літератури можна представити у вигляді віртуальної моделі (Див. Схему 1). Детальніше розглянемо її традиційні та інноваційні, облігаторні й необлігаторні складові.

Схема 1

Традиційні та інноваційні компоненти ПК учителя-словесника

Когнітивно-технологічна, або спеціальна компетентність у галузі дисципліни «українська мова та література», окреслює професійний тезаурус учителя-словесника, включає глибокі знання, кваліфікацію і досвід практичної діяльності в галузі свого предмета; знання засобів розв'язання технічних, творчих завдань; гармонізація науково-предметних і світоглядно-методологічних, дидактичних, психологічних знань; оволодіння сучасним інструментарієм вивчення особистості дитини; використання прийомів педагогічного менеджменту; уміння організовувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості, її підготовку до розв'язання завдань життєтворчості. До **спеціальної компетентності** вчителя української мови та літератури належить ті знання, уміння, установки словесника, що забезпечуватимуть необхідний для учнів арсенал знань: відомості про **українську мову** щодо походження, ролі в становленні і розвитку нації, культуротворчу функцію; особливості фонетичної, лексичної, словотворчої, граматичної та правописної системи української мови; комунікативно виправдано користується засобами української мови (стилями, формами, жанрами в усіх видах мовленнєвої діяльності); хронологічні й картографічні уміння та навички педагога, його просторово-часова орієнтація, уміння самостійно інтерпретувати, зіставляти зміст історичних джерел, історичних фактів, явищ, подій з їхньою літературно-мистецькою інтерпретацією, визначати роль автора в літературному контексті України; визначати причини, сутність, наслідки та значення історичних подій, явищ і з'ясовувати їх віддзеркалення в літературному процесі, виявляти протиріччя в позиціях, різні потреби, інтереси соціальних груп в історично-літературному контексті; дотримання словесником громадянської позиції; використовувати різноманітні шляхи аналізу (варіантність) художнього твору; розуміти індивідуальний стиль письменника, сприймати твір у його художній цілісності тощо.

Методична компетентність учителя-словесника в галузі засобів формування знань, умінь і установок – засвоєння нових методичних і педагогічних ідей, підходів до навчально-виховного процесу в сучасних особистісно-зорієнтованих, розвивальних, креативних технологіях, володіння різними методами навчання (активні, інтерактивні методи, методи кооперативного навчання, методи роботи із слабовстигаючими та обдарованими учнями, методами стимулювання творчої діяльності учнів різного віку, методами компетентісно-зорієнтованого та диференційованого підходів на підставі психофізичних та індивідуально-особистісних якостей учня, методи керівництва рефлексивною діяльністю учнів, методи контролю та оцінювання діяльністю учнів, методи дистанційного навчання), знання дидактичних методів, прийомів та вміння застосовувати їх на практиці, уміння роботи з нормативними документами, навчально-методичним матеріалом, уміння розробляти методичні посібники, дидактичні матеріали, посібникові-хрестоматійні довідники для учнів із курсу мови та літератури тощо.

Комунікативно-ситуативна компетентність

Хто нікчемну душу має, то така у нього мова (Л. Українка).

Вагу та міру для слів своїх вироби (Біблія).

Усі слова – співучі струни, коли під майстровим смичком...

(М.Т. Рильський «Любов»).

Мовна культура – це дзеркало духовної культури

(В. Сухомлинський).

Є три способи відповісти на запитання: сказати необхідне, відповідати з привітністю і наговорити зайвого (Плутарх).

Слово – великий владика: на вид мале й непомітне, а творить чудесні справи (Горгій).

Комунікативно-ситуативна компетентність учителя-словесника охоплює знання, уміння, навички та способи здійснення фасилітативного (партнерського) формату

регуляції співпраці «учитель-словесник - учень» із застосуванням специфічних лінгвальних й позалінгвальних засобів, урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей дітей; спроможність словесника знаходити нестандартний вихід у різних (навіть найскладніших) ситуаціях спілкування, уміння впливати на встановлення сприятливого психологічного клімату в учнівському / учительському колективі, створювати на уроці атмосферу творчого спілкування, позитивного настрою у векторному колі:

I вектор: «учитель-фасилітатор – учень», «учень-учень», «учень-група учнів», «учень-клас», «учень-шкільний колектив»;

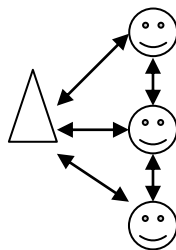
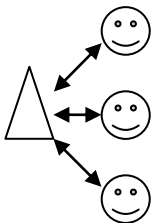
II вектор: «учитель-автор художнього твору-учень», «учитель-художній твір (підручник)-учень», «учень-читач – художній твір (підручник) – група учнів», «учень-читач – художній твір – клас»;

III вектор: «учитель-учитель», «учитель-колеги», «учитель-педколектив», «учитель-батьки», «учитель-громадськість»; «автор твору – художній твір - учень» тощо

уміти бачити в дитині особистість, поважати її думку; поєднувати вимогливість із повагою особистої гідності кожного учня, поєднувати тактовність і толерантність у стосунках; здатність до антиципації, тобто випереджальне прогнозування оптимальних внутрішньо-колективних контактів між учнями класу, організація власної комунікативної стратегії педагогічного спілкування (конструювання емпатичної комунікації) з класом, прогнозування уроку як системи ситуацій комунікації, уміння реалізовувати комунікативний задум у ході занять, організувати увагу учнів, стимулювати їх комунікативну активність; володіти технікою мови, прийомами, навичками асертивності, що допомагають переконувати, конструктивно критикувати, досягати рішень, компромісів; за допомогою «слова» здійснювати психотерапію, знімати стрес; уміння знайти адекватну темі і навчально-виховним завданням уроку комунікативну структуру; комунікативне співробітництво/співтовариство у навчальній діяльності.

Для удосконалення комунікативної компетентності, набуття навичок міжособистісного спілкування, психологічної оптимізації стосунків скористуйтеся порадами:

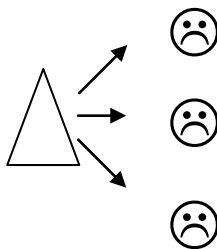
1. Забезпечити якісний і результативний навчальний процес допоможе організації **особистісно зорієнтованого спілкування**, суб'єкт-суб'єктний характер педагогічного спілкування, партнерство між учителем і учнем, тобто підпорядкування діалогічній і полілогічній технологіям навчання:

Активна (діалогічна)

Інтерактивна (полілогічна)

2. Неприпустимою є авторитарно-монологічна організація навчально-виховного процесу, що відображає модель:

Авторитарно-монологічна модель спілкування

3. Під час планування і організації ефективної комунікативної взаємодії з учнями **врахуйте моделі спілкування вчителя-словесника з дітьми** (а також педагог-педагог, педагог-батьки, педагог-адміністрація)

Учитель «Альтруїст» (Я – сам) – безкорислива відданість роботі та учням поєднана з недовірою до їхньої самостійності; словесник усю ініціативу бере на себе, нівелюючи при цьому в

тому чи іншому виді діяльності ініціативу учнів, підміна їхніх зусиль власною активністю; невіра в можливості вихованців, формування в них залежності від себе; низький рівень власної рефлексії.

Учитель «Янгол» – депроблематизоване і безконфліктне спілкування з учнями без чітко визначених комунікативних і педагогічних цілей, яке часто переходить у пасивне реагування на зміни ситуації; головний принцип діяльності педагога – не нашкодити нікому, не конфліктувати, бути «надмірно» добрим, приємним, доброзичливим для всіх, не критикувати; зовнішня формальна доброзичливість при внутрішній байдужості; орієнтування на репродуктивну діяльність ("бути не гіршим за інших"); поступливість, недостатня вимогливість до себе й учнів, безініціативність; лабільна або низька самооцінка.

Учитель «Шоумен» – урочна діяльність нагадує ток-шоу, оскільки розрахована на блискавичний ефект, проте не завжди результативний.

Учитель «Нарцис» – підвищена професійна та особистісна самооцінка, амбіційність, «милування» собою, власними думками, висновками протягом уроку; певна байдужість (відчуженість) до учнів; постійне акцентування уваги до ролі, значущості вчителя в тому чи іншому класі, виді діяльності.

Учитель «Китайська стіна» – свідомо чи несвідомо ставить бар'єр (комунікативну перепону) між собою і учнями, при цьому комунікативний процес здійснюється без зворотної взаємодії, довіри, можливості висловити власну думку; навчально-виховна діяльність нагадує односторонній потік інформації; холодна відчуженість, підкреслена дистантність словесника, орієнтування на поверхове рольове спілкування з учнями; роздратованість, прояви агресивності, емоційні "зриви".

Учитель «Приятель» – з учнями переважають дружні стосунки, проте спілкування часто втрачає діловий контекст і набуває особистісного характеру; іноді необхідна дистанція зменшується до мінімуму, переходячи в панібратство.

Учитель «Тетерук» – "емоційна глухота" педагога,

односпрямоване спілкування, оскільки вчитель чує тільки себе, ігнорує думки й запитання учнів, не відчуває психологічного клімату класу; замкнутість і байдужість до учнів; низька сенситивність до їхніх емоційно-психічних станів; висока самооцінка у поєднанні з прихованим незадоволенням від процесу спілкування.

Учитель «Гамлет» – характеризується постійними сумнівами («Чи правильно зробив? Чи вірно мене зрозуміють? Чи не сказав зайвого?»), немає власної чіткої позиції, захищається чужим авторитетом; неусвідомлене, нерегулярне, підпорядковане вимогам, вказівкам «зверху» професійне зростання.

Учитель «Робот» – навчальний процес організовує на основі продуманого шаблону, не припускає видозміни заздалегідь запланованої траєкторії уроку, діють настанови на кшталт «Ми не можемо повернутися до домашнього завдання, бо не встигаємо за програмою», «На перерву не підемо, поки не розв'яжемо задачу».

Учитель «Диктатор» – підпорядковує діяльність правилу «Я цар і Бог»; нав'язування власних думок, установок, принципів; орієнтування на модель "навчання – примушування"; перевага дисциплінарно-авторитарних методів і прийомів; егоцентризм, нетерпимість до помилок і заперечень з боку учнів; відсутність педагогічного такту, агресивність; суб'єктивізм в оцінках; орієнтування на репродуктивну діяльність; низька сенситивність і рефлексія власної поведінки, висока самооцінка.

НЕ БІЙТЕСЯ В ЦИХ МОДЕЛЯХ ПОБАЧИТИ І СВОЄ ВІДДЗЕРКАЛЕННЯ, зробіть перший крок – почніть самовдосконалення і зміни із себе **згадайте про улюблений театральний прийом Леся Курбаса та Миколи Куліша: самохарактеристика, самовикриття героїв за допомогою «люстра»**).

О. Мацько в статті «Стилі навчання» [42, с. 32-34] поповнює перелік запропонованих нами стилів комунікації, зокрема активіста (діяча), прагматика (практика), мислителя

(рефлектора), теоретика, висвітлює перешкоди на кожному етапі, визначає шляхи удосконалення педагогічної майстерності вчителя-словесника, дає крокові схеми-поради для «вирівнювання» навчально-комунікативних запитів.

4. Програмуйте процес спілкування, спираючись на своєрідність комунікативної ситуації, специфіку аудиторії, попередній (позитивний чи конфліктний) досвід, типи конфліктних особистостей у класі, групі, підгрупі, послуговуючись «Корисними порадами»

Корисні поради

Рекомендації щодо управління конфліктом

1. Взяти під контроль особисті емоції й обрати час для розв'язання конфлікту тоді, коли перебуваєте в належному емоційному стані.
2. Розкрити за уявними причинами справжні.
3. Локалізувати конфлікт: протидія інстинктивному бажанню перейти до тотального наступу, щоб перемогти за будь-яку ціну.
4. Уникати конфліктів за відсутністю шансів на перемогу (постійне уникнення конфлікту травмує особистість).
5. Тримати ініціативу в своїх руках, диктуючи партнеру емоції (зокрема спокій), тему розмови, мовний стиль, ступінь чіткості правил гри.
6. Не спростовувати аргументи супротивника в тому ж порядку і в тих об'ємних пропорціях, в яких їх викладає супротивник: спочатку слід переформувати аргументи на своїй формі.

Важливою передумовою фасилітативного комунікативного процесу словесника з учнями (колегами, батьками, адміністрацією) є розвиток асертивних навичок. На думку В. Федорчука, асертивність у роботі передбачає: активну професійну орієнтацію (намічення етапів досягнення професійної

мети і розкриття власного таланту); здібність до роботи, удосконалення навичок; самоконтроль, оскільки непотрібні емоції не дозволяють добре виконувати роботу; добрі стосунки з колегами; володіння мистецтвом переговорів [15, с. 104].

Соціальна компетентність уміщує характеристики педагога, який досяг вищого рівня усвідомлення соціальних проблем і способів взаємодії із суспільством, уміння знаходити інформацію і упевнено будувати свою поведінку для досягнення балансу між своїми потребами, очікуваннями, сенсом життя і вимогами соціальної дійсності, конкретизація у свідомості індивіда своїх інтеракцій із суспільством у системі «Я – суспільство», уміння робити вибір, брати на себе відповідальність; формування засобами предмета патріотичних почуттів, поваги до історії, традицій українського народу, рідної мови та державних символів (за Г.Е. Білицькою, І.Г. Єрмаковим, І.В. Родигіною).

Корисні поради

Міжособистісні стилі розв'язання педагогічних конфліктів

ЗМАГАННЯ доречне в тих випадках:

- *необхідно швидко прийняти рішення або Ви перебуваєте в критичній ситуації, що вимагає негайного рішення;*
- *важливий результат конфлікту;*
- *є достатній авторитет і впевненість, що пропонуване рішення є найкраще;*
- *почуваєте, що вибору немає і Вам є що втрачати;*
- *необхідно навести порядок заради загального благополуччя.*

КОМПРОМІС:

- *необхідно прийняти рішення за наявності обмеженого часу та інформації;*
- *інші шляхи вирішення проблеми виявилися неефективними*
- *обидві сторони можуть улаштувати тимчасове вирішення*
- *обидві сторони наводять переконливі доводи*

СПІВРОБІТНИЦТВО (розв'язання проблеми):

- *сторони, що перебувають у конфлікті, володіють рівними владними повноваженнями;*
- *є час попрацювати над проблемою, що виникла;*
- *основною метою обговорення є набуття спільного досвіду роботи, одержання необхідної інформації;*
- *пропозиції обох сторін надзвичайно важливі;*
- *сторони здатні вислухати одна одну і разом потрудитися над рішенням конфлікту*

УНИКАННЯ:

- *предмет суперечки не стосується справи*
- *немає можливості вирішити конфлікт на свою користь*
- *потрібно виграти час для того, щоб одержати додаткову інформації*
- *результат конфлікту не дуже важливий*
- *велика напруженість, необхідно послабити її інтенсивність.*

ПРИСТОСУВАННЯ

- *Вас не цікавить і не хвилює конфлікт, що стався*
- *зацікавлені в гарних відносинах з конфліктуючою стороною*
- *Ви розумієте, що в даному випадку результат скоріше важливіший для іншої людини, ніж для Вас*
- *Ви сподівається, що конфлікт згодом сам може розв'язатися за рахунок того, що сторони продовжують підтримувати дружні стосунки*

Психолого-педагогічна компетентність у сфері навчання – володіння педагогічною діагностикою, уміння здійснювати індивідуальну роботу на основі результатів педагогічної діагностики, знання вікової діагностики, уміння виявляти особистісні особливості дітей, визначати і враховувати емоційний стан людини, уміння грамотно будувати взаємовідносини з керівниками, колегами, учнями.

Прогнозувально-рефлексивна включає вміння педагога-словесника конструювати траєкторію мовного та літературного розвитку школяра, здійснювати індивідуальний розвиток учня; уміння технологічно прогнозувати, конструювати, планувати хід навчально-педагогічного процесу; здійснювати контрольно-оцінної діяльності, спрямовану на себе й суб'єкт

співпраці, проведення моніторингово-рефлексивних операцій, створення програмно-тематичного комплексу (моделі) планування вивчення мови та літератури для будь-якого класу, тобто всього курсу або теми, окремого уроку чи серії уроків; уміння прогнозувати розвиток колективу, динаміку його структури; уміння прогнозувати розвиток особистості, її якостей, почуттів, волі і поведінки, можливих відхилень у розвитку;. Етапне втілення компонента в професійну діяльність учителя-словесника набуває вигляду: *прогнозування – планування – реалізація – контроль (оцінювання) – рефлексія – корекція – проектування подальшої діяльності.*

Аутопсихологічна компетентність передбачає вміння усвідомлювати рівень власної професійної діяльності, своїх спеціальних, методичних та комунікативних спроможностей; знання про засоби професійного самовдосконалення; уміння бачити недоліки у своїй роботі, у собі, бажання самовдосконалення; визначати завдання та траєкторію власної самоосвіти й самовдосконалення тощо.

Інформаційно-технологічна компетентність учителя української мови та літератури вміщує вміння і навички роботи словесника з ІКТ, створення презентаційних слайдів для ефективного супроводу навчально-виховного процесу; уміння застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, адекватного відбору, систематизації, використання інформації та створення нової, логічно-узагальненої; визначати валідність тестів з мови та літератури, самостійно створювати різноманітні стандартизовані, точні, з високим ступенем диференціації тестових завдань (чотири основні формати, ситуаційний кластер); дидактичні завдання в тестовій формі; передбачає врахування дидактичних принципів, закономірностей, способів, форм організації навчального процесу, оптимізацію навчального процесу на основі комп'ютеризації, використання технічних засобів навчання; пошук інноваційних, найбільш прийнятних технологій навчання, спрямованих на розвиток інтелектуальних здібностей

учнів; забезпечує уміння дидактично перетворювати, тобто інтерпретувати й адаптувати інформацію відповідно до завдань навчання і виховання; спроможність дохідливо й чітко викладати навчальний матеріал з огляду на специфіку предмета, рівень підготовки учнів, їхній життєвий досвід і вік; формулювати питання в доступній для дітей формі, стисло й чітко; виражати думку за допомогою графіків, діаграм, схем, малюнків; оперативно діагностувати характер і рівень знань засвоєння учнями нового матеріалу з використанням різноманітних методів; перебудувати в разі потреби план і хід викладу матеріалу; передбачає взаємодію з іншими викладачами; використання засобів дистанційного навчання, моніторингу процесу навчання; зберігання, пошук та зміну формату інформаційних документів відповідно до визначених вимог тощо.

Управлінська включає володіння вчителем-словесником методами, прийомами організацією власною діяльністю та ефективною діяльністю учнів, класу в урочній та позаурочній видах діяльності; управління процесом засвоєння учнями знань: визначення цілей діяльності, розроблення і реалізацію способів діяльності, отримання інформації про ступінь досягнення цілей діяльності, корегувальний вплив на способи діяльності з метою зменшення різниці між запланованим і реальним ступенем досягнення цілей діяльності.

Компетентність у спільній творчості (за І.Г. Єрмаковим¹), або кооперативна компетентність передбачає здатність педагога або групи педагогів продуктивно й гармонійно організовувати спільну взаємодію:

І вектор: «учитель-учитель», «учитель-колеги», «учитель-педколектив», «учитель-шкільне методоб'єднання», «учитель-районне методоб'єднання» тощо;

¹ Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / За ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – С. 166.

II вектор: «учитель-учень», «учень-учень», «учень-група учнів», «учень-клас», «учень-шкільний колектив»;

III вектор: «учитель-автор художнього твору-учень», «учитель-художній твір (підручник)-учень», «учень-читач – художній твір (підручник)», «учень-читач – художній твір (підручник) – група учнів», «учень-читач – художній твір – клас» тощо. Компонент професійної компетентності вчителя-словесника передбачає розв'язання тих завдань, що виходять за межі досвіду членів групи і які є завданнями, орієнтованими на спільну творчість, співпрацю, спільний продуктивний результат.

Полікультурна компетентність учителя-словесника охоплює знання культурних, національних і літературних надбань, менталітету представників різних національностей, досягнень національної культури; толерантне ставлення до культури і традицій інших народів.

Здоров'язбережувальна, або валеологічна компетентність, забезпечує організацію здорового способу власного життя у фізичній, соціальній, психічній та духовній сферах, організацію власної праці і впровадження, реалізацію здоров'язберігаючої функції розвитку учнів, тобто належних умов для нормальної життєдіяльності учня, оптимального функціонування фізіологічних процесів оволодіння вміннями та навичками турботи про своє здоров'я, а саме: оптимальний повітряний режим, достатнє освітлення, належний тепловий режим, чергування різних видів навчальної діяльності, відповідність меблів індивідуальним особливостям учнів, відповідність обсягу змісту відведеному часу на вивчення конкретної дисципліни тощо).

Загальнокультурна компетентність – досягнення учителем високого рівня розвитку в суспільному, виробничому й духовному житті; педагог інтелігентний, вихований, толерантний, гнучкий, коректний тощо.

Корисні поради

Існує **чотири типи конфліктних особистостей** (за І.М. Цимбалок [59, с. 144]:

❖ **ДЕМОНСТРАТИВНИЙ** – найчастіше холерики, яким притаманна бурхлива діяльність, конфлікт – як для риби вода; люблять бути в центрі уваги, мають підвищену самооцінку

❖ **РИГІДНИЙ** – не вміють перебудовуватись, враховуючи зміни ситуації та обставини, брати до уваги думки й точки зору оточуючих, честолюбні, виявляють хворобливу образливість, підозрілість

❖ **ПЕДАНТ** – завжди пунктуальна особистість, критична, обов'язкова, відштовхує людей від себе

❖ **БЕЗКОНФЛІКТНИЙ** – свідомо уникає конфліктів, перекладає відповідальність за прийняті рішення на інших; конфлікт накопичується й обвалюється з особливо хворобливими наслідками

На особливий інтерес заслуговує модель ПК педагога в системі підвищення кваліфікації, розроблена В.М. Введенським, який виділяє такі рівні: загальний, визначуваний для всіх педагогів та розроблений педагогікою, часний, окреслений для всіх педагогів певного навчального закладу та розроблений методичною службою з урахуванням умов та специфіки, та конкретний, визначуваний та застосований самим педагогом.

Загальний рівень складається з ключових – комунікативних, інформаційних, регулятивних та операційних компетентностей

Таблиця 1

Компетентності загального рівня моделі професійної компетентності вчителя (за В.М. Введенським [24, с.26-27])

Компетентності загального рівня	Характеристика
Ключові	
- інформаційні	Професійно значуща якість спеціаліста, яка включає певний обсяг інформації
- регулятивні	Професійно значуща якість спеціаліста, що передбачає наявність у

	нього вміння керувати власною поведінкою
- комунікативні	Професійно значуща якість спеціаліста, що формується в процесі його розвитку і саморозвитку, показник поінформованості
-інтелектуально-педагогічні	Професійно значуща якість спеціаліста, що виявляється в уміння застосовувати знання для налагодження педагогічно цілеспрямованих взаємовідносин, набуття та застосування знань учнями та вчителем, вироблення способів інноваційної діяльності
Операційні	Професійно значуща якість спеціаліста, визначувана набором певних навичок, необхідних йому для здійснення професійної діяльності

Виходячи з цієї моделі пропонуються наступні компетенції ключових та операційних компетентностей [24, с.26-27]:

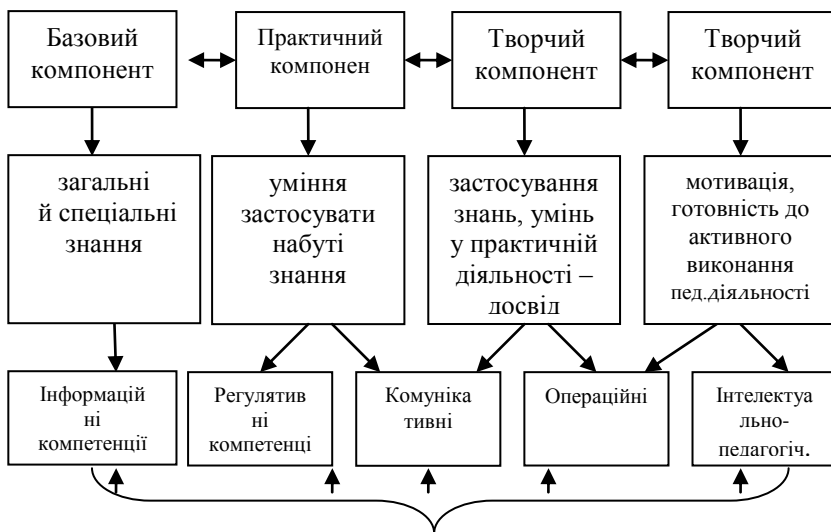
- Інформаційні компетенції – обсяг знань, що включають знання про себе, учнів та їхніх батьків, досвіди роботи інших колег, науково-методичні, та здібностей їх одержання
- Регулятивні компетенції – цілепокладання і планування; мобілізація і активність, оцінка результатів діяльності, рефлексія
- Комунікативні – емоційна стійкість, мовленнєві навички, здібності до нестандартного, творчого рішення задач у процесі педагогічного спілкування, установлення психологічного контакту й культури мови
- Інтелектуально-педагогічні компетенції – комплекс навичок щодо аналізу, синтезу, порівнянню, абстрагуванню, узагальненню, конкретизації (інтелектуально-логічні),

аналогія, фантазія, критичність мислення
(інтелектуально-евристичні)

- Операційні компетенції – навички педагогічної імпровізації, прогностичні, проєктивні, предметно-методичні, організаційні, експертні

З урахуванням запропонованої структури можна вибудувати модель професійної компетентності вчителя.

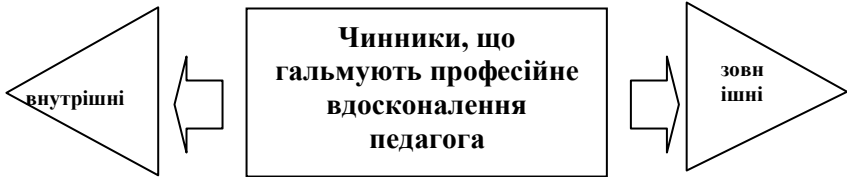
Схема 1
Взаємозв'язок ПК із складовими компетенціями
(за Н.М. Мурованою [6, с.13])

Вимоги, запропоновані до вчителів відповідно до стандартів професійно-педагогічної освіти, містять **інноваційні компоненти**, такі, як: *рефлексія навчання, конструювання (моделювання) навчального процесу, що веде до формування інноваційних підходів до навчально-виховного процесу.*

Удосконалення ПК учителя, його творчий професійний розвиток можуть гальмувати внутрішні і зовнішні чинники (Див. Схему 1).

Схема 1

До внутрішніх чинників, що стоять на заваді удосконаленню майстерності словесника, підвищення його професійного рівня, зараховуємо:

- *небажання чи невміння, неготовність педагога відмовитися від форм чи методів навчально-виховної діяльності, що стали непродуктивними за певних педагогічних обставин;*
- *низький професійний рівень учителя, недостатні знання з педагогіки, психології, методики предмета, слабка поінформованість про інноваційні форми і методи роботи;*
- *відсутність чи недостатній розвиток дослідницьких умінь;*
- *психофізіологічні особливості особистості, зокрема низький енергетичний рівень, недостатня фізична активність, працездатність нервової системи;*
- *нерозвиненість мотиваційно-креативних якостей особистості (мотивів, потреб, інтересів, потягу до творчості), необхідних для професійно-педагогічної діяльності;*
- *втрата віри в можливість свого особистісного зростання, розчарування через невдачі, що траплялися раніше;*
- *індивідуально-типологічні властивості, тип темпераменту, емоційний фон;*
- *відсутність установки на підвищення професійного рівня, на педагогічну творчість;*
- *нестабільність і періодичність підвищення кваліфікації;*
- *стан здоров'я, відсутність соціально-психологічної підтримки, зокрема членами родини, складні життєві обставини*

- *стихийне, неусвідомлене професійне самовдосконалення вчителя;*

- *брак часу;*
- *власна інерція.*

Зовнішніми бар'єрами до формування та удосконалення рівня педагогічної майстерності, розвитку креативних якостей педагога вважаємо:

- *авторитарний, ліберальний стиль керівництва в навчальному закладі, де працює вчитель-словесник;*

- *відсутність обґрунтованої стратегії розвитку школи;*
- *відсутність наставників, лідерів, новаторів у навчальному закладі;*

- *атмосфера пасивності, апатії, байдужості в учительському і учнівському колективах, розбіжності, конфлікти в колективі;*

- *відсутність системи морального і матеріального стимулювання новаторських пошуків з боку адміністрації навчального закладу («Як платять, так і працюю!»);*

- *акцент на нормативно-регламентованому компоненті методичної діяльності, ігнорування інноваційного, творчого;*

- *відсутність методичної підтримки з боку керівництва;*

- *недостатня інформація про педагогічну діяльність, ролі, напрямки діяльності тощо;*

- *відсутність курсів перепідготовки з певних питань, наприклад, інноваційних педагогічних технологій;*

- *низький соціальний статус педагогічної професії.*

Отже, **стимулюючими чинниками професійного зростання**, підвищення рівня професійної компетентності вчителя-словесника є:

- ◆ *акцент на інноваційному, творчо-пошуковому компоненті методичної діяльності;*

- ◆ *можливість експериментувати, виявляти ініціативу, творчість;*

- ◆ *сприятливі, інноваційно-творчі умови роботи;*

- ◆ *налагоджена система методичної підтримки вчителя;*

- ◆ *любов до професії, дітей;*

- ◆ можливість отримати визнання в колективі;
- ◆ потреба в самовдосконаленні, зокрема самореалізації, самоствердженні і самовияві;
- ◆ самоосвітня діяльність;
- ◆ навчання на курсах підвищення кваліфікації;
- ◆ участь у проектах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, у роботі методичних об'єднань, творчих груп тощо;
- ◆ приклад і вплив учительського середовища, зокрема адміністрації;
- ◆ довіра
- ◆ особистісно-зорієнтована методична підтримка діяльності вчителя з боку адміністрації;
- ◆ позитивний духовно-моральний імідж навчального закладу;
- ◆ об'єктивна оцінка праці, об'єктивний контроль, атестація;
- ◆ робота всього вчительського колективу в напрямку генеральної ідеї;
- ◆ моральне і матеріальне стимулювання.

За методикою рейтингової атестації професійної компетентності вчителів О. Зирянова пропонує розмежовувати недопустимий, критичний, допустимий і оптимальний рівні діяльності вчителя О. Зирянова¹ діагностує ПК учителів за такими аспектами їхньої діяльності:

- ✓ Оцінка психологічної готовності вчителя в сучасній школі
- ✓ Оцінка технологічної готовності вчителя
- ✓ Оцінка вмінь планувати свою діяльність і прогнозувати результати своєї роботи
- ✓ Оцінка викладацької діяльності вчителя
- ✓ Оцінка позаурочної організаційно-виховної роботи
- ✓ Оцінка роботи вчителя над підвищенням свого професійного рівня

¹Зирянова О. Діагностика професійної компетентності педагогічних працівників // Завуч. – 2005. - № 1. – С. 9-13.

- ✓ Оцінка моральних якостей, професійної етики і культурних інтересів учителя
- ✓ Оцінка результативності громадської роботи вчителя
- ✓ Оцінка вміння вчителя жити і працювати в колективі
- ✓ Оцінка вміння вчителя організовувати свою роботу і роботу учнів.

Хоча, на нашу думку, запропонована термінологія потребує більшої коректності, зокрема, чи можна при оцінюванні психологічної готовності вчителя до роботи, його технічної готовності, прогностичних здібностей, моральних якостей, роботи над підвищенням професійного рівня оперувати балами 1,2,3.

Вдалим є застосування при оцінці значущих для професійної діяльності аспектів так званого методу 360 (див. Схему 1), коли загальний рейтинг учителя визначають за однаковими анкетними (діагностичними) характеристиками адміністрація, колеги, учні, батьки, береться до уваги

самооцінка.

**Із скарбниці мудрості українського педагога й філософа
Григорія Савича Сковороди**

*Хто соромиться визнати недоліки свої, той з часом
безсоромно виправдовуватиме своє невігластво, яке є
найбільшою вадю.*

*Уподібнюйся пальмі: чим міцніше її стискає скеля, тим
швидше і прекрасніше здійснюється вона догори.*

*Що може бути шкідливіше за людину, котра володіє
знаннями найскладніших наук, але не має доброго серця?*

Визначай смак не по шкаралупі, а по ядру.

Без ядра горіх ніщо, так само, як людина без серця.

Коли зерно добре, добрими насолоджуєшся плодами.

Без бажання все важке, навіть найлегше.

Годі побудувати словом, коли те саме руйнувати ділом.

Найкраща помилка та, якої допускаються в навчанні.

Пізнай самого себе.

В собі самому шукай справжніх благ.

Як нерозумно випрохувати те, чого можеш сам досягти.

Роби те, до чого народжений...

Корисні поради

**Заповіді діяльності педагога
(за К. Роджерсом, лідером гуманістичної психології,
американським психологом і педагогом)**

(Методичні рекомендації щодо викладання української (рідної) мови у 2005-2006 н.р.

// Дивослово. – 2005. – № 8. – С. 32).

Я б хотів, якби був учителем, зробити так, щоб у моєму класі навчання захоплювало цілковито. Ось питання, які я поставив би перед собою, якби взяв на себе відповідальність за дітей, до яких прийшов у клас:

1. Чи вмію я входити у внутрішній світ людини, яка вчиться і дорослішає? Чи зміг би я поставитися до цього світу без забобонів, неупереджено, чи зміг би я особистісно, емоційно відгукнутися на цей світ?

2. Чи зумію я бути самим собою і будувати відкриті, емоційно насичені, нерольові взаємини з моїми учнями, відносини, за яких усі учасники вчать? Чи вистачить у мене мужності розділити зі своїми учнями цю інтенсивність наших взаємин?

3. Чи зумію я виявити інтереси кожного в моєму класі і чи зможу створити умови учням для задоволення індивідуальних інтересів?

4. Чи зможу допомогти моїм учням зберегти жвавий інтерес, цікавість стосовно самих себе, навколишнього світу, не втратити і

підтримати найдорожче, що має людина?

5. Чи достатньою мірою я сам є творчою людиною, яка зможе відкрити дітям інших людей і їхній внутрішній світ, книжки, усі види джерел знань – із тим, що стимулює допитливість і підтримує інтерес?

6. Чи зміг би я підтримувати недосконалі в момент народження учнівські ідеї і творчі задуми, ці провісники майбутніх творчих форм навчання і активності? Чи зміг би я сприйняти тих творчих дітей, які так часто видаються неспокійними і не відповідають загальноприйнятим стандартам поведінки?

7. Чи зміг би я допомогти дитині зростати цілісною людиною, почуття якої породжують ідеї, а ідеї – почуття?

Якби я міг зробити чудо і відповісти «так» на ці питання, тоді б я зважився стати не тим, хто вчить, а тим, хто сприяє справжньому засвоєнню нового, допомагає дитині реалізувати свій творчий потенціал

Види навчальної діяльності до теми 1

Лекція

**«Поняття професійної компетентності вчителя-словесника.
Рівні професійної компетентності»**

Метод навчання: інтерактивна лекція-презентація.

Матеріали для обов'язкового вивчення:

1. Презентація до теми 1 «Поняття професійної компетентності вчителя-словесника. Рівні професійної компетентності педагога».

Семінарське заняття

**«Конструювання «Моделі професійної компетентності
вчителя-словесника», визначення традиційних та
інноваційних компонентів»**

Усяка практична діяльність, що прагне задовольнити вищі моральні і взагалі духовні потреби людини, тобто ті потреби, які належать винятково людині і становлять виключно риси її природи, - це все мистецтво. У цьому розумінні педагогіка буде, звичайно, вищим із мистецтв, бо вона прагне задовольнити найбільшу з потреб людини і людства – їхнє прагнення до вдосконалення у самій природі: не до вираження довершеності на полотні або в мармурі, а до вдосконалення самої природи людини – її душі і тіла, а вічно передуючий ідеал цього мистецтва є довершена людина (К.Д. Ушинський).

Метод навчання: методи кооперативного навчання «Віртуальна схематизація», «Формулюй — Ділись — Слухай — Створюй»

Завдання для обговорення:

Форма звітності для виконання завдання

1. Які складові компоненти формують модель професійної компетентності педагога, тобто формують зовнішню оболонку моделі (внутрішня – це компетенції)?

2. Які з них є традиційними, а які зумовленими новими викликами в освіті?

3. Формування яких компетенцій відповідає визначуваними Вами професійними компетентностями педагога?

4. Чи можна говорити про ієрархічний взаємозв'язок визначених Вами компонентів, які з них є ключовими (базовими), а які – вторинними? (для виконання завдань I-IV пропонуємо ефективний метод «**Віртуальна схематизація**»)

5. Які основні (можливо, нові) **функціональні ролі** виконує вчитель-словесник, враховуючи і реалізуючи принципи особистісно зорієнтованого підходу до навчально-виховного процесу? Кожна група деталізує певну роль педагога (використання методу кооперативного навчання «**Формулой – Ділись – Слухай – Створюй**»).

Завдання I-IV

<i>Складові моделі ПК учителя-словесника</i>	<i>Змістове наповнення</i>	<i>Відповідні компетенції</i>	<i>Ієрархічні відношення складових компонентів моделі</i>
<i>Традиційні компоненти моделі ПК учителя</i>			
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
<i>Інноваційні компоненти</i>			
1.			
2.			
3.			
4.			
5.			
6.			

Завдання V

Пропонуємо один із можливих варіантів виконання творчого завдання:

Деталізація тієї чи іншої функціональної ролі вчителя-словесника може набувати такого вигляду: наприклад, роль фасилітатора.

Хто такий фасилітатор?

«Фасилітація, це – золотий ключ, який відкриває родовище золота мудрості та знань, що приховані у головах учасників. Коли ці родовища відкриваються, мудрість, яка захована в них може бути використана для вирішення проблем, прийняття рішень, вирішення

конфліктів, створення альтернатив, розробки стратегії і допомогти загоїти рани від міжособистісного розбрату тощо (Томас Кайзер. Добуваючи золото групи: Як збагатитися за рахунок спільної інтелектуальної потужності групи. - El Segundo, Calif.: Serif Publishing, 1990).

«...особа, яка одягає „капелюх фасилітатора“, діє як нейтральний слуга для людей. Я маю на увазі, що людина зосереджується на тому, щоб скеровувати, а не управляти; діяти без втручання; допомагати людям самостійно відкривати нові підходи до вирішення проблем; ламаючи стіни, які були зведені між людьми, зберігаючи при цьому структуру моральних цінностей; і, найголовніше – цінуючи людей за те, що вони – люди. Усе це треба робити, не залишаючи відбитків пальців» (Боб Келш, спеціаліст з ефективності організації роботи групи, автор праці «Особистісна комунікація», 1989).

Які функції виконує словесник-фасилітатор?

РОЛЬ УЧИТЕЛЯ-ФАСИЛІТАТОРА ПЕРЕДБАЧАЄ:

- ➞ допомогти самій дитині здобувати знання;
- ➞ допомогти школяреві в особистісному розвитку, соціалізації, засвоєнні і прийнятті суспільних норм, цінностей;
- ➞ допомогти як окремій дитині, так і групі вивільнитися від внутрішніх обмежень або труднощів для більш ефективної та результативно роботи, досягати бажаних цілей та результатів;
- ➞ гармонізацію відносин із мікро- та макросередовищем.

Практичне заняття

«Відпрацювання технологій впровадження інноваційних компонентів у професійну діяльність учителя-словесника»

Метод навчання: робота в малих групах, індивідуальна робота, метод кооперативного навчання «Дилема Хельги»

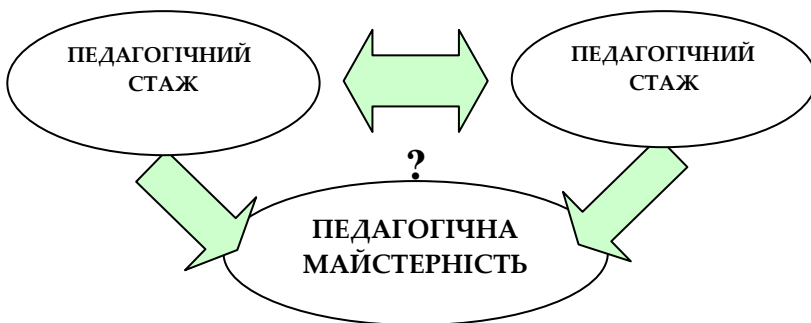

Запитання для обговорення:

1. Поміркуйте над тим, чи завжди педагогічний стаж і педагогічний досвід є показниками майстерності педагога-словесника. З'ясуйте умови такої кореляції.
2. Окресліть нові функції (ролі), уміння (навички), установки вчителя української мови та літератури, зумовлені впровадженням принципів особистісно зорієнтованого навчання.
3. Назвіть інноваційні компоненти в професійній діяльності вчителя в умовах особистісно зорієнтованого навчання.
4. Визначте змістове наповнення кожного інноваційного елемента.
5. Окресліть технології, що забезпечуватимуть впровадження інноваційних компонентів в професійну діяльність учителя-словесника?
6. Проведіть психологічний експеримент (**Завдання IV**); зробіть висновки щодо власного стилю спілкування з дітьми, виробіть стратегію подальшої взаємодії, усунення комунікативних бар'єрів.
7. Застосовуючи матеріали інформаційної лекції щодо комунікативно-ситуативної компетентності вчителя-словесника, стилів спілкування педагогів з дітьми, проаналізуйте педагогічні ситуації (**Завдання V**) за запропонованою структурним алгоритмом (за бажанням можливе рольове розігрування ситуацій із залученням експертної оцінки колег).

Форма звітності для завдання:

Завдання I

Завдання II

Функції педагога (ролі)	Уміння (навички)	Установки

Завдання III

Інноваційні компоненти в професійній діяльності вчителя-словесника	Технології, що забезпечуватимуть впровадження інноваційних компонентів у професійну діяльність учителя

Завдання IV

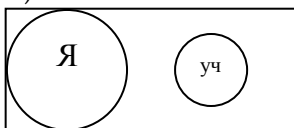
Психологічний експеримент

*Ми маємо лише 4 методи контактів з людьми.
Про нас судять на підставі того, що ми робимо, який
маємо вигляд, що ми кажемо і як ми говоримо. Як часто
нас оцінюють за тією мовою, якою ми користуємось!*
Дейл Карнегі.

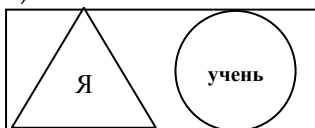
За допомогою двох фігур (на вибір) змоделюйте схему (стиль / принцип) Вашого спілкування з учнями.

Можливі варіанти:

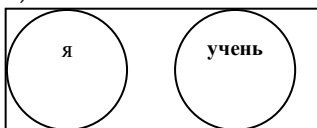
А)

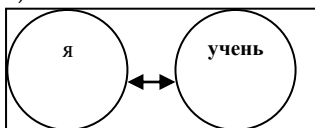
Б)

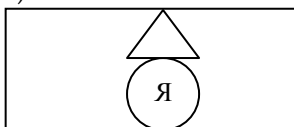
В)

Г)

Г)

Д) Ваш варіант:

Коментар:

А), Б) Неоднаковість фігур (як за формою, так і за розміром) моделі «**учитель / учень**» яскраво відображає авторитарно-монологічний стиль спілкування, дистанційну комунікацію; домінування на уроці думки, позиції вчителя, невіра в сили і можливості учнів; егоцентрична спрямованість комунікації.

В) Однаковий розмір фігур (без зворотної стрілки) свідчить про те, що вчитель усвідомлює учня як повноправного учасника комунікації, навчально-виховного процесу, проте

ймовірні елементи дистантності, орієнтування на поверхове рольове спілкування з учнями.

Г) Однаковий розмір (ідентичність) фігур свідчить про рівноправність учителя і учнів, партнерство, довіру, «суб'єкт-суб'єктний» стиль спілкування; переконаність педагога в можливостях дітей. висока ефективність спілкування; поєднання доброзичливості з довірою до самостійності школярів; відкритість, щирість і природність у спілкуванні; орієнтування уроку на діалог, дискусію, обговорення.

Г) Така формула спілкування засвідчує, що Ваша чутливість бере гору над розумом; байдужість словесника, пасивне реагування на зміни ситуації, поступливість, недостатня вимогливість до себе й учнів; діти «сіли Вам на голову»; з організацією навчально-виховного процесу, дисципліною на уроках у Вас проблеми.

Завдання V

МЕТОД «ДИЛЕМА ХЕЛЬГИ» (комунікативно-ситуативні завдання) ¹

Уміння складають ознаки таланту

І. Кант.

КСЗ № 1

Визначте комунікативно-навчальний стиль учителя-словесника. Чи були у Вас подібні комунікативні бар'єри (конфліктні ситуації)? Спрогнозуйте власну поведінкову стратегію:

¹ Пропонуємо на вибір викладача-фасилітатора та учителів-словесників колекцію комунікативно-ситуативних завдань, що можуть варіюватися залежно від мети та установок практичного заняття (імовірно також використання на конференціях, засіданнях методоб'єднань, школах молодого вчителя з проблеми обміну ППДС), кваліфікаційних характеристик і досвіду учасників групи, кількісного складу партнерів

а) за таку некоректну поведінку відправила(в) до директора (адміністратора) навчального закладу;

б) вигнала(в) із класу;

в) викликала(в) батьків хлопця;

г) спробувала (в) з'ясувати причини такої поведінки дитини;

ґ) попросила(в) однокласників оцінити поведінку хлопця;

д) не звернула(в) уваги;

е) переклонила(в) увагу учнів на інші моменти навчально-виховного процесу;

є) запропонує власне бачення розв'язання конфліктної ситуації.

Продемонструйте свій варіант розв'язання конфлікту;
змодельуйте можливі приклади комунікативної атаки, в якому моменті ситуація може розвиватись неефективно, де вчителю слід, спираючись на принципи педагогічного такту, змінити хід подій, залучити школяра до ефективної взаємодії, передбачити його реакцію на шляху до вирішення проблеми.

«Це трапилось на останньому уроці. Ганна Василівна роздавала учням зошити з домашнім завданням з російської мови. «Бурма!» – викликала вона. Коли хлопчина підійшов до столу, вчителька простягла йому зошит.– Ти, Бурма, соромився б подати таку роботу, - сказала вона. – Брудно, неохайно і до того ж кілька помилок. Ганна Василівна й зараз пам'ятає вираз школяревого обличчя, коли він розгорнув зошит і побачив двійку. Кров хлинула йому в обличчя, почервоніли навіть кінчики вух. Школяр спідлоба кинув на вчительку швидкий погляд і враз розірвав зошита надвоє...» (Донченко О.В. Розірваний зошит // Донченко О.В. Золота медаль: Твори. – К.: Рад. шк., 1983. – С. 430).

КСЗ № 2

Пропонуємо уривок із творчої лабораторії вчителя. Проаналізуйте педагогічний досвід словесника. Назвіть принципи та методи навчання, застосовані педагогом.

«...моє поле – школа, клас, діти. А я – сівач, котрий засіває ниву добірним зерном слова правди, добра, людяності. ...До

сьогодні питаю себе: «У чому секрет педагогічної майстерності?» Мабуть, у всьому: як ти, вчителю, увійдеш до класу, як глянеш на дітей, чи не побачать вони часом журби у твоїх очах... Завжди намагаюся в 5-му класі бути п'ятикласницею, а в 11-му – сімнадцятилітньою. Тоді зникає бар'єр відчуженості й легше працювати... На кожному уроці намагаюся створити умови для активного самовираження, саморозкриття і самоствердження учня як творчої особистості... Перед вивченням кожної теми обмірковую, як разом з учнями найефективніше проводити урок... Для прикладу візьмемо тему «Рідна мова». Перший учень декламує строфу будь-якого поета про мову і естафетну паличку передає іншому... Коли учень не може пригадати авторської поезії, дозволяю скласти (але без затримки) свою. Для індивідуальних робіт з учнями зі слабкими творчими задатками практикую картки, де наводжу схеми відповіді, а учень самостійно доопрацьовує і завершує її...» (Капелюх Г. *Щоб творчий вогник не погас // Дивослово. – 2005. – № 6. – С. 24-26.*)

КСЗ № 3

Визначте головні професійні компетенції, установки діяльності вчителя-словесника; з'ясуйте стиль спілкування і взаємодії з учнями. Поміркуйте, чи сприяє така атмосфера уроку кращій мотивації учнів, бажанню освоїти навчальний матеріал? Чи можуть описані відносини слугувати прикладом фасилітативної, тобто партнерської, особистісно-зорієнтованої взаємодії в комунікативній моделі «учитель – учень»?

«...Сьогодні перший урок з української літератури:

– Хто не вивчив уроку?

Всі мовчали.

– Я питаю для того, - продовжувала вчителька, - щоб часом не викликати тих із вас, хто не виконав завдання. Я це кажу цілком серйозно. Не хочеться завдавати ганьби такому учневі перед усім класом. Та й мені не доведеться за нього червоніти.

Вона помовчала. По класу промайнув шелест, і знову все стихло.

– Гаразд, - сказала вчителька, - Всі вивчили. Я рада за вас.

Встала Юля Жукова:

– Надіє Пилипівно, а в нас за такої умови не розведуться ледарі? Це виходить, і двійок тепер ні в кого не буде?

– Розумію вас, - серйозно промовила вчителька. – Але я враховую, що це десятий клас, випускний, люди ви – свідомі. І потім – той, хто не вивчить сьогодні, повинен буде відповісти мені водночас і нове завдання, й минуле. І, нарешті, вивчити урок можна по-різному: на п'ятірку, на трійку. А декому лиш може здатися, що він вивчив» (Донченко О.В. *Золота медаль* //Донченко О.В. *Золота медаль: Твори.* – К.: Рад. шк, 1983. – С. 351).

КСЗ № 4

Які актуальні проблеми сучасного уроку української мови та літератури порушує автор?

«...На початку навчання в мене була дуже гарна вчителька Марія Іванівна Гринь. Сама вона – щира українка і могла прищепити учням любов до своєї рідної мови. Потім вона пішла на пенсію, і у нас, як у більшості шкіл, мову і літературу читали різні вчителі. Часто були люди, які не мали стосунку до цього предмету. Викладалась ця дисципліна як неважлива і другорядна. Крім того, шкільна програма з української літератури, особливо сучасний період, надто заполітизована, заідеологізована. Навіщо? Треба більше лірики, більше філософії, більше краси, щоб була пожива для розуму, для душі...» (Загнітко Анатолій. *Слово у душі – душа у слові. Розповіді за сторінками авторської програми «Мово рідна, слово рідне...»* (1989-1996 рр.): – Донецьк: Академія, 1997. – С. 184).

КСЗ № 5

Визначте рівень когнітивно-технологічної, методичної і комунікативно-ситуативної компетентності словесника. Як, на Вашу думку, сприймають учні свого наставника? Чи буде на такому уроці прищеплена

любов до рідного слова, уміння відчувати його красу, милозвучність? Ваші побажання, поради педагогові.

«Після прочитання уривка з повісті «Микола Джеря», коли відзвучало неповторне Нечуєве слово, найменоване О. Гончаром «запашною надрослянською мовою», діти почули з вуст учителя: «А тепер давайте, хто хоче дати відповідь на питання, як сподобалось оце, що тут ось я прочитав...» (Куцевол О. *Портрет творчого вчителя літератури* // *Дивослово*. – 2007. – № 1. – С. 28).

КСЗ № 6

Якої помилки, на Ваш погляд, припустився педагог? Які компетенції набули в учителя-словесника низького рівня сформованості? Дайте поради-рекомендації щодо планування його подальшої діяльності, аргументуючи прикладами з власного перспективного досвіду.

«...я писала величезні списки про те, що маю зробити на уроці. Мені здавалося, що маленьких завдань треба назбирати якомога більше. Про всяк випадок: раптом діти швидко все зроблять, а до дзвоника ще п'ять хвилин, і – о жаж! – мені нічого буде їм запропонувати. Проте жодного разу не було, щоб ми закінчили до дзвоника. ...Діти не встигали зробити навіть третину моїх завдань. ...Які плани? Які дзвоники? Які списки? Який початок уроку і який може бути кінець? Ось цим вашим списком – та по голові дитині. Так?.. Одне речення можна писати п'ять – шість уроків. Але ж справа не в цьому, а в тому, як розвивається сюжет, яким буде плін життя...» (3 роздумів учителів // *Завуч*. – 2000. – № 3 (45). – С. 11).

КСЗ № 7. ОБМІН ДОСВІДОМ

Чи дієвими, на Вашу думку, є описані вчителем-словесником прийоми формування орфографічних і пунктуаційних навичок, відповідних мовленнєвих умінь учнів на уроках української мови? Чи можна стверджувати, що запропоновані прийоми цілком відповідають

принципам особистісно зорієнтованого навчання? Поділіться власним досвідом, цікавими й ефективними знахідками щодо запобігання та аналізу помилок у письмових роботах школярів (навчальних / контрольних переказах, творах), удосконалення їхнього мовлення.

«Зазвичай у 5-8-х класах урок аналізу твору чи переказу починаю із загальної оцінки робіт усього класу. З цією метою підсумовую загальну кількість допущених помилок, ділю їх на кількість учнів і відповідно до критеріїв оцінювання виводжу колективний бал. Порівнюю його з оцінкою за попередню роботу, а також із результатами паралельного класу. У першому випадку за правильного врахування психології колективу учні мають можливість побачити зростання або зниження успішності, зрозуміти слабкі та сильні моменти; у другому – спрацьовує на позитив елемент змагальності, властивий школярам середньої ланки. ...Якщо переказ чи твір навчальний.., не завжди підкреслюю в зошиті помилку, лише ставлю відповідну позначку. Інколи роблю навпаки – підкреслюю місце, де є огріх, однак не виношу позначки на береги. Працюючи над удосконаленням написаного, учень має олівцем виконати другу частину роботи. Ефективною є робота в парах, коли один учень може виступати в ролі вчителя – віднайти помилки в роботі сусіда, надати йому консультацію, показати шляхи вдосконалення написаного...» (Рудницька О. *Аналіз помилок та запобігання їм у переказах і творах* // Дивослово. – 2007. – № 4. – С. 2-5).

КСЗ № 8. ОБМІН ДОСВІДОМ

Ознайомтесь зі структурними компонентами уроку рідної мови і мовлення в 6 класі. Якого принципу дотримується вчитель-словесник під час його планування? Якої мети хоче досягти? Поділіться власним досвідом щодо застосування визначеного підходу до викладання української мови та літератури.

Назва уроку. Наріжні камені нашої духовності

Тема. Твір-роздум, твір-опис. Спостереження за живописною функцією слів з переносним значенням і речень з однорідними членами. Складання усних портретів особистості письменника за мотивами його творів...

Випереджувальні завдання: 1. Вивчити напам'ять визначені вчителем поезії В. Стуса. 2. Намалювати до них ілюстрації. 3. Учням-«дослідникам» підготувати повідомлення про Івана та Надію Світличних, Аллу Горську.

...Виразне читання напам'ять поезій В. Стуса (за результатами конкурсу читців; супровід – скрипковий концерт П. Чайковського).

Робота в групах. Спостереження за виражальними можливостями мовних засобів, музичного та художнього мистецтва у передачі думки.

Група I досліджує уривки з поезій В. Стуса на тему весни... (Якими мовними засобами змальовано барви оновлених весняних дібров, зелених полів, лук? Які почуття висловлює поет? Як це характеризує його внутрішній світ?).

Група II опрацьовує уривок вірша В. Стуса з описом осені. (Які зорові образи створив поет? Завдяки яким мовним засобам чуємо осінній пейзаж? Знайдіть речення з однорідними членами, визначте їхні функції, поясніть пунктуацію)...

Прослухайте музичний твір В. Барвінського «Думка». Чи допомогла Вам мелодія уявити дерева-велети? Перечитайте мовчки вивчені поезії В. Стуса, ...розгляньте свої малюнки до віршів, вслухайтеся у мелодію скрипкового концерту П. Чайковського. ...Який мотив об'єднує їх у єдиний мистецький витвір?..

Складання усних і письмових імпровізованих висловлювань («Провина» любов до України).

Захист учнівських проектів. Виразно прочитайте напам'ять вірш В. Стуса. З яким твором живопису чи музики суголосна поезія? Побудуйте асоціативні схеми. Свої міркування обґрунтуйте... (за матеріалами: *Варзацька Л. Інтегровані уроки мови і мовлення у 6 класі // Дивослово. – 2007. – № 9. – С. 2-8).*

КСЗ № 9. ОБМІН ДОСВІДОМ

Познайомтесь із програмою тижня української літератури. Поділіться власним досвідом планування й проведення такої форми позакласної роботи як тиждень (декада) української мови та літератури.

«...понеділок – зустріч з місцевим письменником чи науковцем; вівторок – виставка-конкурс на кращу ілюстрацію до літературного твору; середа – читачка конференція на тему «Сучасна українська новела»; четвер – конкурс виразного читання поезії; п'ятниця – фольклорне свято для середніх класів і літературний вечір для старшокласників; субота – літературні екскурсії в музеї» (Токань Г. Позакласна робота з літератури // Дивослово. – 2003. – № 11. – С. 38-42).

«...проходить у школі свято рідної мови. У восьмому класі проводжу фольклорне дійство «Вулиця на вулицю». ...Учасниками свята умовно виступили дві вулиці: «Зелена» (ратувала за чистоту довкілля) і «Бізнесова» (повертала до дійсності). Дійство відбувалося у формі конкурсу-гри, інсценізувалася народна пісня, тлумачилися прислів'я, були свої «Міс» і «Містер», гурмани демонстрували корисні українські страви, діти продумували і пародіювали на зразок сучасної реклами» (Творчий доробок Шевцової О.В. Опис власного досвіду // Позакласний час. – 2001. – № 10. – С. 19-21).

КСЗ № 10. ЕТАП РЕФЛЕКСІЇ

(Вправа «НІКОЛИ / ЗАВЖДИ»)

Записати й обґрунтувати три «ніколи» і три «завжди», яких Ви дотримуетесь під час спілкування з учнями. Внесіть результати в таблицю. Оцінює група експертів.

Правила комунікації	«ЗАВЖДИ»	«НІКОЛИ»
1 правило		
2 правило		
3 правило		

ТЕМА 2

Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання

*Як пізнати себе? Не шляхом споглядання,
а тільки шляхом діяльності. Спробуй виконати
свій обов'язок і ти пізнаєш, що в тобі є*

Й.В. Гете.

Мета теми – формування професійних компетенцій вчителя української мови та літератури для здійснення постійного професійного розвитку, самовдосконалення в умовах особистісно зорієнтованого навчання.

Завдання теми:

➤ **Систематизувати знання щодо:**

- умов і динаміки розвитку ПК учителя;
- способів застосування особистісно зорієнтованого навчання для професійного розвитку педагога;
- рівня власної професійної компетентності;
- етапів розвитку самомотиваційної діяльності вчителя-словесника;
- шляхів формування і удосконалення ПК словесника, динаміки його професійного розвитку.

➤ **Сформувати вміння (навички):**

- усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності шляхом діагностування;
- виявляти рівень прояву, сформованості того чи іншого елемента ПК у професійній діяльності;
- здійснювати оцінку своїх професійно значущих компетенцій;
- підвищувати рівень майстерності, здійснювати самовдосконалення та самореалізацію через створення власної позитивно-гармонійної «Я-концепції»;

- усвідомлюючи етапи розвитку самомотиваційної діяльності вчителя-словесника, переходити від репродуктивної, знаннєвої до творчої – діяльнісної, проблемно-орієнтованої, експериментаторсько-інноваційної;
- визначати шляхи власного професійного розвитку як локально, так і протягом професійної кар'єри;
- моделювати алгоритм (програму) підвищення власного рівня ПК;
- забезпечувати розвиток визначених компетенцій.

➤ **Розвинути установки до:**

- самоусвідомлення;
- самовдосконалення, самомотивації постійного професійного розвитку;
- інноваційності мислення;
- креативності;
- рефлексії власної професійної діяльності.

Очікувані навчальні результати опрацювання теми модуля:

➤ **знання:**

- умов і динаміки розвитку ПК учителя;
- способів застосування особистісно зорієнтованого навчання для професійного розвитку педагога;
- рівня власної професійної компетентності;
- етапів розвитку самомотиваційної діяльності вчителя-словесника;
- шляхів формування і удосконалення ПК словесника, динаміки його професійного розвитку.

➤ **уміння:**

- усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності шляхом діагностування;
- виявляти рівень прояву, сформованості того чи іншого елемента ПК у професійній діяльності;
- здійснювати оцінку своїх професійно значущих компетенцій;

- підвищувати рівень майстерності, здійснювати самовдосконалення та самореалізацію через створення власної позитивно-гармонійної «Я-концепції»;
 - усвідомлюючи етапи розвитку самомотиваційної діяльності вчителя-словесника, переходити від репродуктивної, знаннєвої до творчої – діяльнісної, проблемно-орієнтованої, експериментаторсько-інноваційної;
 - визначати шляхи власного професійного розвитку як локально, так і протягом професійної кар'єри;
 - моделювати алгоритм (програму) підвищення власного рівня ПК;
 - забезпечувати розвиток визначених компетенцій.
- **установки до:**
- самоусвідомлення;
 - самовдосконалення, самомотивації постійного професійного розвитку;
 - інноваційності мислення;
 - креативності;
 - рефлексії власної професійної діяльності.

Матеріали для обов'язкового вивчення:

1. Теоретичний матеріал до теми 2.
2. Базовий апарат (поняття) теми 2.
3. Презентації до лекцій теми.

Додаткові матеріали для вивчення (див. сайт:
<http://www.sydorenko-kompt.ucoz.ru>):

1. «ПК учителя в умовах ОЗН».
2. «Діагностування професійно значущих якостей педагога, рівня інформаційної культури, творчого потенціалу»
3. «Презентація до Т 2 *«Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно-зорієнтованого навчання»*.

Теоретичний матеріал до теми 2

Базові поняття теми

*Визначте значення слів,
і ви позбавите людство половини
його помилок*

Рене Декарт.

❖ **Нейролінгвістичне програмування (НЛП) діяльності вчителя-словесника** – спосіб моделювання та організації продуктивної комунікативної взаємодії вчителя, розробка ефективних способів встановлення ефективної комунікації з колегами, учнями, удосконалення педагогом комунікативних моделей, уміння встановлювати рапорт (контакт) зі співрозмовником тощо.

❖ **Комунікативна поведінка вчителя-словесника** – процес, пов'язаний з передачею інформації, така організація мовленнєвої взаємодії з учнями (вибір тону мовлення, психофізичного апарату, тобто міміки, жестів, рухів), що створює сприятливий психологічний клімат, зумовлює стиль роботи (монологічний, діалогічний, інтерактивний).

❖ **Мотивація професійної діяльності вчителя української мови та літератури** – внутрішні (свідомі чи несвідомі) психічні чинники, що стимулюють творчий пізнавальний пошук педагога, спонукають до певного виду діяльності, зокрема самоосвіти, удосконалення методів і прийомів роботи, і є рушійним чинником професійного зростання учителя. До них належать соціальні, пізнавальні, професійно-ціннісні, меркантильні тощо.

❖ **Паралінгвістика вивчає** невербальні чинники, зокрема темп мови, тембр, мелодійність мови, що допомагають учителеві передати інформацію, несуть екстралінгвістичне повідомлення.

❖ **Педагогічне прогнозування** – це процес одержання випереджувальної інформації про результати дій, що будується на основі знання сутності та логіки педагогічного процесу, закономірностей вікового й індивідуального розвитку учнів. Процес припускає бачення тих якостей учнів і особливостей учнівського колективу, які можуть бути сформовані за певний проміжок часу;

перспектив розвитку колективу й особистості. До прогностичних умінь учителя-словесника належать: передбачення педагогічних цілей і завдань, добір засобів досягнення педагогічних цілей, передбачення результату, можливих при цьому відхилень і небажаних явищ, визначення етапів педагогічного процесу, розподіл часу, планування тощо. Прогностичні вміння можна об'єднати в три групи: 1) уміння прогнозувати розвиток колективу; динаміку його структури, розвиток системи взаємовідносин; 2) уміння прогнозувати розвиток особистості, її якостей, поведінки; 3) уміння прогнозувати хід педагогічного процесу.

❖ **Позитивно-гармонійна «Я-концепція» педагога** – це актуалізація педагогом власних педагогічних здібностей, якостей і можливостей, поведінкових моделей, ціннісних установок, адекватне виділення себе із соціального та професійного середовища, усвідомлення власної специфіки та конструювання на цій основі індивідуально-особистісної траєкторії розвитку, оволодіння системою засобів, методів, механізмів саморегуляції, що сприятимуть самовдосконаленню та самореалізації себе як особистості, професійному педагогічному вдосконаленню, підвищенню рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності. На когнітивному, емоційно-ціннісному й поведінковому компонентах базується самоосвітня діяльність педагога як життєтворча сила його ПК. Особистісно зорієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а отже, безперервний саморозвиток вчителя та його вплив на розвиток особистості учня.

❖ **Професійна мобільність** – здатність словесника в разі потреби переключатися на інші види діяльності, змінювати форми, методи, прийоми роботи, варіювати завдання, обираючи оптимальні, види роботи.

❖ **Професіоналізм діяльності** – якісна характеристика суб'єкта діяльності, що відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність, різноманітність ефективних професійних навичок і умінь, володіння сучасними алгоритмами і способами вирішення професійних задач [73, с. 481]

❖ **Рівень самоорганізації педагогічної діяльності** – ступінь уміння організувати власну продуктивну діяльність.

❖ **Самоефективність** – оцінка вчителем-словесником власних здібностей, професійних спроможностей, усвідомлення шляхів самореалізації, професійного саморозвитку.

❖ **Самоосвіта вчителя української мови та літератури** – систематична й цілеспрямована діяльність педагога, спроектована на розширення й поглиблення знань, умінь, визначення установок, підвищення рівня мовно-літературної, соціолінгвальної, функціонально-стилістичної, прагматичної компетенцій.

❖ **Самореалізація** – здійснення, перетворення у життя накреслених власних планів, задумів, змодельованих віртуальних проєктів, прогнозів щодо себе і своєї професійної діяльності.

❖ **Творче портфоліо вчителя-словесника** – колекція власної бази кращих сценарію уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці й позаурочній діяльності, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображає зусилля вчителя, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми. У портфоліо включаються зразки робіт у письмовому чи друкованому вигляді, відеоматеріали, щоденник рефлексії, зразки дитячих робіт, творчих проєктів, фотографії компонентів навчального процесу, CD-ROM.

❖ **Траєкторія професійного розвитку вчителя-словесника** – окреслення перспективи формування й подальшого професійного зростання педагога, напрямків, засобів, форм підвищення кваліфікації, моделювання позитивної «Я-концепції», прогнозування ймовірних ризиків на цьому шляху і засобів їх подолання.

❖ **Шлях професійного розвитку вчителя-словесника** – це поступове, поетапне й не завжди лінійне зростання від учителя-репродуктора до педагога-майстра, інноватора, експериментатора.

❖ **Цілепокладання** – це віртуальне накреслення педагогом власної життєвої перспективи, тобто бажаного і очікуваного за умови досягнення певних цілей, ідеальний образ основних цілей, професійних, ситуативних і соціальних установок та результатів життєдіяльності.

Застосування принципів особистісно зорієнтованого навчання для розвитку професійної компетентності вчителя-словесника

Високий професіоналізм – перетворена на професію творчість (І. Гончар).

Кожен з Вас буде неодмінно майстром, якщо не покине нашої справи, а наскільки він оволодіє майстерністю, залежить від власної наполегливості (А.С. Макаренко).

В умовах сучасної школи словесник має оперувати знаннями про закономірності, принципи та структурні компоненти дидактичних систем шкільного навчання. Для забезпечення цілісності впровадження в шкільну практику компонентів дидактичних систем навчання на засадах компетентнісного та особистісно зорієнтованого підходів, процесуально-змістового забезпечення навчального процесу за принципами галузевості та профільності, прояву кожної із складових технології як дидактичної системи в межах від навчально-виховної мети до результату, наявності складових системи у змісті навчального матеріалу слід врахувати умови та відповідні характеристики:

1. Соціально-економічні умови виявляються у забезпеченні прав учнів на повноцінну освіту, передбачають належне ідеологічне, фінансове, науково-методичне забезпечення, урахування специфіки етнічних і географічних умов і регіональних особливостей. Дана умова в дидактичній системі забезпечує таку організацію шкільного навчання, що враховує особливості соціально-економічного розвитку України, також передбачає наявність середовища, своєрідного фону, на якому конкретний учень здійснює засвоєння матеріалу, бачить свої успіхи й невдачі в навчанні. Процес навчання має відбуватися в умовах спілкування з учителем, учнями, в умовах учнівського колективу. Взаємодія кооперативного типу «учень - учень», «учень - учитель», «учень - група», «учень - клас», а також урахування закономірностей цих взаємин є запорукою

успішного навчання, забезпечує цілісність навчально-виховного процесу.

2. **Змістово-технологічні умови** передбачають урахування дидактичних принципів, закономірностей, способів, форм організації навчального процесу наявність досконалих навчальних планів, програм, підручників, методичних посібників

3. **Валеологічні умови** забезпечують належні умови для нормальної життєдіяльності учня, оптимальне функціонування фізіологічних процесів оволодіння вміннями та навичками турботи про своє здоров'я. Оптимальний повітряний режим, достатнє освітлення, належний тепловий режим, чергування різних видів навчальної діяльності, відповідність меблів індивідуальним особливостям учнів, відповідність обсягу змісту відведеному часу на вивчення конкретної дисципліни

4. **Психолого-педагогічні** передбачають обґрунтоване конструювання уроків словесності з урахуванням в навчанні задатків, вікових та індивідуальних здібностей і інтересів учнів, психологічних закономірностей засвоєння матеріалу; береться до уваги бачення дитиною навколишнього світу, учнівський життєвий і навчальний досвід, певна організація пам'яті тощо. Умови забезпечують не тільки високий рівень засвоєння знань, умінь і навичок, але й високий рівень розумового досвіду, високий ступінь вихованості учнів. Умови впливають на тип школи, режим її функціонування, кількість і склад учнів, фаховий рівень учителя тощо.

5. **Інструментально-технологічні** забезпечують оптимізацію навчального процесу на основі комп'ютеризації, використання технічних засобів навчання, пошуку інноваційних, найбільш прийнятних технологій навчання, спрямованих на розвиток інтелектуальних здібностей учнів

6. **Кібернетичні** умови забезпечують управління процесом засвоєння учнями знань: визначення цілей діяльності (цілепокладання), розроблення і реалізацію способів діяльності, отримання інформації про ступінь досягнення цілей діяльності,

корегувальний вплив на способи діяльності з метою зменшення різниці між запланованим і реальним ступенем досягнення цілей.

Добір навчального змісту й організація навчання української мови та літератури повинні здійснюватися на основі поєднання ОЗОН, комунікативно-діяльнісного і соціокультурного підходів. Освоєння вчителем-словесником методичного інструментарію особистісно зорієнтованого уроку, добір форм і прийомів роботи для реалізації положень. Застосування принципів ОЗОН і розвивального навчання в тому числі на уроках словесності (В.І. Андреев, М.Й. Варій, В.Л. Ортинский [с. 293-300], В.В. Воронов, К. Роджерс, Р. Бернс, А. Фасоля [с. 13-14], І.І. Прокоп'єв [с. 426-429] І.В. Родигіна [с. 35-36, 52-53], В.І. Мирошніченко [с. 118-121], В.Ю.Стрельников [с. 251-252]; О.М. Степанов, М.М. Фібула [с.377-379]; І.С. Кон, Я.Л. Коломинський, І.С. Якиманська). Акцентуємо увагу на деяких з них:

➔ **Формування позитивної навчальної мотивації учнів (позитивна емоційна інтедифія навчання)**, тобто генетичного прагнення особистості до самореалізації відповідно з природними здібностями, наполегливість в оволодінні певними видами діяльності на творчому рівні. Шляхи реалізації принципу ОЗОН на уроках словесності: моделювання навчальної стратегії дитини, створення *комфортного навчального середовища, в основі якого – цінності та принципи демократії*, підбір завдань має передбачати високу ймовірність досягнення учнем успіху, віра педагога й самої дитини в результат, вказівка на перспективи розвитку, уникнення практики «позитивної дискримінації». Стимулювання внутрішніх мотивів навчання: пробудження зацікавленості через виявлення дефіциту інформації, проблемні ситуації, емоційна забарвленість, співпереживання, ігрова імітація; інтересів, потреб, прагнення до пізнання, захопленості процесом і результатами навчання. Хтось із класиків сказав, що найкраща мотивація – це самомотивація. Як можна впливати на мотивацію

Демонструючи переваги використання отриманих знань та навичок З'ясувавши рівень підготовки слухачів та адаптуючи подання матеріалу залежно від рівня знань Даючи аудиторії можливість підвищити самооцінку Забезпечуючи можливість висловлювання власних ідей та думок, корегуючи зміст увідповідь на побажання аудиторії **Внутрішня морально-виховна регуляція учня.**

➔ **Зв'язок життєвого досвіду учня, його знань, умінь, навичок з навчальним матеріалом** для забезпечення мотивації навчання. Шляхи реалізації принципу ОЗОН: урахування суб'єктного досвіду учнів, опертя на знання учня про певний предмет, мовне, літературне, історичне явище, подію, того чи іншого письменника, історичну епоху, емоційно-сміслову ставлення до виучуваного матеріалу і відповідно до цього вибудовування мотивації, планування діяльності учня, його індивідуальної траєкторії розвитку (наприклад, створення банку досягнень учня, групи, класу) з правом вибору рівня і методів оволодіння матеріалом. При цьому учитель має слугуватися слушним висловлюванням Галілео Галілея: *«Нікого нічому не можна навчити. Можна тільки допомогти людині зробити для себе відкриття»*. Отже, головне завдання вчителя-словесника – допомагати дитині на кожному уроці відкривати, знаходити нове, до цього моменту невідоме.

➔ **Урахування інтересів та нахилів учнів у визначенні мети, виборі ефективних форм, методів та інших дидактичних елементів уроку.** Шляхи реалізації принципу ОЗОН: дотримання принципу природовідповідності, пошук такої теорії, технології, практики навчання, що повніше відповідала особливостям дитини, її здібностям; диференційовані та індивідуальні програми навчання через трансформацію змісту, типології, структури уроку, спеціальне конструювання навчального дидактичного матеріалу, форм і методів, зорієнтованих на формування й розвиток пізнавальної самостійності, мовного чуття, комунікативних умінь у таких видах мовленнєвої діяльності, як аудіювання, читання, говоріння,

письмо, створення повноцінних умов для творчого самовираження, самопізнання, саморозвитку, формування читацької культури, вироблення навичок самостійного творчого аналізу та оцінювання прочитаного, формування здатності до інтелектуальної діяльності, словесної творчості шляхом розширення кругозору, сформувані в кожного школяра уміння самостійно задовольняти власні естетичні потреби, цінувати прекрасне, використовувати його для формування себе як особистості, розвинути здатність розуміти авторський задум, формувати духовний світ особистості, її морально-етичний розвиток.

Вивчення мови і літератури відбувається не багаторазовим повторенням, зазубрюванням матеріалу (на жаль, у школі часто переважає словесно-перцептивна форма діяльності: прослухав – дослівно переказав, прочитав – переказав; **згадайте як наслідок схоластику навчального процесу, що описує І. Франко в оповіданні «Грицева шкільна наука»**). Шляхи реалізації принципу ОЗОН: вивчення матеріалу шляхом зіставлення, встановлення міжпонятійних зв'язків, способом розв'язання мовленнєвих, проблемних, пошукових завдань, застосування активних методів: евристичне спостереження, конструювання, моделювання, порівняння, смислове бачення, символічне бачення, метод творчої реалізації; проведення мовних експериментів, створенням системи дослідницької (проектної) індивідуальної або кооперативної творчої діяльності, планування таких видів робіт, які змусять кожну дитину висловити власне ставлення, висловити своє бачення твору, письменника, факту (методика незакінчених речень, створення асоціативних рядів, озвучування очікуваних результатів, формулювання запитань до тексту, письменника тощо), системне використання міжпредметних зв'язків і міжпредметної інтеграції, мотивація творчої самоактивності школярів. Отже, зробити процес засвоєння знань активним, а мислення учнів – творчим і самостійним. **Головне** – не тільки розвиток пам'яті, а й самостійність мислення, оригінальність

висновків, усвідомлення себе суб'єктом, відповідального за власний інтелектуальний (розумовий) розвиток.

➔ **Створення на уроці і позаурочній діяльності умов для індивідуального ментального, або розумового, досвіду кожного учня**, його когнітивних, метакогнітивних та інтенціональних компонентів. Шляхи реалізації принципу ОЗОН: врахування рівня засвоєння понять, термінів, своєрідності інтелектуальної саморегуляції, інтелектуального темпу, балансу конвергентних і дивергентних здібностей, домінувального пізнавального стилю, резервів здатності вчитися, типології характеру особистості учня – тип акцентуації характеру (гіпертимний, циклоїдний, лабільний, астено-невротичний, сенситивний, тривожно-педантичний, інтровертований, збудливий, демонстративний, нестійкий¹), створення умов для ускладнення і збагачення ментального досвіду в максимально можливих межах. Рівень індивідуального розвитку (компетентностей, ініціатива, креативність, саморегуляція, унікальності розуму). Урахування кількісного співвідношення в класі аудіалів (форми роботи – пояснення, розповідь, бесіда), візуалів і кінестетиків (форми роботи – наочність (схеми, таблиці, графіки й под.), робота з книгою, практичні вправи, симулятивні ігри, інтерактивні або кооперативні вправи).

➔ **Організація суб'єкт-суб'єктного навчання.** Шляхи реалізації принципу ОЗОН: учитель на уроці – фасилітатор, учень – активний учасник, співдіяч, співтворець, активний співрозмовник, суб'єкт навчально-виховного процесу (уроку, позакласного заходу), дає учневі змогу вибрати зміст заняття, цілі й форми опрацювання навчального матеріалу, оволодіти діяльнісними вміннями, цілевизначенням, плануванням, рефлексією; розкриття особистого Я учня і вчителя через їхню творчу взаємодію.

¹ Подмазин С.И. Тесты для диагностики акцентуаций характера у подростков / Под ред. Ю.З. Гильбуха. – К.: МНПЦ «Психодиагностика и дифференцированное обучение», 1994. – 54 с.

☞ **Забезпечення діяльнісного підходу до організації навчального процесу.** Шляхи реалізації принципу: вчити дитину самостійно здобувати і застосовувати знання, розвивати когнітивні та мислительні стратегії, тобто перейти від асоціативної, статичної моделі знань до динамічно структурованих систем розумових дій; оволодіння знаннями і розвиток через власну активну діяльність, цілеспрямовані зусилля щодо одержання запланованого результату; розвиток активності учнів, зокрема таких рівнів, як *репродуктивного* – активність пізнання пропонованих зразків, відтворення, *операційного* – уміння діяти за правилами, процедурами, алгоритмами і *творчого*; поєднання навчальної і дослідницької роботи, освіти й самоосвіти.

☞ **Використання можливостей предмета для формування соціальної, полікультурної, комунікативної, інформаційної компетентності, компетентності самоосвіти і саморозвитку, творчої діяльності, тобто розвиток національно свідомої, духовно багатой, життєспроможної, конкурентноздатної особистості, готової до активної творчої діяльності в усіх сферах життя демократичного суспільства.**

☞ **Уміння застосовувати знання на практиці.** Шляхи реалізації принципу ОЗОН: уроки повинні мати практичну спрямованість, щоб учні могли практично застосувати вивчене, прослухане, побачене; використовувати матеріали, ситуації, які стосуються проблем сьогодення або майбутнього дорослого життя; планування самого учня щодо набутих ЗВУ на практиці.

☞ **Формування ефективних прийомів самооцінки.** Шляхи реалізації принципу ОЗОН: за допомогою спеціально створених учителем критеріїв-характеристик для кожного виду роботи об'єктивне оцінювання учнем себе, власних досягнень, успіхів, своїх однокласників, групи, класу на різних етапах уроку, у певних формах (індивідуальній, груповій, інтерактивній) діяльності.

☞ **Рациональне поєднання індивідуальних і кооперативних методів навчання, що забезпечать розвиток**

особистості, її індивідуальну самореалізацію. **Педагог заохочує кооперативне навчання, де учні навчаються на засадах співпраці та самоуправління.**

Створення кожним учнем освітньої продукції у виучуваному предметі (а не пасивне, збайдужіле «відсиджування» у класі), позиція співтворця, співдіяча має забезпечуватися на всіх етапах уроку української мови та літератури¹: на **першому етапі** учень, використовуючи способи пізнання, вивчає певний об'єкт діяльності, знаходить і створює через різні форми проектної діяльності знання про нього, конструює власне знання, одержує **особистісний освітній продукт**; на **другому етапі** учень зіставляє власний освітній продукт з освітніми продуктами однокласників чи історико-культурними аналогами (для реалізації етапу словесник пропонує форми і методи інтерактивного навчання, наприклад, уявну екскурсію, огляд-конкурс творчих робіт і под.); на **третьому, узагальнювальному етапі** створюється **сукупний освітній продукт** виучуваного, через рефлексію вичленовуються способи і прийоми пізнавальної та мовленнєвої діяльності.

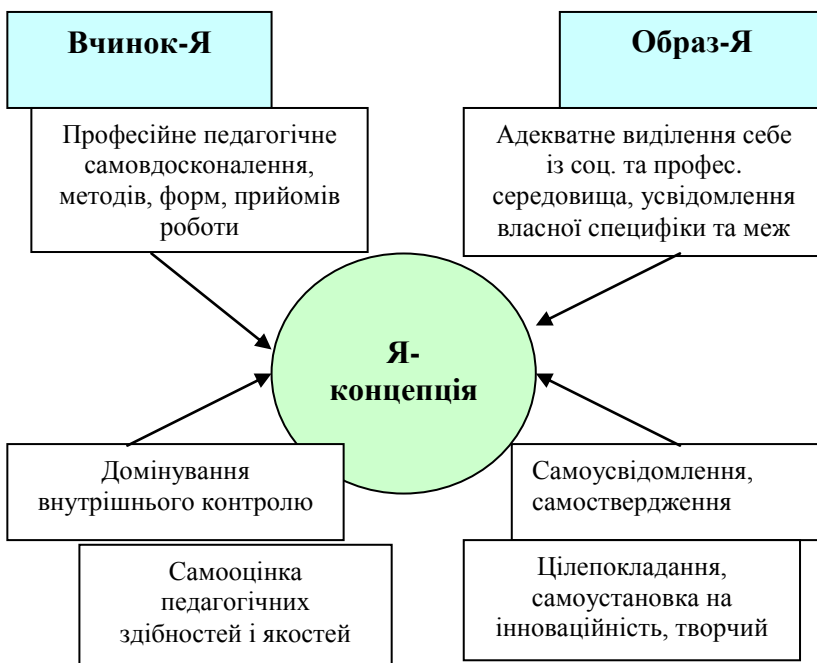
Для правильного визначення траєкторії власного професійного розвитку, подальшого зростання, адекватного вибору засобів, форм підвищення кваліфікації, потрібно виявити рівень досягнутої майстерності і складових професійної компетентності, недоліки в діяльності, ризики зростання. Професіоналізм приходить не тільки з досвідом і стажем роботи в навчальному закладі, він зумовлений дією багатьох чинників, зокрема особистими здібностями, самомотивацією до роботи, впливом колективу, організацією методичної підтримки вчителя в навчальному закладі тощо. Проте цілепокладання, цілеспрямоване, правильно організоване навчання відіграє велику роль.

¹ Методичні рекомендації щодо викладання української (рідної) мови у 2005-2006 н.р. // Дивослово. – 2005. – № 8. – С. 29-32.

В основі підвищення педагогічної майстерності лежить створення позитивної «Я-концепції», оскільки прийняття себе, розуміння себе, оптимістичне життєрадісне світосприйняття – головний принцип, що забезпечує соціально-психологічні умови для зміцнення і збереження сприятливих тенденцій у самовдосконаленні та самореалізації особистості педагога. Позитивно-гармонійну «Я-концепцію» слід розглядати через взаємозв'язок когнітивного, емоційно-ціннісного й поведінкового компонентів (див. *Схема 1*). На емпіричних показниках цих складових базується самоосвітня діяльність педагога як життєтворча сила його професійної компетентності. Особистісно зорієнтована самоосвіта педагога забезпечує підвищення педагогічної майстерності, а отже, безперервний саморозвиток особистості самого педагога і його вплив на розвиток особистості учня.

Схема 1

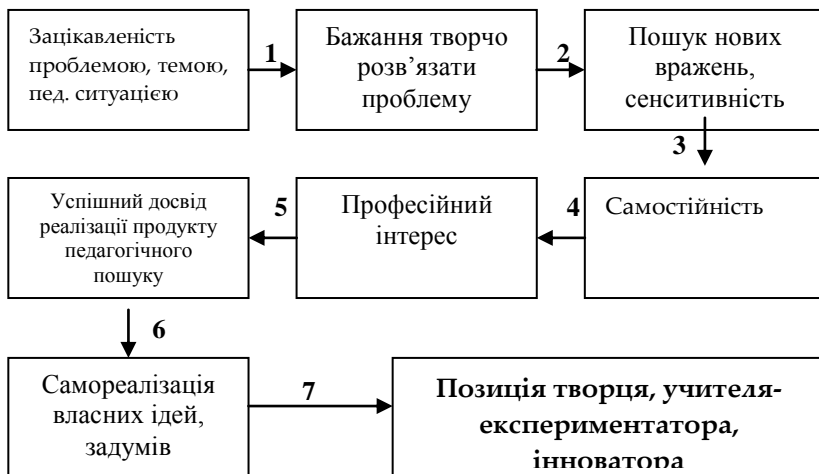
Концепція самоосвітньої діяльності вчителя через позитивно-гармонійну «Я-концепцію»

Самотиваційні характеристики педагога проходять такі стадії розвитку: зацікавленість – допитливість – сенситивність до новизни, пошук нових вражень – самотійність («Я не хочу діяти за зразком, шаблоном», «Мене не задовольняють традиційні установки, шаблони, технології, оскільки не дають бажаного результату») – професійний інтерес – успішний досвід творчості – самореалізація у діяльності – позиція творця, інноватора. Учитель має зрозуміти, що успіх в його діяльності визначається не тільки і не стільки ступенем професійної компетентності, його академічними знаннями, загальними інтелектуальними здібностями, творчим або продуктивним мисленням, але передусім бажанням та можливостями поглиблювати теоретичні знання, відшліфовувати практичні вміння, тобто постійно підвищувати рівень професійної компетентності, передусім спеціальної, методичної, комунікативної, розвивати творчий потенціал, формувати педагогічну позицію тощо.

Схема 2

**Стадії (етапи) розвитку
самотиваційної діяльності вчителя-словесника**

Формування та удосконалення професійної компетентності вчителя-словесника в умовах особистісно зорієнтованого навчання

Життя – це мистецтво, в якому люди часто залишаються дилетантами. Щоби бути в ньому художником, майстром, треба пролити багато крові свого серця (Кармен Сільва).

Якщо у Вас немає мотивації або стимулу, Ви не придбаєте ґрунтовних знань, необхідних для успіху (Б. Чейз).

Якщо вчитель має тільки любов до своєї справи, він буде хорошим учителем. Якщо вчитель має лише любов до учнів, як батько і мати, - він буде краще того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до своєї справи, ні до учнів. Якщо вчитель поєднує в собі любов до своєї справи і до учнів, він – досконалий учитель, учитель-майстер (Л.М. Толстой).

Той, хто звертаючись до старого, здатен відкрити нове, гідний того, щоб бути вчителем (Китайська мудрість).

Мальколм Кноулз, автор книги «Сучасна практика навчання дорослих», уперше простежив співвідношення сфери навчання дорослих і безперервної освіти. усе більшої актуальності набуває ідея про те, що структуроване навчання не закінчується лише отриманням формальної освіти, закінченням вузу. Для вчителя-словесника ширшого розмаху набуває бажання пошуку й участі у структурованій, безперервній освіті, навчанню протягом життя. Тому важливо знати шляхи формування і удосконалення професійної компетентності, конкретні кроки, що допоможуть проторувати власний неповторний шлях на педагогічній ниві, виробити індивідуальний професійний почерк.

Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах сучасної школи:

□ за допомогою *діагностичних процедур* (передусім самодіагностика, діагностування психологічною службою навчального закладу, а також оцінка адміністрацією, колегами, представниками предметних кафедр, батьками) *виявлення здібностей, нахилів, спеціальної компетентності, ціннісних орієнтацій та напрямів, перспектив особистого зростання, чинників, що перешкоджають навчанню, розвитку й саморозвитку словесника, технологій досягнення мети, вивчення професійних прагнень та спрямованість дезадаптації;*

□ *створення особистої позитивної «Я-концепції»,* тобто відокремлення власних педагогічних здібностей, якостей і можливостей, поведінкових моделей, ціннісних установок, адекватне виділення себе із соціального та професійного середовища, усвідомлення власної специфіки та меж та конструювання на цій основі індивідуально-особистісної траєкторії розвитку, оволодіння системою засобів, методів, механізмів саморегуляції, що сприятимуть самовдосконаленню та самореалізації себе як особистості, професійному педагогічному вдосконаленню, підвищенню рівня професійної компетентності та педагогічної майстерності;

□ *самоосвітня діяльність (епізодична і планова) учителя-словесника, саморозвиток,* пошук шляхів професійної самореалізації; здійснення безперервного навчання, оскільки «учитель живе доти, доки він учень»;

□ *організація творчого педагогічного процесу,* оскільки підвищення фахової підготовки можливе тільки у творчості. Творча робота вчителя можлива як результат самостійного навчання з обов'язковим цілепокладанням із врахуванням можливостей, активності, здобутків, інтересів самого вчителя-словесника;

📖 *інноваційний підхід словесника до удосконалення професійної компетентності як у курсовий, так і в міжкурсовий період.* Робота в міжкурсовий період може бути врахована під час атестації педагога (кредити у формі післякурскових творчих завдань, участь у проведенні семінарів, творчих столів, участь у проведенні наукових досліджень, розробка та публікація навчально-методичних матеріалів, розробка авторських програм, робота у складі творчих груп, участь у професійних конкурсах тощо);

📖 *рефлексія* власної діяльності, через об'єктивну оцінку прийти до самореалізації;

📖 *самовдосконалення;*

📖 *апробація сучасних науково-методичних концепцій, педагогічних технологій* в системі особистісно-зорієнтованої освіти, виявлення і застосування найефективніших педагогічних технологій на уроках української мови та літератури;

📖 *виявлення та впровадження продуктивних технологій навчання і виховання,* які допоможуть з успіхом виконувати завдання незалежного тестування, моніторингові та діагностичні завдання, статистичні дані учням конкурентноспроможними, компетентними;

📖 *добір навчального змісту й організація навчання української мови та літератури на основі поєднання особистісно зорієнтованого (забезпечення оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самопізнання і саморозвитку), комунікативно-діяльнісного (удосконалення видів мовленнєвої діяльності учнів – аудіювання, читання, говоріння, письма; поєднання оптимальних форм організації процесу) і соціокультурного (вивчення мови та літератури крізь призму народознавства, культури та ін.) підходів;*

📖 *переведення освітнього процесу на технологічний рівень,* тобто попереднього проектування процесу навчання з урахуванням дидактичних цілей і заданого рівня засвоєння;

□ оптимальне *поєднання* на уроках красномовства *фронтальної, групової, індивідуальної форм* організації навчального процесу, застосування активних (інтерактивних, кооперативних) технологій навчання;

□ *творча реалізація програм* з української мови та літератури, внесення змін, доповнень, перерозподіл годин, урахування при конкретні умови. Так, зокрема, виходячи з читацьких інтересів учнів, рівня їхньої підготовки та стану навчально-виховного забезпечення, словесник може обирати текстуальне чи оглядове вивчення творів літератури;

□ *відвідування уроків, позакласних заходів* керівника-методиста, відкритих уроків колег, аналіз відвіданих уроків;

□ підготовка учнів до участі в *конкурсах, олімпіадах*: конкурсі майстрів художнього читання («Наша земля – Україна»), Міжнародному конкурсі з української мови ім. Петра Яцика, різних етапів олімпіади з української мови та літератури, олімпіади юних філологів, Міжнародному конкурсі українофілів (м. Полтава), написання науково-дослідних робіт у Малій академії наук тощо;

□ участь словесника як у *шкільних конкурсах*, зокрема «Учитель року», так і Всеукраїнського конкурсу «Учитель року», обласного – «Кращий працівник року», «Фестивалі педагогічних ідей і знахідок», Школі молодого творчого вчителя, пропаганда власного досвіду й професійної майстерності;

□ організація і проведення в навчальному закладі *декади української мови та літератури*, підготовка до таких свят, як Міжнародний день рідної мови, День слов'янської писемності, шенченківських днів;

□ створення учителем *власної бази кращих сценарію уроків, цікавих прийомів, знахідок* на уроках, ефективних інноваційних форм і методів, розробка власних засобів наочності;

□ забезпечення *науково-методичного супроводу* навчально-виховного процесу: розробка авторських програм, спеціальних і факультативних курсів, зокрема з українського

ділового мовлення, культури мови і стилістики, правопису української мови, основ журналістики, народознавства, українського фольклору, основ віршування, теорії літератури, творчості письменників-земляків, джерел народної етики, давнього українського письменства, української літератури західної діаспори й под.;

□ організація *майстер-класів*, участь у наукових, проблемних семінарах, творчих дискусіях, методичних мостах, ділових та рольових іграх, навчальних тренінгах тощо;

□ *складання плану самовдосконалення професійної компетентності*: вивчення передового досвіду колег, проведення відкритих уроків, самоаналіз уроків, обговорення відвіданих уроків, участь у конкурсах тощо;

□ *системне використання* на уроках української мови та літератури *міжпредметних зв'язків і міжпредметної інтеграції*, тобто *інтегративного підходу*: залучення відомостей з історії, іноземної мови, зарубіжної літератури, образотворчого мистецтва тощо, інтеграція словесної творчості з грою, музикою, драматизацією, дослідницькою діяльністю. Наприклад, проектування таких прийомів і форм організації, як-от: хвилинка ерудита, засідання гуртка юних натуралістів, екологів, лінгвістів або літературних критиків, бібліографів, істориків, сценаристів; огляд-конкурс малюнків, творчих проєктів, виконаних за враженням від спілкування з живописом, музикою, природою, красним письменством; уявна подорож до музеїв, храмів, святинь батьківщини; інтерв'ю з письменником, художником-живописцем, історичним діячем; драматизація, літературно-музичний етюд;

□ поповнення власного арсеналу *новими формами уроків*: урок мовного тренінгу, урок-дослідження (історико-літературне, гендерне), урок-панорама, урок-пошук, урок-мандрівка, урок-практикум, урок-казка, урок-композиція, урок компаративного аналізу, урок з елементами імпровізації та інсценізації, урок вшанування пам'яті письменника, урок-діалог, урок за опорним

конспектом, урок тематичної атестації, урок-екзамен, активізована лекція, сократичний семінар та ін.;

📖 **впровадження** на уроках словесності цілого спектру **нових освітніх технологій**, зокрема технології організації кооперативної навчальної діяльності учнів, технології розвивального навчання, технології формування творчої особистості, проектної технології, принципів вальдорфської педагогіки, сугестивної технології, інформаційно-комунікаційної технології, технології саморозвитку (за М. Монтессорі), технології навчання як дослідження, технологія «створення ситуації успіху» (за А. Белкіним) та ін.;

📖 цілеспрямована систематична **робота над методичною темою**;

📖 **науково-дослідницька робота**;

📖 акумуляція і застосування на практиці результатів передового, інноваційного педагогічного досвіду та наукових досліджень;

📖 **самовиховання**, удосконалення методів, прийомів і форм навчально-виховної взаємодії з учнями; вироблення індивідуально-творчого стилю роботи;

📖 **самокорекція**;

📖 **розробка діагностичних процедур, завдань і тестів** з української мови та літератури (різних за метою і ступенем валідності), перевірка ефективності застосованих методів навчання та виховання;

📖 **кооперативна професійна взаємодія з колегами**, тобто участь у колективних та групових формах методичної роботи: співпраця в творчих групах, науково-дослідній діяльності, організація консультативно-методичних груп, педагогічні чи психологічні тренінги, «Гайд-парки», участь у чатах, форумах щодо розробки актуальних проблем, методичні фестивалі, панорами, презентації, КВК, участь у діяльності Шкіл (Школа молодого учителя, Школа передового педагогічного досвіду, Школа професійної майстерності, Школа молодого методиста),

захист творчих кооперативних проєктів, програм, передових ідей; підготовка і видання альманахів, звірників;

📁 *співпраця з кабінетом української мови* інституту післядипломної педагогічної освіти;

📁 *підготовка програмної доповіді* із прогнозуванням професійної діяльності на початку року та річного звіту про досягнуте – у кінці року (виступ із доповіддю може здійснюватися перед адміністрацією, представниками предметної кафедри, а також на нараді за умови малочисленного педагогічного колективу);

📁 збір та укладання *творчого портфоліо вчителя-словесника* – колекція власної бази кращих сценарію уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці і позаурочній діяльності, власних засобів наочності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображає зусилля вчителя, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми. У портфоліо включаються зразки робіт у письмовому чи друкованому вигляді, відеоматеріали, щоденник рефлексії, зразки дитячих робіт, фотографії компонентів навчального процесу, CD-ROM;

📁 *ведення щоденнику рефлексії*, в якому вчитель-словесник, залишаючись сам-на-сам, обмірковує власний досвід, види діяльності, визначає нові шляхи втілення творчих планів, прогнозує стратегії для покращення діяльності, визначає успіхи й невдачі, визначає комунікативну стратегію уроку тощо;

📁 *поширення набутого й апробованого перспективного досвіду, оприлюднення індивідуальних наробок* на нарадах, педрадах, методичних об'єднаннях, у періодичній пресі, Інтернет-ресурсах (розміщення матеріалів на власному сайті, web-сторінці) тощо;

📁 *організація творчої позаурочної діяльності учнів з української мови та літератури* як обов'язкового складника освіти школяра: літературного гуртка (у тому числі науково-дослідного напрямку), студії, клубу, товариства. Формами організації групової позакласної роботи, зокрема гурткової,

може бути створення і діяльність гуртка юних філологів, журналістів, шевченкознавців (або дослідників творчості іншого письменника, письменника-земляка), літературних краєзнавців, гуртка української драматургії, художнього слова тощо. Серед арсеналу масових форм роботи з української мови та літератури словесник може обрати тиждень словесності, шкільну олімпіаду, мовну або читацьку конференцію, літературний вечір (певного історико-літературного періоду, гумору, казки, байки, класичної чи сучасної драми, того чи іншого письменника тощо), фольклорні свята (святвечір, вечорниці, зустріч весни, святого Андрія, Маланки і Василя, святого Миколая та ін.), масові інтелектуальні заходи («КВК», «Брей-ринг», «Перший мільйон» і под.), створення і оформлення літературного музею, світлиці, кабінету словесності; походи, екскурсії, поїздки літературними місцями, фольклорно-краєзнавчі експедиції. Учитель-словесник має передбачити також проведення *інтегрованих позакласних заходів*;

📄 *робота з наставником*;

📄 виконання завдань у міжтестастійний період;

📄 *виконання індивідуальних завдань* під контролем і за підтримки керівника методоб'єднання;

📄 *консультування* представників адміністрації і методоб'єднання, учителів-словесників міста й області, учнів, колег, батьків тощо;

📄 *підвищення загальноосвітнього і культурного рівнів*: відвідування кінотеатрів, театрів, музеїв, виставок, читання літератури, преси; знайомство і спілкування з цікавими людьми, творчими особистостями, колегами-одномудцями; наявність хобі тощо.

Формування та удосконалення професійного зростання вчителя-словесника в курсовий та міжкурсний періоди забезпечуватиме тісна змодельована конструктивна співпраця інституту підвищення кваліфікації, кафедри та кабінету

української мови, навчального закладу і самого педагога (див. модель такої взаємодії – Схема 1).

Систематична робота адміністрації, керівника методоб'єднання з учителем-словесником, професійний аналіз його самоосвітньої діяльності надасть достатню кількість матеріалів для об'єктивної атестації педагога, належну оцінку-рекомендацію щодо виконання міжкурскових завдань, експертна оцінка може надаватись при направленні на курси підвищення кваліфікації, під час чергової або позачергової атестації (переатестації). Належна диференційована, особистісно зорієнтована методична підтримка в навчальному закладі сприятиме особистісному розвитку і професійному становленні кожного педагога.

Приклад

Картка особистісного професійного зростання педагога
(за Л. Бровкіною [20, с.3])

Навчальний рік _____

ПІБ _____

Предмет _____

Науково-методична проблема _____

Кількість років роботи над проблемою _____

Самооцінка професійної підготовки (за 12-бальною шкалою):

- *Змісту предмета*
- *Планування*
- *Методики викладання*
- *Педагогіки*
- *Психології*

Опрацьована з теми література _____

Виступи і доповіді (на педрадах, засіданнях методичних кафедр, семінарах)

- *Теоретичні викладки* _____
- *З досвіду роботи* _____

Участь у загальношкільних методичних заходах _____

Відвідування відкритих уроків, виховних заходів_____

Вивчення передового педагогічного досвіду_____

Участь у роботі міського (районного) науково-методичного центру_____

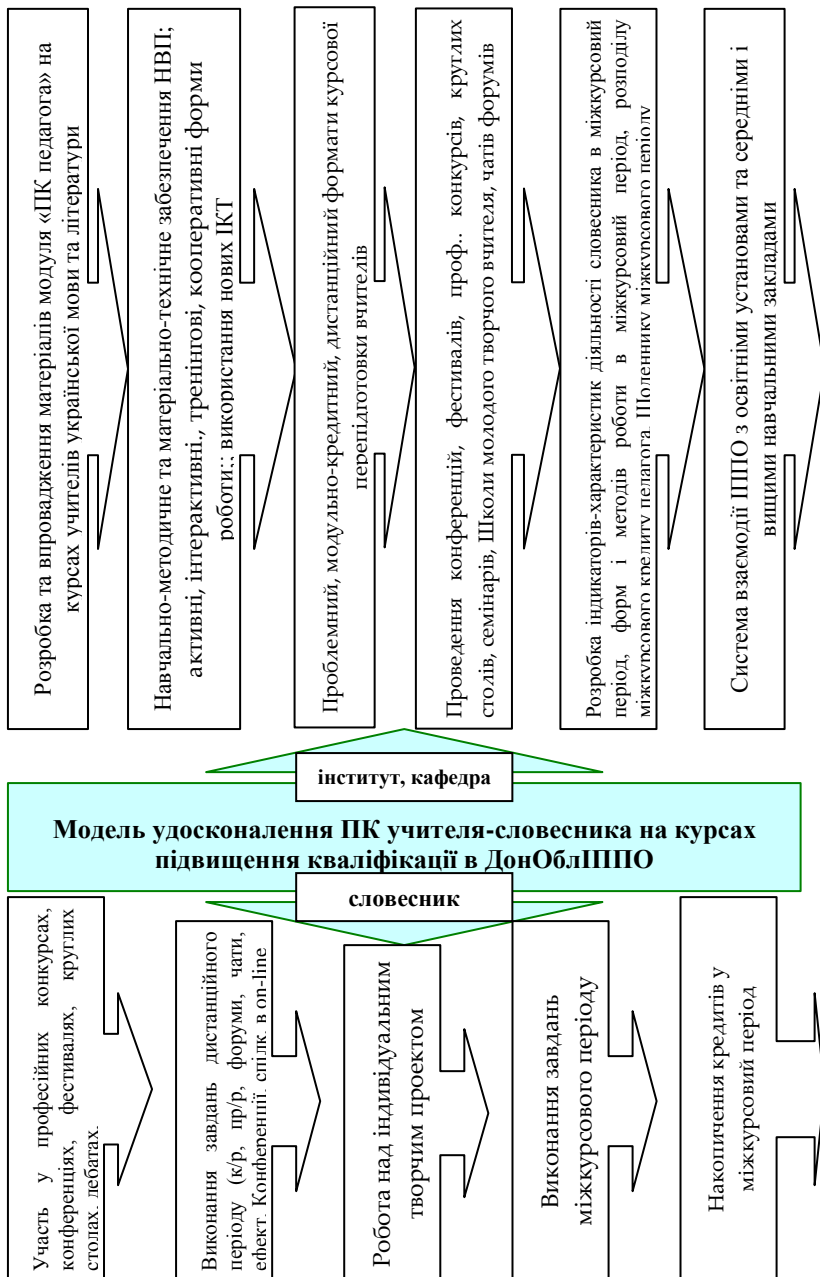
Громадська діяльність_____

Результати педагогічної діяльності:

- *Результати атестації*
- *Оприлюднення власного досвіду*
- *Участь учнів у предметних олімпіадах*
- *Участь учнів у конкурсах-захистах науково-дослідницьких робіт членів МАНу*
- *Участь учнів у конкурсах, олімпіадах, змаганнях*
- *Результати успішності учнів*
- *Особиста науково-дослідницька робота*

Прогнози та плани на наступний навчальний рік_____

Прогнози щодо організації науково-методичної роботи на наступний навчальний рік_____

Види навчальної діяльності до теми 2

Лекція

„Шляхи формування та удосконалення професійної компетентності вчителя української мови та літератури в умовах особистісно зорієнтованого навчання”

Метод навчання: лекція-презентація.

Матеріали для обов’язкового вивчення:

1. Теоретичний матеріал.
2. Базовий (понятійний) апарат до Т. 2
3. Презентація до Т. 2 «Алгоритм формування й удосконалення ПК словесника як обов’язкової складової педагогічної майстерності».

Практичне заняття

«Самооцінка рівня вияву складових професійної компетентності вчителя української мови та літератури»

*Те, що я встиг пізнати, – чудово.
Сподіваюся, таке ж чудове те, що
мені ще доведеться пізнати*
Сократ.

Форма проведення: індивідуальна робота.

Завдання для виконання:

1. Користуючись запропонованою схемою, виявіть власний рівень прояву, сформованості того чи іншого елемента професійної компетентності в професійній діяльності.
2. На основі отриманих результатів зробіть ґрунтовні та виважені висновки-рекомендації щодо власного подальшого професійного зростання.
3. Розробіть схему-алгоритм (у довільній формі) щодо формування (підвищення чи удосконалення) того чи іншого рівня професійної компетентності.
4. Заповніть вихідну анкету самооцінки компетенцій (Додаток 2).

	Елемент ПК учителя Рівень вияву	Репродук- тивний	Адаптив- ний	Локально- моделью ний	Системно- моделью ний	Творчий
1.	Спеціальна компетентність					
2.	Методична компетентність у галузі засобів формування знань, умінь і навичок					
3.	Комунікативно-ситуативна					
4.	Психолого-педагогічна компетентність у сфері навчання					
5.	Рефлексивно-аналітична					
6.	Аутопсихологічна					
7.	Інформаційно-технологічна					
8.	Управлінська					
9.	Компетентність у спільній творчості					
10.	Валеологічна					
11.	Загально культур На					
12.	<u>Загальні висновки,</u> <u>рефлексія</u>					

ЗАВДАННЯ ДЛЯ ДОПИТЛИВИХ
Самостійна робота
«Моделювання алгоритму (програми) підвищення власного
рівня професійної компетентності»

➤ *Форма проведення: індивідуальна робота*

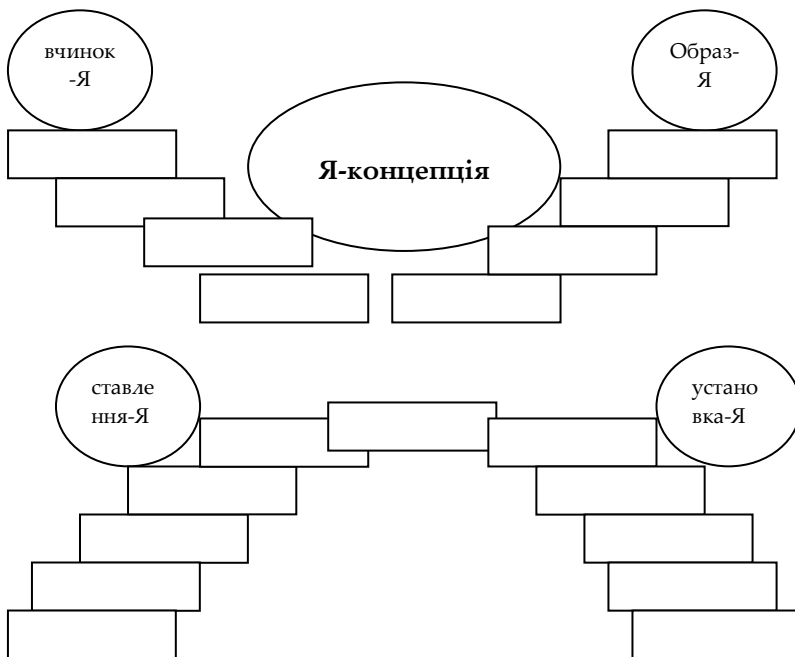
 Завдання для виконання:

1. Користуючись матеріалами практичної роботи щодо виявлення рівня власної професійної компетентності, зокрема її складових, змодельуйте алгоритм (програму) підвищення власного рівня професійної компетентності на півроку (рік).
2. Врахуйте самореалізацію через створення «Я-концепції».
3. Передбачте методи, прийоми, технології, що сприятимуть втіленню прогнозу.
4. Опишіть етап рефлексії.

Форма звітності для завдання

Алгоритм підвищення рівня ПК (на півроку)	Опис кроків	Методи, прийоми, технології	Рефлексія
Крок 1			
Крок 2			
Крок 3			
Крок 4			
Крок 5			
Крок 6			
Крок 7			
Крок 8			
Крок 9			
Крок 10			
Крок 11			
Крок 12			
<i>Висновки-рекомендації</i>			

Створення власної позитивно-гарманійної «Я-концепції»
Заповніть сходинки компонентами «Я-концепції»

Етап рефлексії

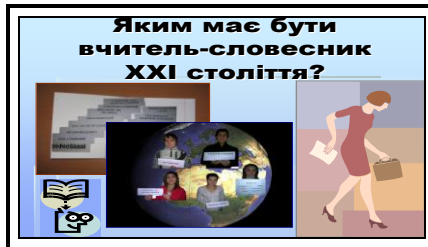
* моя професійна мрія _____

* моя найголовніша професійна установка _____

* моїми недоліками в професійній діяльності є _____

* мої професійні плани _____

БІБЛІОТЕКА МУЛЬТИМЕДІЙНИХ ПРЕЗЕНТАЦІЙ ДО МОДУЛЯ¹

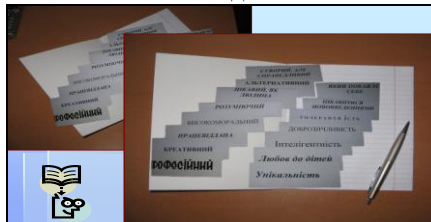

Слайд 2

Слайд 3

Слайд 4

Слайд 5

Слайд 6

* В анкетуванні, а також розробці вимог до вчителя XXI століття взяли участь учні 10-11 класів Донецького бізнес-ліцею

МОДУЛЬ

«Шляхи удосконалення професійної компетентності вчителя-словесника в умовах особистісно-зорієнтованого навчання»

Автор:

В.В. Сидоренко

кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки, психології і педагогічної творчості Донецького ОблППО

Слайд 2

Хто хоче навчитися літати, той спочатку повинен навчитися стояти, бігати, лазити, навіть танцювати:
не можна відразу навчитися високому польоту...

Ф.Ніцше.

Мистецтво вчителя не є якимось особливим мистецтвом, що вимагає таланту, але це спеціальність, якої треба навчатися, як треба навчити лікаря його майстерності, як треба навчити музиканта

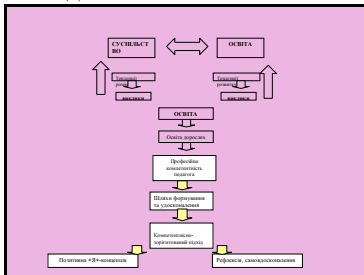
А.С. Макаренко

Слайд 3

П'ятирівнева шкала (етапи) професійної компетентності педагога

Слайд 4

Слайд 5

РІВНІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕДАГОГА

Рівень ПК	Критерії результативності педагогічної діяльності вчителя
Репродуктивний (душе низький)	Педагог читавши розповідати учням те, що він сам. Мету знати вичислити, системі, без умови учнів адаптувати до своїх. Навчання літератури інтерпретувати мінімально. Знати навчального матеріалу обсяг стійкий. Прирівнювати традиційні методи навчання до нових, умови навчання організувати інформацію. Ефективність організації структури знань не обговорювати, не чини.
Адаптивний (низький)	Вчителю приєднувати своє висловлювання до особливостей адаптивності. Мету і структуру знань обирає адаптивно до рівня розвитку учнів, приєднує до нього методи навчання до навчання до навчання. Методи адаптивності навчального рівня.
Локально-модельований (середній)	Вчителю стратегічне навчання учнів ЗУУ та окремих розділів курсу. Мету і структуру знань обирає адаптивно до рівня розвитку учнів, приєднує до нього методи навчання до навчання до навчання. Методи адаптивності навчального рівня.
Системно-модельований (високий)	Вчителю стратегічне навчання учнів ЗУУ. Мету, знання і структуру знань обирає з урахуванням особливостей учнів, приєднує до нього методи навчання до навчання до навчання. Методи адаптивності навчального рівня.
Творчий (душе високий)	Використовує стратегії перетворення свого предмета на спосіб формування особистості учнів. Мету, знання і структуру знань адаптує до потреб формування творчого мислення учнів. Диференційований та особистісно-зорієнтований підхід. Методи навчання до навчання до навчання. Методи адаптивності навчального рівня.

Слайд 6

Професійна компетентність педагога

система професійних знань, умінь і навичок
+
забезпечення мобільності (рухливості) та поповнення професійних особистісних знань
+
гнучкість застосовуваних методів теоретичної та способів практичної діяльності ПК
+
критичність мислення
+
самоорефлексія; прагнення до безперервного професійного зростання

Слайд 7

Інноваційні управлінські компетентності вчителя

- педагогічна діагностика;
- рефлексія навчання;
- проектування освітніх систем;
- конструювання навчального процесу

Слайд 16

Стимулюючими чинниками професійного зростання є:

- ♦ Акцент на інноваційному, творчо-пошуковому компоненті методичної діяльності
- ♦ Можливість експериментувати, вивалити ініціативу, творчість
- ♦ Сприятливі умови роботи
- ♦ Фінансована система методичної підтримки вчителя
- ♦ Шляхи до професії, дітя
- ♦ Можливість отримати визнання в колективі
- ♦ Потреба в самодосконаленні, зокрема самореалізації, самоствердженні і самовищі
- ♦ Самоосвітня діяльність
- ♦ Фінансування на курси підвищення кваліфікації
- ♦ Участь у проєктах, конкурсах, фестивалях, конференціях, семінарах, педагогічних майстернях, у роботі методичних об'єднань, творчих груп тощо
- ♦ Приклад і вплив учительського середовища, зокрема адміністрації
- ♦ Довіра
- ♦ Особистісно-орієнтована методична підтримка діяльності вчителя з боку адміністрації
- ♦ Позитивний духовно-моральний клімат навчального закладу
- ♦ Об'єктивна оцінка праці, об'єктивний контроль, атестація
- ♦ Робота всього вчительського колективу в напрямку генеральної ідеї
- ♦ Моральне і матеріальне стимулювання

Слайд 17

Посередній учитель розповідає.

Хороший учитель пояснює.

Кращий учитель демонструє.

Творчий учитель надихає.

Слайд 18

Запитання для обговорення:

1. Поміркуйте над тим, чи завжди педагогічний стаж і педагогічний досвід є показниками майстерності педагога. З'ясуйте умови такої кореляції.
2. Окресліть нові функції (ролі), уміння (навички), установи педагога, умови впровадження принципів особистісно-зорієнтованого навчання.
3. Назвіть інноваційні компоненти у професійній діяльності вчителя в умовах особистісно-зорієнтованого навчання.
4. Визначте систему наповнення кожного інноваційного елемента.
5. Окресліть технології, що забезпечуватимуть впровадження інноваційних компонентів в професійну діяльність учителя?

```
graph TD; A([ПЕДАГОГІЧНИЙ СТАЖ]) <--> B([ПЕДАГОГІЧНИЙ ДОСВІД]); A --> C([ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ]); B --> C;
```

Слайд 19

Якщо вчитель має тільки любов до своєї справи, він буде хорошим учителем.

Якщо вчитель має лише любов до учнів, як батько і мати, - він буде краще того вчителя, який прочитав усі книжки, але не має любові ні до своєї справи, ні до учнів.

Якщо вчитель поєднав в собі любов до своєї справи і до учнів, він – досконалий учитель, учитель-майстер

(Л.М. Толстой)

Тема:
Професійна компетентність
учителя-словесника.
Алгоритм підвищення
ПК учителя
Викладач: Сидоренко В.В., к.ф.н., доц.

СЛАЙД 2

Підходи до вивчення професійної компетентності вчителя

I. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ

А) дослідження якості підготовки до навчально-виховного процесу (гносичний і конструктивний компоненти);

Б) дослідження діяльності вчителя в ході навчально-виховного процесу (комунікативний і організаційський компоненти);

В) дослідження контрольно-діагностичної діяльності (рефлексивний компонент).

Методи: оцінювання навчально-виховного процесу.

II. ОСОБИСТІСНИЙ

А) оцінювання знань і умінь учителя;

Б) вивчення мотиваційного компоненту;

В) аналіз професійних особистісних якостей вчителя.

Методи дослідження: спостереження, діагностика професійно-значущих особистісних якостей учителя.

СЛАЙД 3

III. ПРОЦЕСУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИЙ

А) дослідження педагогічних умінь учителя;

Б) дослідження результатів праці (навченості і вихованості школярів).

Методи дослідження: оцінювання навчально-виховного процесу; оцінка і самооцінка професійно-значущих якостей особистості; діагностика результатів навчання.

IV. РЕЗУЛЬТАТИВНИЙ

А) ступінь засвоєння учнями змісту навчальних програм;

Б) набуття учнями досвіду репродуктивної і творчої діяльності в галузі даного навчального предмета;

В) зміна емоційно-ціннісного ставлення учнів до змісту навчального предмета і діяльності у відповідній галузі.

Методи дослідження: педагогічна діагностика, аналіз навчальних програм і позакласної роботи вчителя, психодіагностика, аналіз зовнішньої діяльності учнів.

СЛАЙД 4

Елементи професійної компетентності вчителя:

- ✦ спеціальна компетентність у галузі дисципліни, що викладається;
- ✦ методична компетентність у галузі засобів формування знань, умінь і навичок;
- ✦ психолого-педагогічна компетентність у сфері навчання;
- ✦ аутопсихологічна компетентність;
- ✦ загальнокультурна компетентність;
- ✦ інформаційно-технологічна компетентність;
- ✦ валеологічна компетентність;
- ✦ комунікативно-ситуативна;
- ✦ рефлексивно-аналітична;
- ✦ управлінська;

СЛАЙД 5

Інноваційні компоненти в сучасній управлінській компетентності вчителя

- педагогічна діагностика;
- рефлексія навчання;
- проектування освітніх систем;
- конструювання навчального процесу

СЛАЙД 6

ФОРМУЛА ВДОСКОНАЛЕННЯ ПК
ВЧИТЕЛЯ

професійна підготовка ↔ професійна д-ть

самоосвіта ↔ творчість

СЛАЙД 7

«Основні характеристики діяльності успішного педагога»

1. Педагог націлений на успіх кожного учня.
2. Педагог створює позитивну навчальну атмосферу.
3. Педагог використовує індивідуальний підхід у навчанні.
4. Педагог заохочує колективну взаємодію, де учні навчаються на засадах співпраці та самоуправління.
5. Педагог розкриває творчий потенціал учнів з навчальним процесом.
6. Педагог створює навчальне середовище, в основі якого – цінності та принципи демократії.

Шляхи реалізації принципів діяльності успішного педагога на практиці:

1. Педагог націлений на успіх кожного учня:

- Стимулює "надто активних" і заохочує "надто тихих";
- Максимально добрий ставлення до кожного учня;
- Ставиться до учнів справедливо і розуміє їх як унікальні особистості;
- Готовий допомогти учням і поза межами класної кімнати;
- Забезпечує можливості досягнення успіху;
- Макс терпелив;
- Відає, як великі, так і малі цілі та досягнення;
- Заохочує особистісне зростання;
- Ділиться власними успіхами й поразками;
- Відповідає на різноманітні навчальні потреби учнів.

СЛАЙД 8

Стили навчання

- ◆ Кінестетики
- ◆ Візуали
- ◆ Аудіали

- ◆ 40% навчаються візуально
- ◆ 40% - аудіально
- ◆ 20% - кінестетично

СЛАЙД 9

Негативні ролі

Ролі, що заважають спілкуванню у групі, взаємодії та прийнятті рішення

- **Агресор** працює на свій власний статус, критикуючи або звинувачуючи інших
- **Той, хто блокує** не працює безпосередньо, а критикує для того, щоб сповільнити дії групи
- **Конкурент** конкурує з іншими, щоб перебрати на себе увагу
- **Провідник однієї думки** має одну або дві улюблені ідеї, які постійно вставляє у кожну дискусію, що відбувається у групі
- **Жартівник** заважає групі працювати

СЛАЙД 10

Негативні ролі

- ◆ Ролі, що заважають спілкуванню у групі, взаємодії, та прийнятті рішення.
- ◆ Агресор працює на свій власний статус, критикуючи або звинувачуючи інших.
- ◆ Той, хто блокує не працює безпосередньо, а критикує для того, щоб сповільнити дії групи.
- ◆ Конкурент конкурує з іншими, щоб перебрати на себе увагу.
- ◆ Провідник однієї думки має одну або дві улюблені ідеї, які постійно вставляє у кожну дискусію, що відбувається у групі.
- ◆ Жартівник заважає групі працювати

СЛАЙД 11

Інтерактивність у навчанні

МОТИВИ:	ДОЗВОЛЯЄ:
<ul style="list-style-type: none"> ➤ обмін досвідом ➤ набуття практичного досвіду ➤ розвиток комунікативних навичок ➤ робота в колективі 	<ul style="list-style-type: none"> ➤ відчуті підтримку колег ➤ вирішити конкретні практичні проблеми ➤ оцінити, перевірити судження ➤ зрозуміти цінності

СЛАЙД 12

ГРУПОВІ РОЛІ. МАЛА ГРУПА	
Ключові положення	<ul style="list-style-type: none"> • малі групи зміцнюють зв'язки між слухачами, спонукають до співпраці кожного, навчання один від одного • більш відкриті у малих групах • учасники більш схильні змінювати ставлення або до думки
Використовують	<ul style="list-style-type: none"> • Потреба змінити темп • Винести на відкрите обговорення суперечливу, складну ідею • Залучити кожного до обговорення • Використати матеріал, що стосується конкретного досвіду
Методи поділу	<ul style="list-style-type: none"> • "аналоговий поділ" • "тематичний", "особиста відповідальність"

СЛАЙД 13

Посередній учитель розповідає.

Хороший учитель пояснює.

Кращий учитель демонструє.

Творчий учитель надихає.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ ДО МОДУЛЯ¹

Тест до модуля

1. Чи вірним є твердження, що професійна компетентність педагога-словесника чітко визначається стажом і педагогічним досвідом педагогічної діяльності:

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

2. Зміни в освіті, інноваційні функції (ролі) учителя-словесника безпосередньо зумовлені:

	Тенденціями розвитку суспільства, його новими викликами та вимогами
	Стратегіями розвитку того чи іншого навчального закладу, самоустановкою вчителя-словесника
	Тенденціями розвитку освіти, інноваційними викликами

Вага: 0,5 бали

3. Визначте послідовність рівнів моделі розвитку компетентності вчителя української мови та літератури:

Володіти	Розвивальна
Знати	Креативна
Бути	Діяльнісна
Уміти	Інформаційна

Вага: 0,5 бали

4. Єдність знань, умінь і відношень у процесі професійної діяльності, спосіб досягнення мети, визначених вимогами

¹ За умови проходження підсумкового контролю до модуля «Удосконалення ПК вчителя української мови та літератури» на комп'ютері, викладачеві курсів радимо варіювати послідовність завдань, а також комплектувати матеріал за кількома варіантами

посади, ситуації, конкретними професійними завданнями та цілями навчального закладу – це:

	Компетентність
	Компетенція
	Педагогічна майстерність
	Педагогічний досвід
	Стиль педагогічної діяльності
	Комунікативна стратегія

Вага: 0,5 бали

5. Установіть відповідність між описом, специфічними характеристиками й рівнем професійної компетентності вчителя-словесника:

Локально-модельовальний	Рівень характеризується відтворенням на практиці засвоєних способів діяльності, комбінуючи їх, трансформуючи й обираючи відповідно до конкретної навчальної ситуації. Учитель вирішує дидактично-методичні задачі за шаблоном.
Творчий	Словесник володіє системою стратегій навчання учнів ЗВУ, беручи до уваги результати попередньої діяльності, проте про експеримент та інновації не йдеться.
Репродуктивний	Педагог самотивований не на репродукцію, а на експеримент, дослідження, новаторство, постійний педагогічно-методичний пошук. Передбачає вміння всебічно використовувати можливості підвищити ефективність навчального процесу.
Адаптивний	Уміє ефективно вирішувати дидактично-методичні задачі. Проте вчитель не виходить за межі загальновідомих навчальних технологій, рішення не вирізняються оригінальністю, не ставить

	пошукових завдань.
Системно-моделювальний	Охоплює відтворення засвоєних способів діяльності, при цьому комбінуючи, трансформуючи й обираючи відповідно до конкретної навчальної ситуації. Учителю вирішує дидактично-методичні задачі, враховуючи конкретні умови навчання. Недоліком роботи є невміння аналізувати динамічні ситуації на уроці, формувати й оперативно вирішувати нові дидактично-методичні задачі.

Вага: 1 бал

6. Компетенції вчителя-словесника – це єдність знань, умінь і навичок у процесі професійної діяльності, стилю роботи, способу досягнення мети, визначуваних конкретною ситуацією і стратегіями навчального закладу:

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

7. Систематична й цілеспрямована діяльність учителя-словесника, спроектована на розширення й поглиблення знань, умінь, визначення установок, підвищення рівня певних складових професійної компетентності – це:

	Самоосвіта
	Самоактуалізація
	Самоустановка
	Цілепокладання
	Прогнозування

Вага: 0,5 бали

8. До внутрішніх чинників, що заважають удосконаленню майстерності вчителя-словесника, підвищенню його професійного рівня, зараховують:

	Відсутність наставників
	Недостатня інформованість про педагогічну діяльність (технології, форми, методи й под.), інноваційні ролі, напрямки професійного зростання
	Нестабільність і періодичність підвищення кваліфікації
	Відсутність системи морального й матеріального стимулювання новаторських пошуків, здобутків з боку адміністрації, колег навчального закладу
	Небажання чи неготовність словесника відмовитися від форм чи методів навчально-виховної діяльності, що стали непродуктивними за певних педагогічних обставин

Вага: 0,5 бали

9. Педагогічний напрямок, за якого в центрі уваги є особистість учня, вироблення відповідних технологій і методів навчання, спрямованих на індивідуальну траєкторію розвитку дитини, вироблення вмінь, навичок, установок, ставлення як до суб'єкта виховної взаємодії:

	Креативний
	Антропологічний
	Культурологічний
	Соціологічний
	Інформаційний
	Особистісно зорієнтований
	Технологічний

Вага: 1 бал

10. Стимулювальними чинниками професійного зростання, підвищення рівня професійної компетентності вчителя є:

	Нові виклики суспільства
	Самоосвітня діяльність
	Нові виклики освіти
	Довіра колег, адміністрації навчального закладу,

	методоб'єднання
	Чітко сформована позитивно-гармонійна «Я-концепція»
	Можливість експериментувати, виявляти ініціативу

Вага: 1 бал

11. Професійна компетентність учителя-словесника – сума його знань, умінь, навичок:

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

12. Компетентний педагог – це:

	Обізнаний, знаючий, тямущий
	Володіє академічними знаннями зі свого предмета
	Здійснює ціле покладання
	Організовує на уроці й позашкільній діяльності педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості кожного учня

Вага: 0,5 бали

13. Установіть відповідність між описом і компонентами моделі професійної компетентності вчителя-словесника:

Спеціальна	Уміщує знання, уміння, навички та способи здійснення педагогічного спілкування з урахуванням вікових та індивідуально-психологічних особливостей учнів; спроможність знаходити нестандартний вихід у різних ситуаціях спілкування; здатність до антиципації
Комунікативно-ситуативна	Уміщує вміння та навички роботи словесника з ІКТ для ефективного супроводу навчально-виховного процесу; уміння застосовувати раціональні прийоми пошуку, аналізу, адекватного

	відбору, систематизації, використання інформації та створення нової
Інформаційно-технологічна	Окреслює професійний тезаурус учителя, включає глибокі знання, кваліфікацію і досвід практичної діяльності в галузі свого предмета; знання засобів розв'язання технічних, творчих завдань; гармонізація науково-предметних, дидактичних, світоглядно-методологічних і психологічних знань
Рефлексивно-аналітична	Передбачає вміння усвідомлювати рівень власної діяльності, своїх спроможностей; знання про засоби професійного самовдосконалення; уміння бачити недоліки у своїй роботі, бажання самовдосконалення
Аутопсихологічна	Уміння педагога конструювати траєкторію і здійснювати індивідуальний розвиток школяра, прогнозувати розвиток колективу, динаміку його структури; прогнозувати розвиток особистості, її якостей, почуттів, волі й поведінки, можливих відхилень у розвитку

Вага: 1 бал

14. Встановіть правильну послідовність між етапами життєвого й професійного шляху особистості (за Д. Сьюпером):

	Етап дослідження
	Етап пробудження
	Етап збереження
	Етап спаду
	Етап консолідації

Вага: 0,5 бали

15. Зовнішніми бар'єрами для формування та вдосконалення рівня педагогічної майстерності словесника, розвитку креативних якостей є:

	Низький соціальний статус педагогічної професії
	Стихійне, неусвідомлене професійне становлення вчителя
	Низький професійний рівень учителя, недостатні знання з педагогіки, психології, методики предмета, інноваційних форм і методів роботи
	Акцент на нормативно-регламентованому компоненті методичної діяльності, ігнорування інноваційного, творчого
	Відсутність методичної підтримки з боку керівництва

Вага: 1 бал

16. Установіть співвідносність між педагогічними здібностями педагога та поданими характеристиками:

Креативні	Включає вміння зберігати самоконтроль, незважаючи на чинники, що провокують емоційний зрив, здатність до саморегуляції
Перцептивні	Уміння педагога відходити від традиційних схем, шаблонів, знаходити нестандартний вихід із звичайних ситуацій, здатність до творчості
Комунікативні	Характеризується потребою в спілкуванні, уміння створювати сприятливий психологічний клімат, залишати позитивне враження у співрозмовника
Позитивне прогнозування	Уміння прогнозувати розвиток дитини з урахуванням тільки на позитивне в ній
Емоційна стабільність	Вбирає педагогічну інтуїцію, проникливість, толерантність

Академічні здібності	Здатність до певної науки
-----------------------------	---------------------------

Вага: 1 бал

17. Колекція власної бази кращих сценарію уроків, цікавих прийомів, знахідок на уроці і позаурочній діяльності, дидактичних матеріалів, продуктивних педагогічних технологій, що відображає зусилля вчителя-словесника, успіхи або досягнення з тієї чи іншої проблеми, індивідуальної творчої теми в письмовому чи друкованому вигляді, відеоматеріали, щоденник рефлексії, зразки дитячих робіт, фотографії компонентів навчального процесу, CD-ROM – це:

	Календарний план
	Порт фоліо
	Атестаційна тека
	Перспективний педагогічний досвід словесника
	Щоденник рефлексії
	Індивідуальний план професійного зростання

Вага: 0,5 бали

18. Чи вірним є твердження, що навчання може бути гнучким, але зорієнтованим на результат:

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

19. Виберіть різновид професійної компетентності, що включає вміння вчителя-словесника прогнозувати хід педагогічного процесу, конструювати траєкторію і здійснювати індивідуальний розвиток школяра, передбачати розвиток учнівського колективу, динаміку його структури; уміння прогнозувати розвиток особистості, її якостей, почуттів.

	Соціальна
--	-----------

	Рефлексивно-аналітична
	Ауто психологічна
	Комунікативно-ситуативна

Вага: 0,5 бали

20. Установіть послідовність професійного становлення педагога (за А.К. Марковою)

	Адаптація до професії
	Самопроектування
	Вільне володіння професією у формі майстерності
	Самоактуалізація
	Вільне володіння професією у формі творчості

Вага: 1 бал

21. Із поданого переліку оберіть шляхи, що сприятимуть професійному вдосконаленню вчителя-словесника:

	Аналіз відкритих уроків, позакласних заходів
	Наставництво
	Проведення уроків і позакласних заходів
	Самоосвітня діяльність
	Курси підвищення кваліфікації
	Позитивно-гармонійна «Я-концепція»
	Стан здоров'я
	Рівень суб'єктного досвіду учнів, володіння ними певними компетентностями
	Інтегративний підхід до викладання української мови та літератури

Вага: 1 бал

22. Чи вірним є твердження, що самотиваційні характеристики словесника проходять такі стадії розвитку: зацікавленість – допитливість – сенситивність до новизни – самостійність – професійний інтерес – успішний досвід творчості – самореалізація в діяльності – позиція новатора:

	Так
--	-----

	Ні
--	----

Вага: 0,5 бали

23. Установіть відповідність між назвами підходів до вивчення професійної компетентності педагога та їхніми характеристиками:

Процесуальний	Оцінювання знань і умінь учителя; мотиваційних установок, професійні особистісні якості вчителя
Комплексний	Вивчення ступеня засвоєння учнями змісту навчальних програм; рівня набуття досвіду репродуктивної і творчої діяльності; емоційно-ціннісного ставлення учнів до змісту навчального предмета .
Результативний	Дослідження педагогічних умінь учителя, навченості і вихованості школярів.
Особистісний	Дослідження гностичного і конструктивного компонентів у діяльності вчителя; комунікативного і організаторського компонентів, його контрольно-діагностичної діяльності

Вага: 1 бал

24. Поняття компетентності вчителя-словесника ширше за поняття знання, уміння, навички:

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

25. Оберіть обов'язкові елементи педагогічної майстерності вчителя:

	Гуманістична спрямованість навчально-виховного процесу
	Педагогічна техніка
	Професійна компетентність

	Любов до дітей, своєї професії
	Педагогічні здібності
	Цілепокладання
	Знання програм з української мови та літератури

Вага: 1 бал

26. Віртуальне окреслення педагогом власної життєвої перспективи, бажаного й очікуваного за умови досягнення певних професійних цілей, ідеальний образ основних цілей, професійних, ситуативних і соціальних установок та результатів життєдіяльності – це:

	Педагогічна рефлексія
	Цілепокладання
	Педагогічне прогнозування
	Створення позитивно-гармонійної „Я-концепції”
	Самовдосконалення

Вага: 0,5 бали

27. Педагогічне прогнозування може бути спроектоване на:

	Виявлення можливих відхилень у розвитку дитини
	Розвиток особистості, її якостей, почуттів, волі й поведінки
	Хід педагогічного процесу
	Розвиток учнівського колективу
	Поповнення суб'єктного досвіду учня

Вага: 0,5 бали

28. Чи вірним є твердження, що найефективнішими методами на уроці української мови та літератури є активні (інтерактивні, кооперативні, методи критичного мислення тощо), оскільки учні через взаємну дію, співпрацю засвоюють біля 70% навчальної інформації:

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

29. Установіть послідовність між рівнями розвитку професійної компетентності вчителя-словесника:

	Творчий
	Локально-моделювальний
	Репродуктивний
	Адаптивний
	Системно-моделювальний

Вага: 0,5 бали

30. Найвищий рівень педагогічної діяльності, який виявляється в тому, що в найкоротший час педагог досягає оптимальних результатів; високе мистецтво навчання й виховання – це:

	Професійна компетентність
	Педагогічна майстерність
	Педагогічні здібності
	Педагогічний стиль
	Компетенції

Вага: 0,5 бали

Укажіть автора української педагогічної системи (технології), в основу якої лягли принципи прировідповідності й народовідповідності:

	О.В. Духнович
	Г. Ващенко
	В.О. Сухомлинський
	Г.С. Сковорода
	С. Русова

Вага: 1 бал

Оберіть ім'я педагога, який визначив провідне місце рідної мови в розвитку освіти, окреслив шляхи розвивального

виховання, розвинув принципи класно-урочної системи, вказав на роль учителя і школи у вихованні дитини:

	К.Д. Ушинський
	Г. Ващенко
	В.О. Сухомлинський
	Г.С. Сковорода
	А.С. Макаренко
	О.В. Духнович

Вага: 1 бал

Укажіть ім'я педагога, що розробив чітку структуру української національної школи, заклав підвалини національної системи виховання:

	О.В. Духнович
	А.С. Макаренко
	Г. Ващенко
	В.О. Сухомлинський
	Г.С. Сковорода
	С. Русова

Вага: 1 бал

Зміст програми з української мови диференційовано за трьома взаємно зв'язаними змістовими лініями:

	Українознавча
	Комунікативна
	Лінгвістична

Вага: 1 бал

Програма з української мови складається з таких частин:

	Відомості зі стилістики
	Відомості про українську мову та норми літературної мови

	Вимоги до роботи над орфоепічними і граматичними нормами СУЛМ
	Зв'язне мовлення
	Вимоги до знань і вмінь учнів
	Вимоги щодо змісту роботи з культури мовлення

Вага: 1 бал

Лінія реалізується

Вага: 1 бал

Укажіть авторів програми

Вага: 0,5 бали

Укажіть авторів програми

Вага: 0,5 бали

Укажіть форми творчої позаурочної діяльності учнів з української мови та літератури:

	Літературний гурток (гурток юних філологів, журналістів, шевченкознавців і под.)
	Літературна студія, клуб, товариство
	Декада (тиждень) української мови та літератури (словесності, української культури)
	Шкільна олімпіада
	Кооперативна робота учнів
	Огляд-конкурс творчих робіт
	Створення і оформлення літературного музею, світлиці, кабінету словесності

Вага: 0,5 бали

Окресліть складові мовно-літературної компетенції вчителя-словесника:

	Бездоганне володіння нормами сучасної української літературної мови
	Використання лінгвальних засобів в усному й писемному мовленні з урахуванням умов і завдань комунікації
	Володіння стилістично диференційованим зв'язним мовленням
	Оперування стилістично забарвленими мовними одиницями або маркованими засобами мови
	Високий естетичний смак, творча уява, здатність і вміння творчо сприймати прочитане / прослухане
	Володіння власним арсеналом засобів підготовки учнів до контрольно-оцінювальної діяльності, моніторингу, зовнішнього незалежного тестування

Вага: 1 бал

Виберіть компоненти-характеристики мовленнєвої компетенції вчителя-словесника:

	Застосування мовних явищ відповідно до теми, ситуації, провідних жанрів комунікації
	Володіння технікою мовлення, мовним етикетом, майстерністю публічного виступу
	Уміння словесника формулювати творчі, проблемно-пошукові задачі, прагнути до вдосконалення відомих і розробки нових методів, прийомів
	Володіння міміко-пантомімічними засобами, зокрема жестикуляцією, поглядом
	Уміння створити навчальний фасилітативний формат співпраці «учитель-мовник - учень»
	Володіння ораторським й діловим стилем спілкування

Вага: 1 бал

Назвіть принципи особистісно зорієнтованого уроку української мови та літератури:

	Засвоєння навчального матеріалу певними цілісними, логічно впорядкованими частинами, за результатами контролю визначається рейтинг кожного учня
	Професійно орієнтоване навчання, усі знання подаються в контексті майбутньої професійної діяльності
	Урахування суб'єктного досвіду учня, опертя на його знання про предмет, мовне, літературне явище і відповідно до цього планування діяльності з правом вибору рівня і методів оволодіння матеріалом
	Забезпечення на уроці можливостей для співпраці, налагодження міжособистісних стосунків, спільного опрацювання матеріалу; успіх, результативність, досягнення мети залежить від кожного учня
	Вивчення мови й літератури шляхом зіставлення, встановлення міжпонятійних зв'язків, способом розв'язання мовленнєвих, проблемних, пошукових завдань, застосування активних методів, створенням системи дослідницької (проектної) діяльності
	Забезпечення освітньої підготовки, виховання учнів, формування їхніх особистісних якостей в умовах здійснення систематичних навчальних досліджень; набуття досвіду дослідницької роботи

Вага: 1 бал

Із поданого переліку виберіть кооперативні методи навчання на уроці української мови та літератури:

	«Круглий стіл»
	«Складання резюме»
	«Робота з термінами»
	«Кути»
	«Мозковий штурм» із використанням конвертів

	«Формулой — Ділись — Слухай — Створюй»
	«Лінгвостилістичний аналіз»
	«Письмо з обґрунтуванням»

Вага: 0,5 бали

Із поданого переліку виберіть інтерактивні методи навчання на уроці української мови та літератури:

	«Мозковий штурм»
	«Лото (складанка)»
	«Вільне письмо»
	«Щоденник подвійних нотаток»
	«Письмова робота перед прочитанням художнього твору»
	«Запитання до автора»
	«Створення асоціативних рядів»
	«Навчальне редагування»

Вага: 0,5 бали

Позначте коректне формулювання навчальної мети особистісно зорієнтованого уроку української мови та літератури:

	Повторити, закріпити навчальний матеріал
	Розширити знання учнів
	Застосувати матеріал за зразком (у нових умовах)
	Поглибити знання
	Усвідомити знання
	Осмыслити зв'язки між явищами
	Сформулювати уявлення / вміння

Вага: 1 бал

Вага: 1 бал

Чи вірним є твердження, що

	Так
	Ні

Вага: 0,5 бали

Вага: 1 бал

Назвіть одну з тем курсу української мови та одну з літератури, де Вами найоптимальніше реалізуються принципи міжпредметної інтеграції:

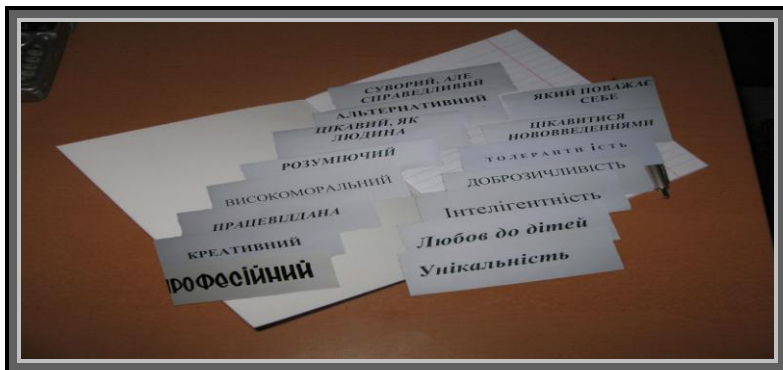
Мова	
Література	

Вага: 1,5 бали

Назвіть інноваційні зразки передового педагогічного досвіду вчителів-словесників у Вашому районі:

Словесник	ПІД

Вага: 1,5 бали

Додаток 1 (Варіант І)

**Вхідна анкета
для самооцінки компетенцій**

*Досвідченим стає той педагог,
який уміє аналізувати свою працю
В. Сухомлинський.*

Вельмишановні колеги!

В освітянських колах поширена думка, що об'єктивно професійну компетентність будь-якого вчителя можна оцінити за двома показниками: за його зростом і вагою... Дайте правдиву відповідь передусім самому собі на запропоновані питання, щоб виявити позитивне, інноваційне, творче у Вашій професійній діяльності та ті проблеми, що заважають Вам, гальмують професійне зростання.

(Прізвище, ім'я та по батькові)

(дата заповнення)

№	Компетенція	Недостатній	Середній	Високий
	Рівень			
1.	Знання сутності понять „компетентність педагога”, „компетенції вчителя”, компетентний учитель			
2.	Знання складових компонентів ПМ учителя			
3.	Знання шляхів застосування особистісно-зорієнтованого навчання для власного професійного розвитку			

4.	Знання структури професійної компетентності педагога, її складових			
5.	Знання шляхів формування і удосконалення професійної компетентності педагога,			
6.	Знання динаміки професійного розвитку педагога			
7.	Знання рівнів професійної компетентності педагога та основних навчальних потреб відповідно до кожного з рівнів.			
8.	Уміння усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності			
9.	Уміння здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій			
10.	Уміння визначати шляхи професійного розвитку			
11.	Уміння забезпечити розвиток зазначених компетенцій.			
12.	Установка на самовдосконалення, самомотивацію постійного професійного розвитку			
13.	Установка на інноваційність мислення, креативність			
14.	Установка на рефлексію власної професійної діяльності			

Ваші очікування щодо модуля

Ваші побажання, пропозиції, зауваження

Додаток 1 (Варіант II)

**Вхідна анкета
для самооцінки компетенцій**

*Досвідченим стає той педагог,
який уміє аналізувати свою працю
В. Сухомлинський.*

Вельмишановні колеги!

В освітянських колах поширена думка, що об'єктивно професійну компетентність будь-якого вчителя можна оцінити за двома показниками: за його зростом і вагою... Дайте правдиву відповідь передусім самому собі на запропоновані питання, щоб виявити позитивне, інноваційне, творче у Вашій професійній діяльності та ті проблеми, що заважають Вам, гальмують професійне зростання.

(Прізвище, ім'я та по батькові)

(дата заповнення)

№	Компетенція	Знаю питання	Можу поділитися власним досвідом	Хочу познайомитися з досвідом	Потрібна допомога
1.	Знання сутності понять „ПК словесника“, „компетенції вчителя“, компетентний учитель української мови та літератури				
2.	Знання складових компонентів ПМ учителя-словесника				

3.	Знання шляхів застосування ОЗН для власного професійного розвитку				
4.	Знання структури професійної компетентності педагога, її складових				
5.	Знання шляхів формування і удосконалення ПК				
6.	Знання динаміки професійного розвитку педагога				
7.	Знання рівнів ПК педагога та основних навчальних потреб відповідно до кожного з рівнів.				
8.	Уміння усвідомлювати власний рівень ПК і педагогічної майстерності				
9.	Уміння здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій				
10.	Уміння визначати шляхи професійного розвитку				
11.	Уміння забезпечити розвиток зазначених компетенцій.				
12.	Установка на самомотивацію постійного професійного розвитку				
13.	Установка на інноваційність мислення, креативність				
14.	Установка на рефлексію власної діяльності				

Додаток 2

Вихідна анкета для самооцінки компетенцій

Досвідченим стає той педагог,
який уміє аналізувати свою працю
В. Сухомлинський.

(Прізвище, ім'я та по батькові)

№	Компетенція	Репродуктивний	Адаптивний	Локально-модельовал.	Системно-модельовал.	Творчий
	Рівень					
1.	Знання сутності понять „компетентність педагога“, „компетенції вчителя“, компетентний учитель					
2.	Знання та обов'язкових складових компонентів педагогічної майстерності учителя					
3.	Знання шляхів застосування особистісно-зорієнтованого навчання для власного професійного розвитку					
4.	Знання структури професійної компетентності педагога, її складових (традиційних та інноваційних)					
5.	Знання шляхів формування і удосконалення професійної компетентності педагога					
6.	Знання динаміки					

	професійного розвитку педагога					
7.	Знання рівнів професійної компетентності педагога та основних навчальних потреб відповідно до кожного з рівнів.					
8.	Уміння усвідомлювати власний рівень професійної компетентності й педагогічної майстерності					
9.	Уміння здійснювати оцінку своїх професійних компетенцій					
10.	Уміння визначати шляхи професійного розвитку					
11.	Уміння забезпечити розвиток зазначених компетенцій.					
12.	Установка на самовдосконалення, самомотивацію постійного професійного розвитку					
13.	Установка на інноваційність мислення, креативність					
14.	Установка на рефлексію власної професійної діяльності					

Чи виправдалися Ваші очікування щодо модуля

Ваші побажання, пропозиції, зауваження

Захист індивідуальної творчої роботи або кооперативного творчого проекту¹

*Орієнтовні теми творчих робіт
у формі навчально-методичних матеріалів:*

Тема 1. Структура професійної компетентності сучасного педагога-словесника.

Тема 2. Комунікативна компетентність як облігаторна складова професійної компетентності вчителя української мови та літератури.

Тема 3. Моделювання підвищення професійної компетентності вчителя-словесника в умовах сучасної школи.

Тема 4. Удосконалення професійної компетентності педагога-словесника в міжкурсовий період.

Тема 5. Професійне самовдосконалення вчителя української мови та літератури. Етапи професійного розвитку.

Тема 6. Кризи професійного становлення особистості вчителя-словесника.

Тема 7. Формування та діагностика психологічної компетентності та професійної діяльності педагога-словесника.

Тема 8. Управлінська підтримка зростання професійної майстерності вчителя-словесника.

Тема 9. Особистісно зорієнтований урок української мови: принципи, завдання, розвиток учнівських компетентностей.

Тема 10. Особистісно зорієнтований урок української літератури.

Тема 11. Застосування інноваційних технологій і методик навчання української мови згідно з новою мовною парадигмою.

¹ Запропоновані теми кооперативних творчих проектів можуть набути подальшої розробки й реалізації в міжкурсовий період учителя-словесника, стати методичною проблемою або питанням перспективних пошуків педагога

Тема 12. Використання нових навчальних технологій на уроці української мови та літератури.

Тема 13. Упровадження інноваційних методів і прийомів викладання української мови і літератури.

Тема 14. Інтерактивні технології на уроках української мови та / або літератури.

Тема 15. Контроль та оцінювання навчальних досягнень учнів на інтерактивних уроках української мови.

Тема 16. Оцінювання знань, умінь і навичок в умовах інтерактивного навчання української літератури.

Тема 17. Кооперативні методи навчання на уроках української мови та / або літератури.

Тема 18. Застосування методів критичного мислення на уроках української мови (літератури).

Тема 19. Групові та парні методи роботи на уроках української мови (літератури).

Тема 20. Використання тестових технологій у процесі вивчення української мови та / або літератури.

Тема 21. Розробка та використання тестових технологій на уроках повторення, узагальнення, систематизації матеріалу в процесі вивчення української мови (літератури).

Тема 22. Ігрові елементи на уроках української мови та / або літератури.

Тема 23. Застосування інформаційно-комунікаційних технологій на уроках української мови та / або літератури.

Тема 24. Розвиток дослідницьких умінь учнів на аспектних уроках рідної мови та / або літератури.

Тема 25. Формування творчого потенціалу особистості на засадах проектних технологій.

Тема 26. Пошуково-дослідницькі завдання як засіб активізації пізнавальної активності учнів на уроках української мови та / або літератури.

Тема 27. Проектна діяльність як засіб продуктивної творчої діяльності учнів на уроках української мови та / або літератури.

Тема 28. Організація самоосвітньої творчої діяльності учнів на уроках рідної мови (літератури).

Тема 29. Принципи проблемності у викладанні української мови (літератури).

Тема 30. Проблемно-пошукове навчання як умова активізації пізнавальної діяльності учнів, формування мовленнєво-комунікативних умінь, творчої самостійності.

Тема 31. Використання принципів міжпредметної інтеграції на уроках української мови та / або літератури.

Тема 32. Інтегровані дослідницькі проекти на уроках української мови (літератури).

Тема 33. Інтегративний підхід до організації позакласної роботи.

Тема 34. Інтегровані позакласні заходи (з досвіду роботи вчителя-словесника).

Тема 35. Сучасний урок української мови.

Тема 36. Сучасний урок української літератури.

Тема 37. Морально-етичне виховання учнів на традиціях українського народу в процесі вивчення літератури.

Тема 38. Родинне виховання учнів у процесі вивчення української літератури.

Тема 39. Системний підхід до організації уроків позакласного читання.

Тема 40. Системний підхід до організації уроків рідного краю.

Тема 41. Організація позакласної роботи з української літератури.

Тема 42. Стимулювання творчої ініціативи учнів на уроках української мови та літератури.

Тема 43. Самостійна робота з книгою на уроках української мови та літератури.

Тема 44.

Тема 45.

Основні вимоги

до індивідуальних творчих робіт (ІТР)

1. Індивідуальна творча робота повинна включати наступні обов'язкові елементи:
 - a. Навчально-методичні матеріали до модуля.
 - b. Додаткові інформаційні матеріали для бібліотеки модуля.
 - c. Роздаткові навчальні матеріали до модуля.
 - d. Матеріали для діагностування (проведення контролю) та оцінювання результатів опанування розробленими матеріалами.
 - e. Презентацію ІТР у PowerPoint.
2. ІТР подається для захисту в електронному і друкованому вигляді.
3. Захист ІТР здійснюється прилюдно та передбачає її колективне обговорення.
4. Оцінювання творчих робіт проводиться на основі результатів захисту та аналізу викладачем всіх складових творчої роботи.

ЗАХИСТ ІТР може здійснюватись у формі **кооперативного проекту**. Творчий **проект** подається для захисту в електронному і друкованому вигляді. Група, що працює над його розробкою, може включати 5-7 осіб. На захисті, крім експертної групи та тьютерів курсів, присутні «білий» (захищає) і «чорний» (конструктивно критикує) опоненти з числа курсовиків. Час, який відводиться на захист кооперативного проекту, складає **30 хвилин (15 хвилин – доповідь і презентація, 15 хвилин – відповіді на запитання та обговорення)**. Оцінювання проводиться на основі результатів захисту та аналізу тьюторами всіх складових творчої кооперативної роботи.

Критерії оцінювання ІТР або кооперативного творчого проекту

<i>Критерії</i>	<i>Бал</i>
Актуальність обраної теми, її практичне та теоретичне значення	2
Відповідність обраних методів та інструментів для поставлених завдань роботи, її меті	2
Відповідність роботи чіткій структурі, що включає мету, завдання, об'єкт, суб'єкт дослідження, вибір методів (методики) дослідження, практичну частину, виважені та обґрунтовані висновки, перелік основних, допоміжних та Інтернет-ресурсів, матеріали з бібліотеки модуля	2
Чіткість, логічність та обґрунтованість визначуваних знань, умінь, установок	2
Наявність зв'язків та залежностей між усіма компонентами роботи як цілісної системи	1
Уміння творчо адаптувати матеріали модуля обраній темі, змісту роботи	1
Урахування інноваційних технологічних засобів навчання у запропонованих видах навчальної діяльності	1
Наявність методичних розробок для навчального закладу	2
Наявність та коректність тестів, розроблених за допомогою табличного процесора	2
Коректність оформлення посилань, у тому числі на Інтернет-ресурси	3
Наявність методичних та дидактичних матеріалів за допомогою табличного процесора (діаграми, обчислення, тестові завдання тощо)	4
Наявність комп'ютерної презентації для ІТР	4
Відповіді на запитання, зауваження опонентів, експертної ради	3
Усього	30

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ТА СКОРОЧЕНЬ

– анкетування

– завдання для виконання на практичному занятті

– завдання для допитливих

– завдання для обговорення на семінарському занятті

– комунікативно-ситуативні завдання

– комунікативно-ситуативні завдання (обмін досвідом)

– корисні поради

– психологічний експеримент

– завдання для індивідуальної творчої роботи або кооперативного проекту

ЗВУ – знання, вміння, установки

ІКТ – інформаційно-комунікаційні технології

ІТР – індивідуальна творча робота

КСЗ – комунікативно-ситуативні завдання

НВП – навчально-виховний процес

НІП – нейролінгвістичне програмування

ОЗОН – особистісно зорієнтоване навчання

ППДС – перспективний педагогічний досвід словесника

ПК – професійна компетентність

ПМ – педагогічна майстерність

СУЛМ – сучасна українська літературна мова

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

■ I – Основні джерела:

1. Бутенко Н.Ю. Комунікативна майстерність викладача: Навч. посібник / За ред. Н.Ю. Бутенко. - К. : КНЕУ, 2005. – 335 с.
2. Життєва компетентність особистості: від теорії до практики: Науково-методичний посібник / За ред. І.Г. Єрмакова. – Запоріжжя: Центріон, 2005. – 640 с.
3. Зирянова О. Діагностика професійної компетентності педагогічних працівників // Завуч. – 2005. - № 1. – С. 9-13.
4. Лукьянова М.И. Психолого-педагогическая компетентность учителя // Педагогика. – 2001. – № 10. – С. 56-61.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма. – М.: Знание, 1996. – 308 с.
6. Мурованая Н.Н. Компетентность педагога как важное условие успешности его профессиональной деятельности: Методическое пособие. – Севастополь: Рибэст, 2006. – 24 с.
7. Педагогика: Большая современная энциклопедия / Сост. Е.С. Рапацевич. – Минск: Современное слово, 2005. – 720 с.
8. Радченко А.Є. Професійна компетентність учителя. – Х.: Основа, 2006. – 128 с.
9. Разина Н.А. Модель профессиональной компетентности учителя в соответствии со стандартами образования // Завуч. – 2001. – № 4. – С. 113-136.
10. Родигіна І.В. Компетентісно орієнтований підхід до навчання. – Х.: Основа, 2006. – 96 с.
11. Скок Г.Б. Как проанализировать собственную педагогическую деятельность: Учеб. пособие / Г.Б. Скок. - 2-е изд. – М. : Пед. о-во России, 2000. – 102 с.
12. Тевлін Б.Л. Професійна підготовка вчителів. – Х.: Основа, 2006. – 192 с.
13. Туріщева Л.В. Професійний розвиток педагога: Психологічний аспект. – Х.: Основа, 2006. – 144 с.
14. Удосконалення педагогічної майстерності в умовах особистісно-зорієнтованої освіти: Модульний посібник / Автори-упорядники: П.І Матвієнко, Н.І Білик, О.О. Новак. – Полтава:

ПОІППО, 2006. – 292 с.

15. Федорчук В. Комунікативна компетентність педагога: Соц.-психол. тренінг. – К.: Шкільний світ, 2007. – 128 с.

16. Фурман А.В., Гуменюк О.Є. Психологія Я-концепції: Навч. посібник. – Львів: Новий Світ, 2006. – 360 с.

17. Шуляр В.І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.02 / Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 21 с.

18. Як стати майстерним педагогом: Навчально-методичний посібник / За ред. Л.І. Даниленко. – К.: ТОВ «Етіс плюс», 2007. – 184 с.

II – Додаткові джерела:

19. Бацевич Ф. Основи комунікативної лінгвістики: Підручник. К.: Академія, 2004. – 344 с.

20. Бровкіна Л. Професійне зростання педагогів // Завуч. – № 28. – жовтень. – 2004. – С. 2-5.

21. Варій М.Й., Ординський В.Л. Основи психології і педагогіки: Навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 376 с.

22. Василькова О., Васильков В. Психолого-педагогічна оцінка результативності ситсеми підвищення кваліфікації педагогічних працівників: Навчально-методичний посібник. – Донецьк: Витоки, 2007. – 118 с.

23. Васильков В.Н. Самоутверждающее поведение как профессиональная потребность педагогической деятельности // Наступність між початковою та основною ланками в контексті переходу школи на 12-річний термін навчання. – Донецьк: Донбас, 2007. – С. 199-201.

24. Введенский В.Н. Моделирование профессиональной компетентности педагога // Педагогіка. – 2003. – № 10. – С. 51-55.

25. Вчитель: Самооцінювання / Упоряд. Н. Мурашко. – К.: Шк. Світ, 2007. – 128 с.

26. Гузій Н.В. Основи педагогічного професіоналізму : Навч.

посібник / За ред. Н. В. Гузій. - К. : НПУ ім. Драгоманова, 2004. – 156 с.

27. Діагностика успішності вчителя / Упоряд. Т.В. Морозова. – Х.: Ранок, 2007. – 160 с.

28. Дьяченко Б.А. Розвиток професіоналізму молодого вчителя в системі післядипломної освіти: Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук (13.00.04) / Центр. ін-т післядипломної пед. освіти АПН України. - К., 2000. – 19 с.

29. Жиліна Г. Все починається з творчості: Особливості роботи з інтелектуально обдарованим учителем // Завуч. – № 8. – березень. – 2006. – С. 7-11.

30. Життєва компетентність особистості: Науково-методичний посібник / За ред. Л.В. Сохань, І.Г. Єрмакова, Г.М. Несен. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.

31. Загнітко Анатолій. Слово у душі – душа у слові. Розповіді за сторінками авторської програми «Мово рідна, слово рідне...» (1989-1996 рр.): Науково-популярне видання. – Донецьк: Академія, 1997. – 434 с.

32. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи // Директор школи. – 2002. - № 1. – С. 11-15.

33. Кравченко Л.М. Професійна діагностика у системі післядипломного підвищення кваліфікації вчителя : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. пед. наук (13.00.04) / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 1996. – 24 с.

34. Кремень В.Г. Підготовка в умовах переходу загальноосвітньої школи на новий зміст, структуру і 12-річний термін навчання // Освіта. – 2003. – 4-25. – С. 2-4.

35. Кремень В.Г. Час вимагає учителя з новими якостями // Освіта. – 2006. – № 32. – С. 4-5.

36. Кузьмина Н.В. Педагогическое мастерство учителя как фактор развития способности учащихся //Вопросы психологии. – 1984. – № 1. – С. 20-26.

37. Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. Педагогіка у запитаннях і відповідях: Навчальний посібник. – К.: Знання, 2006. – 311 с.

38. Куцевол О. Особливості творчої методичної діяльності вчителя літератури // Дивослово. – 2006. – № 12. – С. 17-22.

39. Куцевол О. Портрет творчого вчителя літератури // Дивослово. – 2007. – № 1. – С. 24-29.

40. Лук'янова М.И. Методика групповой оценки коммуникативной компетентности учителя и её выраженности в профессионально значимых личностных качествах: Пособие для школьных психологов. - Ульяновск: ИПК ПРО, 1996. – 44 с.

41. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 82-88.

42. Мацько О. Стилi навчання // Дивослово. – 2003. – № 2. – С. 32-34.

43. Морозов А.В. Социальная психология: Уч. для студентов высших и средних специальных учебных заведений. – М.: Трикта, 2005. – 335 с.

44. Муромцев О., Жовтобрюх В. Культура мови вчителя. – Х.: Гриф, 1998. – 205 с.

45. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.

46. Основы педагогического мастерства: [Учеб. пособие для пед. ин-тов / И.А. Зязюн и др.]. – К.: Вища шк., 1987. – 209 с.

47. Педагогічна майстерність: [Підруч. для пед. вузів] / І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін. - 2-ге вид. - К. : Вища шк., 2004. - 422 с.

48. Прокопьев И.И., Михалкович Н.В. Педагогика: Уч. пособие. – Минск: ТетраСистемс, 2002. – 542 с.

49. Савченко Г.О. Про особливості сучасної діагностики навчальної діяльності щодо опанування засобами моделювання // Теорія та методика навчання та виховання: Зб. наук. праць. – Випуск 14. – Х.: ХНПУ, 2004. – С. 160-164.

50. Софій Н.З. Навчально-методичні матеріали до модуля «Підготовка педагогів до застосування інноваційних методів навчання». – К, 2007. – 58 с.

51. Степанов О.М., Фібула М.М. Основи психології і педагогіки: Навч. посіб. – К.: Академвидав, 2006. – 520 с.
52. Стрельников В.Ю. Професійна компетентність вчителя // Актуальні проблеми безперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України в умовах становлення національної школи: Збірник статей /За ред. С.В. Крисюка. - К., 1992. – С. 44-45.
53. Струганець Л.: Культура мови: Словник термінів. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 88 с.
54. Тевлін Б.Л. Резерви підвищення професійної майстерності вчителів // Завуч. – № 11. – квітень. – 2004. – С. 3-6.
55. Токань Г. Позакласна робота з літератури // Дивослово. – 2003. – № 11. – С. 38-42.
56. Трофимов О.Є. Дидактичні можливості інноваційних аудіовізуальних та комп'ютерних технологій // Теорія та методика навчання та виховання: Зб. наук. праць. – Випуск 14. – Х.: ХНПУ, 2004. – С. 110-113.
57. Уварова Ю.В. Наукові підходи до визначення стилю педагогічного спілкування // Вісник Харківського національного університету. Серія Психологія. – Харків, 2002. - №576. – С. 204-206.
58. Уварова Ю.В. Особистісні детермінанти формування стилю педагогічного спілкування у майбутніх учителів 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія вчителя : Автореф. дис. на здоб. наук. ступ. канд. психолог. наук (13.00.04) / Ін-т педагогіки і психології проф. освіти АПН України. – К., 2005. – 20 с.
59. Фасоля А. Проблема методичного інструментарію // Дивослово. – 2005. – № 9. – С. 13-19.
60. Федоренко В., Ковбасенко Ю. Методичні рекомендації щодо використання тестових технологій у процесі вивчення української та зарубіжної літератури в загальноосвітніх навчальних закладах // Дивослово. – 2008. – № 1. – С. 28-32.
61. Цимбалюк І.М. Підвищення професійної кваліфікації: психологія педагогічної праці: Навчально-методичний посібник. – 2-ге вид. – К.: Професіонал, 2004. – 150 с.
62. Шуляр В. Реалізація Державного стандарту літературної освіти // Дивослово. – 2007. – № 4. – С. 34-37.

63. Thomas A. Kayser. Добуваючи золото групи: Як збагатитися за рахунок спільної інтелектуальної потужності групи. - El Segundo, Calif.: Serif Publishing, 1990. – С. 11-19;.

III – Інтернет-ресурси:

64. Бабіч Л.В., Кондратенко Г.М. Основи педагогічної майстерності. – <http://www.kspu.edu.ua/Default.aspx?tabindex=3&tabid=4&Ing=1&Inbox=102>.

65. Баркасі В.В. Формування професійної компетентності учителів іноземних мов. – <http://www.lib.ua-ru.net/inode/6612.html>.

66. Гопанчук В.С. Підвищення кваліфікації вчителів і їх атестація. – http://www.djerelo.com/index.php?option=com_content&task=view&id=6734&Itemid=215.

67. Матвієнко П.І. Методологічні основи післядипломної підготовки педагогічних працівників до комплексної оцінки ефективності педагогічного процесу. – <http://www.ipe.poltava.ua/pm/35/matvienko.htm>.

68. Модель формування позитивного іміджу суб'єкту освітньої діяльності. – http://www.rusnauka.com/2_SND_2007/Psihologia/19122.doc.htm.

69. Москаленко А.М. Антропологічні основи комунікативної компетентності вчителя. – http://www.conference.mdpu.org.ua/conf_all/confer/2002/conf antro/1/moskalenko.html.

70. Особиста сторінка Бачинської Є.М. Професійна компетентність педагога в контексті гуманістичної парадигми освіти. – <http://www.innovaciya.by.ru/avtor11.html>.

71. Особиста сторінка Бачинської Є.М. Сучасні підходи до організації методичної роботи. – <http://www.innovaciya.by.ru/avtor10.html>.

72. Педагогічна майстерність вчителя: Список літератури. – http://www.library.mk.ua/points/ped_maister.doc.

73. Про затвердження Типового положення про атестацію педагогічних працівників України № 419 від 1.12.1998. – <http://www.znz.edu.ua.net/doc.php?id=116-43K>.

74. Сорока Н.В. Роль інформаційної культури в удосконаленні ПК вчителів. – <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/ITZN/em4/content/07snvcpt.htm>.

75. Шуляр В.І. Підготовка майбутнього вчителя літератури до конструкторсько-технологічної професійної діяльності. – <http://disser.com.ua/contents/5151.html>.

IV – Словники:

76. Вишнякова С.М. Профессиональное образование: Словарь. Ключевые понятия, термины, акт. Лексика. – М: НМЦ СПО, 1999. – 538 с.

77. Гончаренко С. Український педагогічний словник. К.: Либідь, 1997. – 376 с.

78. Єрмоленко С., Бибик С., Тодор О. Українська мова: Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. – К.: Либідь, 2001. – 224 с.

79. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. – Х.: Фоліо, 2001. – 540 с.

80. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – М.: Астрель АСГ, 2001. – 624 с.

81. Словарь психолога-практика / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 2003. – 976 с.

82. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний. – К.: Знання, 2004. – 367 с.

83. Словник іншомовних слів / Уклад.: Л. Пустовіт та ін. – К.: Довіра, 2000. – 1018 с.

84. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. – К.: Наук. думка, 2000. – 680 с.

85. Словник синонімів української мови: В 2 т. / А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк та ін. – К.: Наук. думка, 2001.

86. Словник української мови: В 11 т. / І. Білодід та ін. – К.: Наук. думка, 1970-1980. – Т. 1-11.

87. Словник фразеологізмів української мови / За ред. В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк. – К.: Наукова думка, 2003. – 1104 с.

88. Словник фразеологічних антонімів української мови / Укл. В.С. Калачник, Ж.В. Колоїд. – К.: Довіра, 2001. – 284 с.

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА БАЗА ВЧИТЕЛЯ-СЛОВЕСНИКА

Державна цільова програма роботи з обдарованою молоддю на 2007-2010 роки.

90. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти // Освіта України. – 2004. – № 5.

91. Загальні критерії оцінювання навчальних досягнень учнів у системі загальної середньої освіти / МОН України. – Наказ № 371. – 5.05.2008 // Дивослово. – 2008. – № 8. – С. 13-21.

93. Закон про загальну середню освіту.

94. Закон України про мову.

95. Національна доктрина розвитку освіти // Освіта України. – 2002. – № 33. – С. 4-6.

96. Методичні рекомендації щодо вивчення української мови в загальноосвітніх навчальних закладах у 2008-2009 навчальному році // Дивослово. – 2008. – № 8. – С. 2-9.

97. Методичні рекомендації щодо вивчення української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах у 2008-2009 навчальному році // Дивослово. – 2008. – № 8. – С. 9-12.

98. Обласна цільова Програма роботи з обдарованою молоддю на 2008-2012 роки / Колегія УОІН Донецької облдержадміністрації. – Протокол № 3 / 4. – 17.04.2008.

99. Регіональна програма впровадження компетентісно орієнтованого підходу в навчально-виховний процес / Укладачі: Волобуєва Т.Б., Родигіна І.В. – Донецьк: УОІН Донецької облдержадміністрації, Донецький облІППО, 2004. – 36 с.

100. Рідна мова. 8-11 класи: Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням української мови, для ліцеїв та гімназій гуманітарного профілю / Уклад. В.І. Тихоша. – К.: Педагогічна преса, 2004. – 56 с.

101. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з поглибленим вивченням української літератури у 8-11 класах, для шкіл з гуманітарним профілем, гімназій, ліцеїв та коледжів. / Уклад.: Г.Ф. Семенюк, В.І. Цимбалюк. – К.: Генеза, 2004. – 208 с.

102. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Рідна (українська) мова для шкіл з українською мовою навчання: 5 клас 12-річної школи. / Л.В. Скуратівський, В.І. Новосьолова, Я.І. Остаф, В.І. Тихоша та ін. – К., 2005.

103. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська література: 5-12 класи / Р.В. Мовчан, Н.В. Левчик, О.А. Камінчик та ін. – К.: Ірпінь, 2005. – 201 с.

104. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: Українська мова: 5-12 класи. / Г.Т. Шелехова, В.І. Тихоша, А.М. Корольчук та ін. – К.: Ірпінь, 2005. – 176 с.

105. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів: з російською мовою навчання: Українська мова. 5-12 класи. / Н.В. Бондаренко, О.М. Беляєв та ін. – Чернівці: «Букрек», 2005.

106. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: з російською мовою навчання: Українська мова. 5-11 класи. / О. Біляєв, Н. Бондаренко. – К.: Шкільний світ, 2001. – 56 с.

107. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання: Українська література. 5-11 класи. / О.М. Бандура, Н.Й. Волошина. – К.: Шкільний світ, 2001. – 158 с.

108. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Рідна мова. 5-11 кл. / В. Новосьолова, Л.В. Скуратівський, Г. Шелехова. – К.: Шкільний світ, 2001. – 94 с.

109. Українська література: Програма для 5-12 класів загальноосвітніх навчальних закладів з навчанням мовами національних меншин / О.М. Івасюк, Н.В. Гуйванюк, В.Є. Бузинська. – Чернівці: Вид. дім «Букрек», 2005.

110. Українська література. 5-11 класи: Програма для загальноосвітніх навчальних закладів з українською і російською мовами навчання / Р.В. Мовчан та ін. – К.: Генеза, 2002. – 136 с.

111. Харахоріна Т.О., Адаменко В.С., Ткачук Т.В. Українська мова та література: Методичні рекомендації // Педагогічна скарбниця Донеччини. – 2008. – № 1. – С. 38-43.

112. Ющук І.П. Програма «Рідна мова для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-11 кл.». – К.: Освіта, 2003.

ПІСЛЯМОВА

Хороший лідер є найкращим, коли люди не помічають, що він їх веде. Хороший лідер говорить мало, а коли робота зроблена, мета досягнута, люди кажуть: «Ми це зробили самі».

Лао Цзи, китайський філософ

Упровадження 12-річного терміну навчання, переведення освітнього процесу на технологічний рівень, організація навчання української мови та літератури на основі поєднання змістових ліній програми (мовної, мовленнєвої, соціокультурної і діяльнісної) у їх зв'язку та взаємозумовленості, підготовка учнів до зовнішнього незалежного оцінювання потребують від словесника зміни функціональних ролей і обов'язків, пошуку й впровадження ефективних інноваційних педагогічних технологій, що забезпечать гарантовану результативність процесу, успіх у засвоєнні учнями знань, оволодінні вміннями й навичками за рахунок власної пізнавальної самостійності, сприятимуть формуванню життєспроможної особистості, допоможуть набуту життєвих компетентностей, можливостей творчого самовираження, самопізнання і саморозвитку. Безперечно, за силою впливу на становлення дитячої свідомості та світогляду, інтелекту й духовності найпершим і найголовнішим предметом є саме українська мова. Вона забезпечує належний рівень комунікативної компетенції школяра, культурної ідентифікації дитини, її прилучення до національних скарбів духовності, надбань українського народу, уможлиблює збереження нації як самобутньої спільноти, могутньої етнічної сили з колосальним творчим потенціалом. Це – першооснова комплексного розвитку й удосконалення особистості, її згармонізованості зі світом і собою. Отже, дорогі словесники, нам даний найдієвіший скарб і явлені через неї культура й наука, духовність і звичаєвість, література й фольклор. Цим інструментарієм послуговуємося ми в педагогічному таїнстві творення Людини й Народу. Відповідно

на нас покладається найбільша відповідальність за сформованість і спрямованість духовно-моральної та інтелектуальної сфери молодого покоління.

Хто він, сучасний учитель української мови та літератури? Фундаментально освічена людина, здатна гнучко перебудовувати напрям і зміст своєї професійної діяльності, яка самостійно працює над власним розвитком, підвищенням освітнього й культурного рівнів, уміє самостійно набувати необхідних для професійної діяльності знань, умінь і навичок, критично мислить, володіє стійкою системою мотивів і потреб соціалізації, здатна активно й творчо діяти. Пройти шлях від випускника філологічного факультету до знавця скарбів рідного слова, до словесника-експериментатора, творця, професіонала своєї справи вдається не кожному. Хтось залишає професійну мрію на півдорозі, так і не досягнувши мети, зневірюється у власних можливостях і здібностях... І тільки наполегливим, креативним, тим, хто прогнозує результат роботи і докладає для його досягнення максимум зусиль, посміхається Фортуна. Адже свою щоденну кропітку роботу, втілення найзаповітніших мрій педагог може побачити в результатах, перемогах, досягненнях учнів. І це – найбільше щастя. Недаремно Г.С. Сковорода наголошував: **«Немає нічого радіснішого, ніж жити за покликанням».**

Яким принципам має бути підпорядкована діяльність словесника? Думаємо, що найвлучніше на це питання дасть відповідь притча про Сократа. До Сократа прийшла Людина і звернулася зі словами: «Я хочу тобі розповісти...». «Навіщо? – запитав Сократ. – Ти спочатку повинен просіяти те, що хочеш сказати, через три сита: чи те, що ти розповідаєш, – Правда; чи це Добро, яке спрямоване на творення; чи так необхідно те, що ти хотів сказати?» Задумалась людина: «І справді, як важливо, **щоб усе, що робимо у своєму житті, було Правдою, Добром і Необхідністю**». Тому бажає словесникам неперервного професійного зростання, наснаги, творчого горіння, Божої іскри у справі формування особистості учня.

Н а в ч а л ь н о - м е т о д и ч н е в и д а н н я

СИДОРЕНКО Вікторія Вікторівна

**Шляхи удосконалення професійної компетентності
вчителя української мови та літератури в умовах
особистісно зорієнтованого навчання**

Навчально-методичний посібник

Підписано до друку 20.01.09. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Друк офсетний. Гарнітура Palatino.
Умовн. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 12,0.
Тираж 300 прим. Зам. № 13.

Видавництво та друк ТОВ «Каштан».
83017, м. Донецьк, б. Шевченка, 29.
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єкта
видавничої справи ДК № 1220 від 05.02.2003 р.

